

Sirpa Koskela ja Jarmo Houtsonen

Aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa

Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio

Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 23

Aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa

Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio

Sirpa Koskela ja Jarmo Houtsonen

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2022

Sirpa Koskela ja Jarmo Houtsonen
Aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa.
Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio

Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 23
ISBN 978-951-815-406-1
ISSN 2341-6394

Grano Oy, 2022

Sisällys

Tiivistelmä.....	6
Summary	11
Esipuhe.....	16
1 Johdanto	18
2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon organisoituminen	23
2.1 Alueellinen vai valtakunnallinen tutkimustoiminto.....	23
2.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollinen sijoittuminen.....	30
2.3 Onnettomuustutkintakeskus	32
2.4 Poliisi	35
2.5 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.....	38
3 Lähisuhdesurmaa koskeva tiedonkeruu.....	41
3.1 Lähisuhdeväkivaltaa koskeva säännönmukainen tiedonkeruu Suomessa.....	41
3.1.1 Tilastokeskus: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta-aineisto... 41	
3.1.2 Krimo: Henkirikosseuranta, Rikoskatsaus ja Rikosuhritutkimus.....	42
3.1.3 THL: Lähisuhdeväkivallan ja Turvakotipalveluiden tilastoraportit	44
3.1.4 Muita selvityksiä, raportteja ja projekteja	45
3.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon edellyttämä tiedonkeruu ja -käsittely	46
4 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käytännöt	49
4.1 Surmien tapahtumakulkujen analyysi	49
4.2 Surmatapauksien analyysiin kuluva aika	53
4.3 Tulosten raportointi	55
5 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa hyödynnettävät tietoaineistot.....	59
5.1 Perusteet ottaa surma analyysin kohteeksi	59
5.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa käytettävät aineistot	60

5.3	Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon erityiskysymyksiä.....	61
5.3.1	Lähisuhdeväkivallan ja -surmien sukupuolittuneisuus .	61
5.3.2	Eri kieli- ja kulttuurivähemmistöt	63
5.3.3	Kunnialla perusteltu väkivalta	65
5.3.4	Ennakoimattomat surmat ja itsemurhat	66
5.3.5	Läheltä piti –tilanteet.....	68
6	Lähisuhdesurmien analyyseista saatava tieto.....	69
6.1	Lähisuhdesurmien analyysi voi paljastaa palvelujärjestelmän puutteita	69
6.2	Lähisuhdesurmien analyysi voi tunnistaa lisää riskitekijöitä	71
7	Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa saatujen tietojen hyödyntäminen.....	74
7.1	Tavoitteena väkivallan ennalta ehkäisy	74
7.2	Väkivaltakulttuuriin vaikuttaminen.....	75
7.3	Väkivallan toistuvuuden estäminen	78
7.4	Palvelujärjestelmien kehittäminen	80
7.5	Väkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen	80
7.6	Väkivallasta ilmoittaminen	82
7.7	Riski- ja uhka-arvioinnin kehittäminen	84
7.7.1	Mitä on riskiarviointi ja sen merkitys	85
7.7.2	Riskiarvioinnin työkalut	86
7.8	Viranomaisten välisen tiedonvaihdon parantaminen	88
7.9	Digitalisaation hyödyntämisen mahdollisuudet tulevaisuudessa	91
7.10	Koulutustarpeiden löytäminen	92
7.11	Viestinnän suunnitelmallisuus.....	95
8	Johtopäätöksiä.....	99
	Lähteet.....	102

Tiivistelmä

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto on joissain läntisissä demokratioissa perustettu tutkimus- ja kehittämistoiminto, jonka tarkoituksena on analysoida ja raportoida aikuisten välisissä lähisuhteissa tapahtuneiden henkirikosten tapahtumaketjuja ja viranomaisten toimintaa ennen surmaa.

Vaikka lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon oikeudellinen perusta vaihtelee maittain, kaikkien järjestelmien tavoite on ymmärtää prosesseja, jotka johtivat lähisuhdesurmaan. Tämän tiedon perusteella ajatellaan voitavan parantaa lähisuhdeväkivallan ja -surmien ennalta estämistä ja torjuntaa pitkällä aikavälillä. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnassa analysoidaan esimerkiksi, missä määrin viranomaiset olivat tietoisia surmaa ennustavista riskitekijöistä ja millaisia palveluja uhrille tai surmaajalle tarjottiin ennen surmaa. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnot tarkastelevat myös viranomaisten yhteistyötä ja tietojen vaihtoa. Tutkimustoimintojen tarkoitus on oppia tapahtumista, ei syyttää yksilöitä tai viranomaisia virheistä tai epäonnistumisista.

Tämä raportti kuvaa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan perustamisen edellytyksiä Suomessa. Raportissa tarkastellaan ulkomaisten lähisuhdesurmien tutkimustoimintojen keskeisiä piirteitä, erityisesti Ruotsissa sekä Englannissa ja Walesissa. Raportissa nostetaan esiin, mikä julkinen viranomainen voisi olla vastuussa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnosta Suomessa ja mitkä muut viranomaiset olisivat velvollisia osallistumaan ja tukemaan toimintoa. Raportissa keskustellaan myös vaihtoehtoisista julkisista organisaatioista, joihin käytännön tutkimustoiminto voitaisiin sijoittaa. Raportissa esitellään myös minkälaista aineistoa lähisuhdesurmien analyysit edellyttävät ja miten seurannan tuloksista pitäisi raportoida. Lisäksi raportissa pohditaan, millaista hyötyä lähisuhdeseurannan tutkimustoiminnon tuloksilla voi olla kehitettäessä lähisuhdeväkivallan ja -surmien ennalta estämistä ja torjuntaa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tavoitteena on tuottaa pätevä kuvaus mahdollisista palvelujärjestelmän puutteista, jotka saattavat johtaa epäonnistumisiin väkivallan tunnistamisessa ja ennalta estämisessä sekä oikeasuhtaisessa ja -aikaisessa väliintulossa. Surmatapausten yksityiskohtainen laadullinen analyysi tuottaa erilaisen kuvauksen ilmiöstä kuin nykyisin säännönmukaisesti kerättävät lähisuhdeväkivaltaa ja -surmia tarkastelevat tilastoaineistot. Lähisuhdeseurannan tutkimustoiminto voi tarjota uutta tietoa monista

erityiskysymyksiä, kuten sukupuolittuneesta väkivallasta, kunniaan liittyvästä väkivallasta, niin sanotuista läheltä piti -tilanteista, joissa lähisuhdesurma vällettiin täpärästi, itsemurhista ja odottamattomista surmista.

Yhteiskunnallisesti vaikuttava tutkimus- ja kehittämistoiminto edellyttää pysyviä hallinnollisia rakenteita sekä intensiivistä yhteistyötä viranomaisten ja järjestöjen kesken. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon järjestämisessä kannattaa hyödyntää nykyisiä julkishallinnon rakenteita. Vastuu lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnasta ja koordinaatiosta tulee olla selkeästi yhdellä julkisella viranomaisella. Aineiston keruu, lähisuhdesurmatapausten analyysi ja tulosten raportointi tulee sijoittaa jonkin hallintosektorin tai ministeriön alaiselle asiantuntijaorganisaatiolle. Vaihtoehtoisia lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon suorituspaikkoja ovat Poliisiammattikorkeakoulu (Sisäministeriö), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (Sosiaali- ja terveysministeriö) ja Onnettomuuskeskus (Oikeusministeriö).

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon järjestäytymistä sekä tutkimuksessa tarvittavia resursseja pitää arvioida suhteessa lähisuhdesurmien vuotuisiin lukumääriin sekä analyyseissa ja raporteissa tavoiteltavaan tarkkuuteen. Analyysin kohteeksi voidaan ottaa kaikki vuotuiset lähisuhdesurmat, joissa sekä uhri että väkivallantekijä ovat aikuisia. Vaihtoehtoisesti analyysin kohteeksi voidaan valikoida etukäteen asetetut kriteerit täyttävät tapaukset. Surmien lisäksi analyysin kohteeksi voidaan ottaa myös lähisuhdesurmiin liittyvät itsemurhat ja läheltä piti -tilanteet. Riippuen laskentatavasta vuosina 2013–2019 tapahtui keskimäärin 24 lähisuhdesurmaa, joissa uhrina ja tekijänä oli ainoastaan aikuisia. Lähetä piti -tapausten ja lähisuhdesurmiin liittyvien itsemurhien ottaminen mukaan nostaisi analysoitavien tapausten lukumäärää. Tutkimusasetelma, jossa vertaillaan surmia ja läheltä piti -tilanteita antaisi kuitenkin luotettavampaa tietoa tekijöistä, prosesseista ja tapahtumista, jotka johtavat lähisuhdesurmiin.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto tarvitsee tukea viranomaisilta ja järjestöiltä, joiden tehtävänä on väkivallan vastainen työ. Lähisuhdesurmien seurannan kannalta keskeisiä viranomaisia ovat poliisi, sosiaalityö, terveydenhoito ja oikeuslaitos. Tärkeitä ovat myös väkivallan uhreja tukevat järjestöt. Näiden toimijoiden tulee nimetä edustajansa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon ohjausryhmään. Sidosryhmien osallistuminen on tärkeää tutkimustulosten tulkinnessa ja lähisuhdeväkivallan torjunnan palvelujärjestelmän

kehittämisessä. On tärkeää varmistaa, että eri sektoreiden ja hallinnonalojen yhteistyö ei tapahdu ainoastaan strategisella, vaan myös operatiivisella tasolla, jossa etulinjan toimijat ja heidän asiakkaansa kohtaavat toisensa.

Raportissa ehdotetaan kahta vaihtoehtoista mallia lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoksi Suomessa. Ensimmäinen vaihto koostuu useista lähisuhdesurmien alueellista seurantaryhmistä, jotka ovat järjestäytyneet asiantuntijaverkostoina. Toinen vaihtoehto lähisuhdesurmien seurantajärjestelmäksi on suoraan valtakunnalliselle tasolle perustettu tutkimustoiminto, jonka sijoituspaikka on jokin viranomaisen.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa jokainen alueellinen seurantaryhmä tuo yhteen viranomaiset sosiaalityöstä, terveydenhoidosta, poliisista ja oikeuslaitoksesta sekä väkivaltatyön järjestöjen edustajat. Seurantaryhmien jäsenet on nimetty työskentelemään ryhmissä osana virka- tai työtehtäviään. Seurantaryhmä analysoi alueensa lähisuhdesurmat ja esittävät suosituksia palveluiden kehittämiseksi alueillaan. Alueellisten seurantaryhmien työskentelyä ohjaa, tukee ja koordinoi kansallinen seurantaryhmä, jossa on jäseniä asiaankuuluvien viranomaisista ja väkivallan vastaisen työn järjestöistä. Kansallinen seurantaryhmä kokoaa ja raportoi kansallisella tasolla alueellisten seurantaryhmien löydökset ja suositukset. Kansallisen raportin löydökset ja suositukset ohjaavat koko maata kattavaa politiikkaa, lainsäädäntöä ja väkivallan vastaista työtä. Alueelliset seurantaryhmät raportoivat löydöksensä ja suosituksensa myös alueellisille viranomaisille, joiden vastuulla on alueidensa ihmisten hyvinvoinnista ja terveydestä huolehtiminen.

Toinen vaihtoehto, jossa lähisuhdesurmien seuranta tapahtuu suoraan kansallisella tasolla, edellyttää virkaa, jonka tehtävänä on aineiston keruu ja analyysi sekä tulosten raportointi. Vaikka käytännön tutkimustyön suorittaminen ja lähisuhdesurmien seurannan ohjaaminen voidaan sijoittaa eri organisaatioihin, on operatiivisten ja strategisten tehtävien pitäminen samalla hallinto-sektorilla suoraviivaista ja johdonmukaista. Lähisuhdesurmien tutkimustyötä tekevän viranhaltijan tulee saada tukea kansalliselta moniammatilliselta asiantuntijaryhmältä (ohjausryhmältä), jossa on edustus kaikista keskeisistä viranomaisista ja järjestöistä.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnasta saatavan tiedon siirtäminen pitää järjestää pysyvien mekanismien kautta, jotta palveluita koskevat suositukset

saavuttavat varmasti kaikki tärkeimmät hallintosektorit. Koska sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus on kesken ja alueelliset ohjausmekanismit eivät ole vielä valmiita, olisi lähisuhdesurmien tutkimustoiminto suositeltavaa järjestää suoraan kansallisella tasolla. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon havainnot ja suositukset pitää pystyä syöttämään horisontaalisesti relevanteille hallintosektoreille valtakunnallisesti. Tieto tulee siirtää myös uusille hyvinvointialueille, jotka vastaavat sekä sosiaali- ja terveystietojen että pelastustoimen järjestämisestä vuoden 2023 alusta alkaen.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tarvitsema aineisto koostuu pääasiassa erilaisista julkisten viranomaisten ylläpitämistä rekistereistä, joihin on kirjattu tietoja lähisuhdesurmien uhreista ja väkivallantekijöistä sekä viranomaisten suorittamista toimenpiteistä. Uhrista ja väkivallantekijästä on virallisesti kirjattua tietoa esimerkiksi poliisin rekistereissä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rekistereissä.

Tietosuojalainsäädäntö edellyttää tarkkaa etukäteistä suunnittelua ja huolellista tiedonkäsittelyä, kun kohteena on salassa pidettäviä henkilötietoja. On välttämätöntä määritellä täsmällisesti, mitkä julkiset virastot ja viranhaltijat saavat prosessoida lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa käytettäviä rekisteriaineistoja. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon järjestäminen suoraan valtakunnallisesti rajoittaisi niiden henkilöiden lukumäärää, joille myönnetään tutkimuslupa käsitellä rekisteriaineistoa. Lupa käyttää rekisteriaineistoa tulee myöntää henkilölle, joka kerää ja analysoi lähisuhdesurmia koskevan rekisteriaineiston. Lisäksi lupa tulee myöntää lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon seurantaryhmän (ohjausryhmän) jäsenille, joiden asiantuntemusta tarvitaan tulosten tulkinnassa ja palveluiden kehittämissuosituksen muotoilussa.

Nykyinen lainsäädäntö ei mahdollista rekisteriaineiston nopeaa keräämistä. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto edellyttää nykyisen lainsäädännön puitteissa erillistä tutkimuslupaa jokaiselta rekisterinpitäjältä heidän hallinnoiman rekisteriaineiston käyttöön tieteellistä tutkimusta varten. Lupapyyntö pitää myös kohdistaa erikseen jokaiseen surmatapaukseen liittyvän henkilön henkilötietoihin. Tutkimusluvan saaminen voi kestää useita kuukausia.

Luvan käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon aineistoja tutkimustarkoitukseen myöntää Findata, joka on sosiaali- ja terveystietojen tietolupaviranomainen. Findatan toiminta perustuu ns. toisiolakiin eli lakiin sosiaali- ja terveystietojen

toissijaisesta käytöstä (552/2019). Toisiolakia sovelletaan vain sosiaali- ja terveydenhuollon rekisteriaineistoon, joten Findata ei voi myöntää lupia muiden rekisterinpitäjien aineistoihin. Findatan myöntämät tutkimusluvut ja rekisteriaineiston muokkaukset ovat maksullisia.

Poliisihallitus käsittelee tutkimuslupahakemukset, jotka koskevat poliisin hallinnoimia valtakunnallisia henkilörekistereitä tai jos hakemus koskee useiden poliisilaitosten henkilörekistereitä. Jos rekisterinpitäjänä on Poliisi-ammattikorkeakoulu, Keskusrikospoliisi tai yksittäinen poliisilaitos, tutkimuslupaa pitää hakea suoraan kyseiseltä rekisterinpitäjältä.

Pysyvä lähisuhdesurmien tutkimustoiminta hyötyisi erillisestä laista, joka antaisi seurantatoiminnon vastuullisille toimijoille, viranhaltijoille ja valtakunnallisen seurantaryhmän (ohjausryhmän) jäsenille, luvan käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon sekä poliisin rekisteritietojen tehtäviensä hoidossa. Näin rekisteritietojen käyttöön ei tarvitsisi hakea aina erikseen lupaa. Vastaavanlainen laki säätelee Oikeustutkimuskeskuksen toimintaa. Onnettomuustutkimuskeskuksen tutkijoilla, jotka tutkivat vakavia onnettomuuksia ja poikkeuksellisia tapahtumia on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta tutkinnan toimittamiseksi tarpeelliset tiedot.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voi tarjota tietoa monista kehittämiskohteista. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan tarkoitus on tunnistaa järjestelmätason ongelmat ja kehittämiskohteet lähisuhdeväkivallan vastaisen työn palveluissa, rakenteissa ja prosesseissa. Erityisiä kehittämiskohteita voivat olla esimerkiksi väkivallan riskitekijöiden tunnistamisen työvälitteet, väkivallan puheeksi ottamisen menettelytavat, väkivallan uhrien tukipalvelut ja viranomaisten välisen yhteistyö ja tietojen vaihto.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminta ei kuitenkaan tarjoa nopeaa ratkaisua lähisuhdeväkivallan ja -surmien vähentämiseen. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto on osa laajempaa tiedon kokonaisuutta. Lähisuhdesurmien seurannan pitkän aikavälin yhteiskunnallinen vaikuttavuus näkyy parantuneena ennalta estämisenä ja siten lähisuhdeväkivallan ja surmien vähentymisenä. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan tarkoitus on vahvistaa jatkuvaa oppimista ja kehittymistä.

Summary

Domestic homicide review (DHR) is a research and development function established in some Western democracies to analyse and report processes leading to homicides in close relationships involving adults, and actions by the public authorities before the homicide.

Although the legal foundation and the organisation of DHR varies between countries, all systems first aim to understand processes leading to domestic homicides, and then, based on this knowledge, to improve the prevention of domestic violence and homicides in the long term. DHRs investigate, for instance, the extent to which authorities were aware of risks predicting homicide and types of services offered to the victim and the perpetrator before the homicide. DHRs are specifically interested in the functioning of cooperation and exchange of information between the authorities. The purpose of reviews is to learn from the events, not to blame individuals or authorities for mistakes or failures.

In this report, we describe possibilities to establish a function of domestic homicide review in Finland. For this purpose, the main features of foreign DHR systems, particularly Sweden and England and Wales, were studied. We examine which public authority could be responsible for the functioning of DHR in Finland and which other authorities would have an obligation to participate and support DHR activities. We also present alternative organisational locations for the officeholder responsible for the tasks of DHR. In addition, the report deals with the types of data needed for domestic homicide analyses and how the findings should be reported. Finally, the report reviews some of the expected benefits of DHR for improving the prevention of violence and homicides in close relations.

An overall idea of DHR is to produce a valid representation of possible flaws in the service system that may contribute to failures in the detection and prevention of violence, and timely intervention by the authorities. Detailed analyses of the cases of homicides will produce a different representation of violence and homicides in close relationships compared with regularly collected aggregate statistics. The work carried out under DHR will also widen and deepen the understanding of many specific issues such as gendered

violence, honour-related violence, narrowly avoided homicides, suicides and unexpected homicides.

A research and development function that aims at sustainable social impact presupposes permanent administrative structures supporting the function as well as intense collaboration between pertinent authorities and non-profit organisations. The current structures in public administration should be utilised as far as possible in organising a DHR function in Finland. Responsibility for the management and coordination of a domestic homicide review should be given to one government authority. Data gathering, case analyses and the reporting of findings must be assigned to an expert organisation that is subject to the authority of a relevant administrative branch or ministry. Alternative locations for research practice on domestic homicides are the Police University College (Ministry of the Interior), Institute for Health and Welfare (Ministry of Social Affairs and Health) or Safety Investigation Authority (Ministry of Justice).

The organisation of DHR and the resources needed in research must be considered with respect to both the annual rate of domestic homicides and the precision pursued in analyses. Analysis could cover all annual homicides in close relations involving adults, or a limited number of homicides selected on the grounds of predetermined criteria. In the widest sense, analysis could also cover suicides related to domestic homicides and so-called near-miss cases. Between 2013 and 2019, there were on average 24 domestic homicides per year involving only adults. The inclusion of near-miss cases and suicides related to violence in close relationships would considerably increase the number of analysable cases. However, a research plan that contrasts domestic homicides with near-miss cases would be able to distinguish more reliably the factors and mechanism leading to homicides rather than aggravated assault and grievous bodily harm.

DHR presupposes sufficient support from relevant authorities and non-governmental organisations involved in preventing and intervening in violence. Focal authorities for DHR are the police, social work, health care, the judiciary and victim support organisations. All these agents should appoint a representative to a national advisory board if DHR is organised directly at the national level, or to regional review teams if DHR is organised regionally. The support of these stakeholder agencies is necessary for the

successful operation of DHR. Stakeholder agencies have a central role in interpreting research findings and suggesting development proposal. The cooperation between various sectors and administrative branches should occur both at the strategic and the operational levels where frontline officers and customers encounter each other.

We propose two alternative models of DHR systems in Finland. One option consists of several regional review teams that are organised as networks of experts. The other option is a national-level research operation established in a certain authority in public administration.

In the first option, each regional review team brings together government officers from social work, health care, the police, judiciary and representatives of relevant NGOs. Each member is appointed to work in the regional review team as a part of their official duties. Review team members analyse domestic homicide cases and present recommendations for developing services in their region. The work conducted by regional review teams is guided, supported and coordinated by a national team that consists of representatives from pertinent government authorities and civic organisations engaged in violence prevention work. The national team compiles regional findings and recommendations and presents the most essential of these at the national level. The findings and recommendations presented in the national report will guide policies, strategies, legislation and violence prevention work throughout the country. Regional review teams will also report their findings and recommendations to the regional authorities that are responsible for the development and maintenance of the welfare and security of the people in their region.

The second option, the organisation of review of domestic homicides directly at the national level, presupposes the establishment of a government post responsible for the practical tasks of data gathering and analysis as well as the reporting of results. In terms of bureaucracy, the practical and strategic functions of DHR could be placed in different public organisations. However, keeping two functions under one administrative branch would be administratively consistent. A person holding the government post responsible for the practical work of a domestic homicide review would require support from a national multiprofessional expert group with representatives from the pertinent authorities and NGOs.

The transfer of knowledge from research findings to the development of strategy and action must be organised through permanent mechanisms to ensure that recommendations reach all focal administrative sectors in violence prevention work. Because health and social services reform is currently in progress and the regional steering mechanisms are not yet ready, it is suggested that DHR be organised directly at the national level in Finland. The findings and recommendations produced by DHR must be directed to relevant administrative sectors nationally, as well as regionally to the new wellbeing services counties that will take responsibility for organising public health care, social welfare and rescue services from the beginning of 2023.

The data needed for DHR comes mainly from various registers controlled by certain public authorities. These registers contain information about the victims and perpetrators and the actions and measures carried out by the authorities. Such register-based information could be found, for instance, in police registers, the social welfare notification system or patient records.

Data protection legislation requires careful planning when the objects of information processing contain confidential and personal data. It is necessary to define exactly which public authorities and officials are entitled to process the register-based data used in DHR. If the functioning of DHR is organised nationally rather than regionally, that would restrict in advance the number of persons permitted to gather and process register data. Authorisation to process register data for the purpose of domestic homicide reviews should be limited to a qualified government officer capable of conducting scientific research, including the gathering and analysis of data and the reporting of findings. In addition, the authorisation to use register data should also be granted to the members of the domestic homicide review team (advisory board) whose sector-specific expertise is needed to interpret results and construct recommendations.

Current legislation does allow flexible and fast processing of register data for scientific research. In the present situation, DHR would require separate authorisation from each data controller to use register data for the purpose of scientific research. Separate authorisation would also be required to process the personal data of each person relevant to the homicide case.

The permission to use social and health care data for research purposes is granted by Findata. The activities of Findata are based on the Act on the Secondary Use of Health and Social Data (552/2019). This act applies only to register-based studies, and Findata cannot issue permits for data from other controllers. Findata charges a fee for a data permit, the extraction and delivery of data, and for combining, pre-processing, pseudonymising and anonymising the data.

Poliisihallitus (National Police Board) processes data permit applications that concern data in national person registers controlled by the police, or if the application concerns the person registers of several police departments. If data is controlled by Poliisiammattikorkeakoulu (Police University College), Keskusrikospoliisi (National Bureau of Investigation) or single police department, the permission to use data for research purposes must be applied directly by each data controller.

A permanent DHR system would benefit from a separate statute that permits the officeholders and the members of the national review team (advisory board) to process data in social and health care and police registers. A statute that permits the members of the Safety Investigatory Authority access to several registers to investigate accidents in aviation, rail traffic or maritime traffic, or other serious incidents or accidents could be used as a model in drafting such a law.

The purpose of DHR is to identify system-level problems and development areas in the services, structures and processes of violence prevention work. Specific areas of development could be, for instance, tools for identifying risks factors, methods of bringing up a topic of violence, support services for victims and cooperation between authorities.

It is unrealistic to expect that DHR will provide an easy solution to reduce homicide rates in Finland. DHR is just one element of a broader knowledge base. The long-term societal impact of DHR will be seen in improved prevention and will ultimately lead to a reduction in violence and homicides. The purpose of DHR is not to blame the authorities for mistakes in particular cases, but to enhance continuing learning and improvement.

Esipuhe

Sisäministeriön poliisiosasto sai lokakuussa 2020 tehtäväkseen selvittää aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönottoa Suomessa. Selvityksen käytännön työn suorituspaikaksi valikoitui Poliisiammattikorkeakoulu. Allekirjoittaneilla oli kunnia tulla nimetyiksi tähän tärkeään tehtävään.

Tarkasteltava asia on laaja ja monisyinen, joten tiedon rajaaminen oli suurin haaste. Aloitimme työn etsimällä tietoja ulkomaisista lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoista. Tämän jälkeen tarkastelimme lähisuhdesurmia ja -väkivaltaa koskevaa tutkimuskirjallisuutta ja Suomessa säännönmukaisesti kerättäviä tilastoaineistoja. Halusimme selvittää, mitä uutta lähisuhdesurmien seuranta voisi tuoda tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Joistain asioista saimme vain niukasti tietoja. Saimme käsiimme melko vähän tietoa esimerkiksi ulkomaisten lähisuhdesurmien tutkimustoimintojen sisäisistä työmuodoista.

Ulkomaisten järjestelmien tuntemus on hyvä lähtökohta. Meidän tulee kuitenkin tuntea suomalainen yhteiskunta ja luoda meille soveltuva lähisuhdesurmien tutkimustoiminto. Meidän pitää ymmärtää väkivaltakulttuurimme historia ja uudet muodot. Väkivallan vastaisen työn tulee perustua parhaaseen käytettävissä olevaan tutkimustietoon. Väkivallan vastaisen työn tulee olla järjestäytyneitä ja tavoitteellista toimintaa, johon sitoutuvat kaikki viranomaiset ja kansalaisjärjestöt.

Yhteistyö eri toimijoiden kesken on ehdottoman tärkeää, kun kehitetään vaikuttavaa väkivallan vastaista työtä. Yhteistyötä voidaan parantaa kehittämällä esimerkiksi lainsäädäntöä, teknologiaa ja koulutusta. Innovaatiot lähisuhdeväkivallan torjuntaan syntyvät, kun erilaiset osapuolet keskustelevat keskinäisen kunnioituksen ilmapiirissä. Toimijoiden tehtävät eroavat toisistaan, mutta kaikilla on myös yhteinen tavoite.

Kahden ammattitailtaan erilaisen henkilön tiedot ja taidot ovat täydentäneet toisiaan tämän raportin kirjoitustyössä. Filosofian maisteri Sirpa Koskela on vanhempi konstaapeli Helsingin poliisilaitoksella. Hänen pitkällä työkokemuksensa poliisissa, erityisesti lähisuhdeväkivaltatutkinnassa ja kunniaan liittyvässä väkivallassa, antoivat hyvän perustan selvitystehtävään. Erikoistutkija ja yhteiskuntatieteiden tohtori Jarmo Houtsonen työskentelee

tutkimus- ja kehittämistehtävissä Poliisiammattikorkeakoulussa. Hänen viimeaikaiset projektinsa koskevat lähisuuhdeväkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa.

Kirjoittajien työtä ohjasi tukiryhmä, jonka puheenjohtajana oli Kimmo Halme (SM) ja jäseninä Minna Piispa (OM), Martta October (THL), Minna Liimatainen (Poha), Anna-Riina Korteniemi (Poha) ja Pekka Heikkinen (Poha). Saimme tukiryhmältä arvokasta palautetta ja ideoita raportin parantamiseksi ja aiheen käsittelyn rajaamiseksi. Julkaisussa esitetyt näkemykset ovat kuitenkin kirjoittajien.

Helsingissä ja Tampereella huhtikuussa 2022

Sirpa Koskela ja Jarmo Houtsonen

1 Johdanto

Valtioneuvosto on asetuksella (53/2015) voimaansaattanut ns. Istanbulin sopimuksen eli Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjunnasta. Istanbulin sopimus velvoittaa sopijamaita keräämään tilastotietoa lähisuhdeväkivallan muotojen esiintymisestä ja tukemaan tutkimusta, joilla voidaan selvittää väkivallan perussyitä ja seurauksia, eri väkivallan muotojen esiintyvyyttä ja kehityssuuntia sekä tapausten tuomitsemisprosentteja.

Suomessa lähisuhteissa tapahtuva henkirikollisuus on suhteellisen korkealla tasolla muihin läntisiin teollisuusmaihin verrattuna. Henkirikollisuuden määrä on Suomessa Euroopan unionin kuudenneksi korkein, ja henkirikoksia tehdään Suomessa keskimääräistä enemmän myös kaikki Euroopan maat huomioiden.¹ Erityisesti naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan ja -surmien määrä on huomattavan korkea suhteessa moniin verrokkimaihin. Henkirikosten taso on kuitenkin Suomessa ollut laskusuunnassa samassa suhteessa kuin muukin rikollisuus viimeisten vuosikymmenten aikana.

Sisäministeriön poliisiosasto sai lokakuussa 2020 tehtäväkseen selvittää lähisuhteissa tapahtuvien aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon² käyttöä Suomessa. Selvitys on tehty Poliisiammattikorkeakoulussa sisäministeriön poliisiosaston rahoituksella. Lähisuhdesurmat –tutkimustoiminnosta käytetään tässä raportissa myös nimityksiä lähisuhdesurmien seuranta ja lähisuhdesurmien seurantajärjestelmä. Tässä raportissa käydään läpi näkökohtia, joita tulisi pohtia harkittaessa pysyvän lähisuhdesurmien seurantajärjestelmän perustamista Suomeen. Selvitysraporttimme rajoittuu aikuisten lähisuhdesurmiin. Barnahus-hankkeessa kehitetään väkivaltaa kokeneiden lasten hoitoa ja tukea sekä lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosessia.³ Surmilla tarkoitetaan lähisuhteessa tapahtuneita henkirikoksia eli tahallisen väkivallan seurauksena aiheutettua toisen ihmisen kuolemaa.

¹ Piispa ym. 2012, 3.

² Raportissa käytetään synonyymeinä termejä tutkimustoiminto, seurantajärjestelmä, seuranta.

³ Barnahus-hankkeesta katso <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke> [katsottu 5.10.2021].

Rikoslain henkirikoksista lähisuhdesurma voi olla esimerkiksi murha, tappo, surma, kuolemantuottamus ja pelastustoimen laiminlyönti.

Väkivallan torjunta edellyttää viranomaisten ja auttavien tahojen moniammatillista yhteistyötä, jota tukee ajantasainen tutkimustieto. Myös tämän selvitystyön tueksi koottiin tukiryhmä, jossa ovat olleet edustettuina sisäministeriö, oikeusministeriö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä Poliisihallitus.

Kuvaamme raportissamme lähisuhdesurmien seurantajärjestelmän tarkoitusta, tehtäviä ja organisaatiota. Seurantajärjestelmän perustaminen edellyttää moniin kysymyksiin vastaamista ja useiden asioiden pohtimista. Toiminnon tarkoituksen ja päämäärän kirkastamisen lisäksi pitää päättää, mihin valtionhallinnon organisaatioon tutkimustoiminnan vastuu ja koordinaatio sijoitetaan. Mitkä viranomaiset veloitetaan osallistumaan yhteistyöhön. Toimintoon tulee osoittaa riittävät resurssit. Tutkimustoiminnossa tarvittavien tietojen käsittely edellyttää tietosuojan ja lainsäädännön tarkastelua. Seurannassa tuotettuja tietoja tulee pystyä hyödyntämään lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta estämisen sekä palvelujärjestelmän kehittämisessä.

Lähi-, parisuhde-, perhe- ja lapsisurmien seurantajärjestelmiä on tietojemme mukaan perustettu ainakin Ruotsiin, Englantiin ja Walesiin, Uuteen-Seelantiin, Australiaan, Kanadaan ja Yhdysvaltoihin. Lähisuhdesurmien tutkimustoimintojen juuret ulottuvat tapahtumaan, jossa isä surmasi vaimonsa ja itsensä parin yhteisen 9-vuotiaan pojan koulun edessä Yhdysvalloissa San Franciscossa vuonna 1990. Surmaa selvitettiin ja suosituksia esitettiin vastaavanlaisen surman estämiseksi tulevaisuudessa. Pian tämän jälkeen Yhdysvaltojen eri osavaltioissa perustettiin lähisuhdesurmien seurantaan erikoistuneita ryhmiä. Esimerkkiä alettiin seurata muissakin maissa.

Lähisuhdesurmien seurantajärjestelmien tai tutkimustoimintojen nimet vaihtelevat maittain. Esimerkiksi Englannissa ja Walesissa toiminnosta käytetään nimeä *Domestic Homicide Review*, Uudessa-Seelannissa *Family Violence Death Review*, joissain Yhdysvaltain osavaltioissa *Domestic Violence Fatality Review* ja Ruotsissa *Dödfallsutredningsverksamheten*. Ulkomaisten lähisuhdesurmien seurantajärjestelmien lainsäädännöllisessä perustassa, hallinnollisessa ja käytännöllisessä organisoitumisessa, seurannan menettelytavoissa ja tulosten raportoinnissa on joitain eroja. Kaikkien seurantajärjestelmien toimintaperiaatteet ovat kuitenkin hyvin samanlaisia. Tavoitteena on

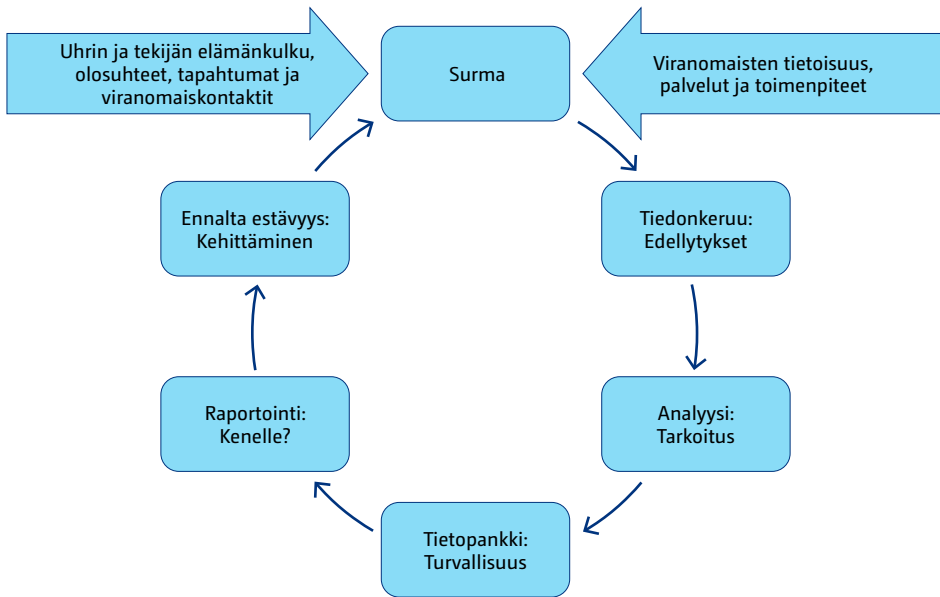
kuvata surmien tapahtumakulkuja ja tunnistaa riskitekijöitä sekä tarkastella viranomaisten toimintaa, tiedonvaihtoa ja yhteistyötä. Joissain maissa viranomaisten rekisteritietojen keräämisen ja analyysin lisäksi haastatellaan myös uhrin perheenjäseniä, ystäviä ja työkavereita. Kaikki ulkomaiset tutkimustoiminnot käsittävän surman tunnistamisen ja analyysin sekä tulosten raportoinnin. Kaikkialla ulkomaisten seurantajärjestelmien yleisenä tavoitteena on tunnistaa kehittämiskohteita lähisuhdeväkivallan vastaisessa työssä ja palvelujärjestelmissä vastaavanlaisten tapausten estämiseksi tulevaisuudessa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa rekonstruoidaan rikosoikeudellista näkökulmaa laajemmin uhrin ja tekijän elämäntapojen ja -olosuhteita sekä surmaa edeltäneitä kontakteja viranomaisiin. Väkivallan ennalta estämisen kehittämiseksi pidetään tärkeänä arvioida palvelujärjestelmän toimivuutta.

Palvelujärjestelmää voidaan arvioida erilaisten kysymysten avulla. Millaisia kontakteja uhrilla tai surmaajalla oli viranomaisiin ja auttaviin järjestöihin ennen surmaa? Mitä viranomaiset tiesivät vakavan väkivallan uhkasta? Miten viranomaiset toimivat käytettävissään olevan tiedon perustalta? Millaisia palveluja uhrille ja tekijälle tarjottiin ennen surmaa? Millaiset lainsäädännölliset ja tosiasialliset mahdollisuudet viranomaisilla oli saada toisiltaan tietoa? Millaiset kompetenssit ja resurssit viranomaisilla oli puuttua tilanteeseen? Olisivatko viranomaiset voineet toimia toisin, jos heillä olisi ollut käytössään tarkempaa tietoa lähisuhteen väkivaltaan indikoivista riskeistä tai paremmat mahdollisuudet puuttua tapahtumiin?

Lähestymme tutkimustoimintaa pelkkää tiedonkeruuta laajempänä prosessina, joka tähtää lopulta palveluiden ja väkivallan vastaisen työn kehittämiseen (ks. kuvio 1). Surmaan johtaneiden kehityskulkujen ja olosuhteiden analyysit paljastavat tilanteita, joihin palveluiden tulisi vastata paremmin.

Lähisuhdesurmien vertaaminen läheltä piti -tapauksiin, jotka eivät johda surmaan, saattaa antaa tarkempaa tietoa surmaan johtavista tekijöistä, mutta myös siitä, mihin viranomaiset voivat ylipäättään vaikuttaa. Raja surman ja törkeän väkivallan välillä voi olla joissain tapauksissa vähäinen ja johtua myös satunnaisista tekijöistä, kuten paikalla olleista kolmansista osapuolista ja nopeasti saapuvasta ensivasteesta. Surmaa voi tarkastella yhtenä lähisuhdeväkivallan tekona, jonka seuraukset ovat uhrille lopulliset.

Kuvio 1. **Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto on tiedonkeruuta laajempi prosessi.**

Toisessa pääluvussa esitämme vaihtoehtoja lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollisen vastuun ja käytännöllisen tutkimustyön organisoinnille. Surmien tutkiminen ja analysointi voidaan järjestää joko alueellisena tai valtakunnallisena toimintona. Käytännön seurantatyö ja raportointi voidaan sijoittaa esimerkiksi Onnettomuustutkintakeskukseen, Poliisiammattikorkeakouluun tai Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Pohdimme myös, mitkä viranomaistahot ja organisaatiot tulisi velvoittaa osallistumaan seurantaan, koska erityisesti niiden voidaan myös odottaa hyötyvän seurannan tuloksista.

Kolmannessa pääluvussa kuvaamme, mitä lähisuhdeväkivaltaa ja -surmia koskevia tietoja tällä hetkellä kerätään, tilastoidaan ja raportoidaan Suomessa. Onko nykyisissä tiedonlähteissä aukkoja, tai miten lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voi täydentää olemassa olevaa tietoperustaa. Nykyistä tiedonkeruuta ja raportointia esitellessämme kuvaamme myös lähisuhdeväkivallan ilmiön laajuutta ja luonnetta Suomessa.

Neljännessä pääluvussa kuvaamme tiivistetysti, kuinka tutkimustoiminnon käytäntöjä ja tulosten raportointia. Peilaamme pohdintojamme ulkomaisiin esimerkkeihin Ruotsista sekä Englannista ja Walesista.

Viidennessä pääluvussa käymme läpi kriteerejä, joiden perusteella henkiri-kosta voidaan pitää lähisuhdesurmana ja näin ottaa tarkemman analyysin kohteeksi. Tarkastelemme myös tutkimustoiminnossa tarvittavia rekisteriai-neistoja. Lisäksi nostamme esiin joitain lähisuhdeväkivallan erityiskysymyk-siä, joihin tutkimustoiminnolla voidaan saada vastauksia.

Kuudennessa pääluvussa tarkastelemme, millaista tietoa lähisuhdesurmien analyyseista voi saada. Tarkastelu keskittyy erityisesti erilaisiin väkivallan ris-kitekijöihin ja niiden tunnistamiseen.

Seitsemännessä pääluvussa pohdimme, kuinka lähisuhdesurmien tutkimus-toiminnossa saatuja tietoja voitaisiin parhaiten hyödyntää lähisuhdeväkival-lan ennalta estämisen ja torjunnan kehittämisessä. Tarkastelemme tässä yh-teydessä muun muassa myös palvelujärjestelmän kehittämistä, väkivallan tunnistamista ja puheeksi ottamista, riski- ja uhka-arvioinnin kehittämistä, vi-ranomaisten tiedonvaihtoa, koulutusta ja viestintää.

2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon organisoituminen

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voidaan järjestää useilla eri tavoilla. Kuvaamme tässä luvussa vaihtoehtoisia tapoja organisoida lähisuhdesurmien seurantajärjestelmä käyttämällä apuna ulkomaisia esimerkkejä. Käsittelemme lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollista sijoittumista sekä viranomaisten ja järjestöjen osallistumista seurantajärjestelmän toimintaan.

2.1 Alueellinen vai valtakunnallinen tutkimustoiminto

Ulkomaisten seurantajärjestelmien päämäärä ja tarkoitus on hyvin samankaltainen kaikkialla, mutta toiminnan hallinnollinen ja käytännöllinen organisoituminen sekä lainsäädännöllinen perusta vaihtelevat. Maat eroavat toisistaan sen suhteen, mikä viranomainen vastaa seurannasta, millainen on seurantaan osallistuvan asiantuntijaryhmän kokoonpano ja millä perusteilla surmatapaukset valitaan tarkempaan analyysiin. Seuranta ja raportointi on voitu järjestää suoraan valtakunnallisella tasolla, tai ensin alueellisesti osavaltioissa tai paikallisesti, jonka jälkeen valtakunnallinen asiantuntijaryhmä kokoaa ja raportoi koko maata koskevat tulokset. Toiminnan koordinaatio, tuki ja asiantuntijapalvelut ovat yleensä tarjolla valtakunnallisesti.

Ruotsissa sosiaalivaltuutuksella (*Socialstyrelsen*) on lakiin⁴ ja asetukseen⁵ perustuva velvollisuus tutkia ja selvittää tapauksia, joissa lähisukulainen kohtelee vakavasti kaltoin tai tappaa lapsen tai joissa aikuinen tapetaan lähisuhteessa. Ruotsissa poliisin tai syyttäjän pitää lain mukaan tiedottaa sosiaalivaltuutukselle, kun lähisuhdesurman tuomio on saanut lainvoiman tai kun esitutkinta on suoritettu tai se on päättynyt (Lag 2007:606, 4 §), jotta surman selvitystyö voidaan käynnistää.

⁴ Lag (2007:606) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall. [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2007606-om-utredningar-for-att-forebygga_sfs-2007-606_\[katsottu_17.2.2022\]](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2007606-om-utredningar-for-att-forebygga_sfs-2007-606_[katsottu_17.2.2022]).

⁵ Förordning (2007:748) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall. [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2007748-om-utredningar-for-att_sfs-2007-748_\[katsottu_17.2.2022\]](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2007748-om-utredningar-for-att_sfs-2007-748_[katsottu_17.2.2022]).

Englannissa ja Walesissa lähisuhdesurmien seuranta on myös määritelty laissa⁶. Seuranta toteutetaan paikallisesti. Seurantajärjestelmä toimii sisäministeriön alaisuudessa, joka valvoo tutkimustoiminnon toteutusta, antaa kansallisesti oikeudellista ohjausta ja varmistaa toiminnan laatua.⁷ Englannissa ja Walesissa on ehkä maailman laajin yksittäinen henkirikosseurantajärjestelmä.⁸ Toiminto on lakisääteisesti jaettu paikallisille moniammatillisille turvallisuusverkostoille (CSP, *Community Safety Partnership*). Järjestelmän on tarkoitus seurata väkivallan trendejä, oppia tapahtumista ja luoda väkivaltaa vähentäviä strategioita. Saatua tietoa hyödynnetään sekä paikallisesti että kansallisesti.⁹ Ongelmaksi on koettu paikallisesti luotujen toimintamallien siirtäminen ja vaikuttava hyödyntäminen muilla paikallisalueilla.¹⁰

Englannissa ja Walesissa paikallisen turvallisuusverkoston puheenjohtaja päättää kuultuaan muita turvallisuusverkoston jäseniä siitä, otetaanko lähisuhdesurma tarkempaan analyysiin sen jälkeen, kun surman esitutkinta on saatu päätökseen. Kriteerit surman ottamisesta tarkempaan analyysiin on määritelty laissa. Surmansa saanut on vähintään 16 vuotta, surmaaja on uhrin läheinen tai asui samassa taloudessa tai oli uhrin kumppani. Paikallisen turvallisuusverkoston tulee ilmoittaa päätöksestään sisäministeriöön.¹¹

Kanadassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa seuranta säädellään puolestaan osavaltioiden tasolla. Esimerkiksi Australiassa lainsäädännölliset ratkaisut vaihtelevat osavaltioittain, jotka kuitenkin muodostavat keskenään kotija perheväkivallan ja -surmien valtakunnallisen seurantaverkoston. Lisäksi Australiassa on kehitetty kansallisen tason laatukriteerejä aineistonkeruulle, johon osavaltiot ovat sitoutuneet. Kanadassa osavaltioiden järjestelmä toimii Yhteisö- ja sosiaalipalveluministeriössä olevan *The Canadian Domestic*

⁶ Section 9(3) of the Domestic Violence, Crime and Victims Act (2004).

<https://www.gov.uk/government/publications/statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [katsottu 1.10.2021].

⁷ Rowlands 2019, 15, 51.

⁸ Rowlands 2019, 29.

⁹ Domestic Homicide Reviews 2016, 4.

¹⁰ Chantler ym. 2020, 3–4.

¹¹ Home Office, Multi-agency Statutory Guidance for the Conduct of Domestic Homicide Reviews, December 2016, 7–9. <https://www.gov.uk/government/publications/revisted-statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [katsottu 1.10.2021].

Homicide Prevention Initiative -toiminnon (CDHPI) koordinoimana. CDHPI on kansallinen tietokeskus, joka kokoaa ja arkistoi osavaltioiden surmaraportit ja tukee osavaltioissa tehtävää selvitystyötä.¹²

Yhdysvalloissa ei ole sinänsä mitään yhtenäistä valtakunnallista järjestelmää ja tutkimustoimintoja on säädelty ja järjestetty eri hallinnollisilla tasoilla, osavaltioissa, piirikunnissa ja kaupungeissa. *National Domestic Violence Fatality Review Initiative* –palvelu (NDVFR) toimii kuitenkin kansallisena tietokeskukseksi ja tallioi eri tasoilla tehtyjä seurantaraportteja. NDVFR antaa myös teknistä tukea ja koulutusta lähisuhdesurmien arviointien tekemiseen.¹³

Uudessa Seelannissa terveysministeriön alainen, itsenäinen ja neuvoa-antava Perhesurmien arviointikomitea (*Family Violence Death Review Committee*) kehittää menetelmiä, valvoo perhesurmien analyyseja ja kehittää strategioita ja toimenpiteitä perhesurmien vähentämiseksi. Komiteassa on jäseniä eri sektoreilta ja valtion virastoista, mutta myös palveluja käyttävien tai surmansa saaneiden edustajia tai perheenjäseniä. Käytännön selvitystyön tekee sihteeristö. Kaikista perhesurmista kerätään määrättyt vähimmäistiedot ja raportoidaan lähisuhdesurmien (*family violence homicides*) yleiset määrälliset ja demografiset trendit. Jotta saataisiin tarkempi kuva palvelujärjestelmän kyvystä vastata lähisuhdeväkivaltaa, useista viranomaisista koostuvat paikalliset paneelit tekevät tarkemmat tapausanalyysit joistakin surmatapauksista. Tarkemman analyysin tavoitteena on kehittää strategioita ja menettelytapoja palveluiden kehittämiseksi ja surmien vähentämiseksi. Perhesurmien arviointikomitea kerää tiedot yhteen ja raportoi niistä Terveyden laadun ja turvallisuuden komissiolle (*Health Quality and Safety Commission*). Komitean jäsenet ja neuvoantajat edustavat laajalti eri asiantuntija-aloja ja toimintasektoreita.¹⁴

¹² Canadian Domestic Homicide Prevention Initiative. <http://cdhpi.ca/brief-1-domestic-violence-death-review-committees> [katsottu 1.10.2021].

¹³ National Domestic Violence Fatality Review Initiative <https://ndvfri.org/> [katsottu 1.10.2021].

¹⁴ Family Violence Death Review Committee. 2016. Fifth Report: January 2014 to December 2015. Wellington: Family Violence Death Review Committee. <https://www.robveale.com/sites/default/files/FVDRC-5th-report-Feb-2016.pdf> [katsottu 1.10.2021].

Jos lähisuhdesurmien tutkimustoiminto järjestetään paikallisesti tai alueellisesti, niin sitä kuitenkin koordinoidaan ja tuetaan osavaltion tai valtion tasolla. Paikallista tai alueellista yksikköä ylempi hallinnollinen taso myös talentaa ja ylläpitää aineistoja ja toimii keskuksena, josta tietoa voidaan jakaa myös järjestelmän ulkopuolelle mm. kehittämistyön tarpeisiin. Koordinoivat valtakunnalliset yksiköt kehittävät myös koulutuksellista materiaalia ja tarjoavat paikallisille ja alueellisille toiminnoille menetelmällistä ja teknistä tukea.

Seurantajärjestelmissä surmatapausten analyysiin osallistuvat käytännön toimijat ja ohjausryhmän jäsenet ovat pääosin valtion viranhaltijoita ja asiantuntijoita, jotka ovat nimenomaisesti mainittu seurannan mahdollistavassa lainsäädännössä. Surmien analyysin tekevän ryhmän työtä ohjaa joissain maissa erikseen nimetty elin, eräänlainen ohjaus- tai tukiryhmä. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa Perhesurmien arviointikomitea ohjaa käytännön selvityksiä tekevää sihteeristöä. Ohjaavan tai tukevan elimen henkilöitä valitessa on tavallisesti pyritty monipuoliseen ja kattavaan asiantuntemukseen. Joissain seurantajärjestelmissä on haluttu ottaa mukaan myös tiettyjen erityisryhmien, kuten alkuperäisasukkaiden edustus.

Englannissa ja Walesissa seurantajärjestelmä rakentuu hallinnollisesti muita maita löyhemmin. Muiden maiden seurantajärjestelmillä on vakiintuneempi rakenne, jossa komiteoiden tai paneelien jäsenet ovat nimitetty tehtävänsä. Englannissa ja Walesissa arviointiryhmien jäsenet nimetään erikseen jokaisen surmatapauksen analyysia varten, tosin joillakin paikkakunnilla jäsenyys on pysyvä.¹⁵ Vaihtuvuutta perustellaan sillä, ettei seurantaryhmän jäsenille synny sekundaarista traumaa. Valtion edustajien lisäksi ryhmiin on kutsuttu eri alojen asiantuntijoita.

Uudessa-Seelannissa sihteeristön käytännön selvitystyötä ohjaavassa komiteassa on valtion viranhaltijoita ja lähisuhdeväkivallan asiantuntijoita, mutta myös henkirikoksen uhrien perheenjäseniä ja palvelujen käyttäjien edustajia. Asiantuntijat tulevat useilta eri sektoreilta tai aloilta, kuten esimerkiksi rikos- ja perheoikeudesta, lääketieteestä, terveydenhoidosta, sosiaalihuollosta.¹⁶

¹⁵ Rowlands 2019, 45.

¹⁶ Rowlands 2019, 43.

Irlantiin kehitteillä olevassa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa ajatuksena on konsultoida laajalti valtion viranhaltijoita ja kolmatta sektoria. Näihin sisältyisivät ainakin ensihoito, ehdonalaisvalvonta, patologia, psykiatria sekä ylipäättään mielenterveyspalvelut, mielentilan arviointi, koulutuspsykologia, itsemurhien tutkimus- ja ehkäisyneuvot.¹⁷

Suomen lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon mahdollista järjestämistä on syytä tarkastella suhteessa surmien vuotuisiin määriin ja analyysissa tavoiteltavaan tarkkuuteen. Tutkimustoiminnan järjestämisessä tulisi hyödyntää jo olemassa olevia hallinnollisia rakenteita ja yhteistyösuhteita.

Laskennallisesta tavasta riippuen lähisuhdesurmia on tehty vuosina 2013–2019 Suomessa keskimäärin 24 kappaletta vuodessa.¹⁸ Jos tarkastelussa on myös ns. läheltä piti –tilanteet sekä lähisuhdeväkivaltaan kytkeytyvät itsemurhat, nousee luku huomattavasti.¹⁹ Tutkimusasetelma, jossa vertaillaan lähisuhdesurmia ja läheltä piti –tilanteita saattaa kuitenkin antaa tarkempaa tietoa palvelujärjestelmän toiminnasta kuin pelkkä surmien tarkastelu. Surmien ja läheltä piti –tilanteiden välinen ero voi johtua satunnaisista tai systemaattisista tekijöistä. Läheltä piti -tilanteiden analysointi voi siis olla myös perusteltua.

Surmatapauksista analyyseissa tavoiteltava tarkkuus pitäisi kuitenkin ottaa huomioon seurannan järjestämisessä ja resursoinnissa. Mitä enemmän ja tarkemmin tapauksia analysoidaan, sitä enemmän tutkimustoimintaan on investoitava henkilöstö- ja muita resursseja.

Eräs malli tutkimustoiminnolle on antaa lähisuhdesurmien analyysi alueellisisille seurantaryhmille esimerkiksi hyvinvointialueittain. Ryhmiin valittaisiin

¹⁷ Study on Familicide and Domestic Homicide Reviews. <http://www.fsdhr.ie/> [katsottu 1.10.2021].

¹⁸ Lehti 2020: 27. Vuosina 2013: 23, 2014: 24, 2015: 17, 2016: 26, 2017: 21, 2018: 32, 2019 (ennakkotieto raporttia laadittaessa) 26. Surmiin ei ole laskettu mukaan lapsia.

¹⁹ Itsemurhien määrässä on jonkin verran vuotuista vaihtelua, mutta luku on laskenut suhteellisen tasaisesti vuodesta 1990, jolloin Suomessa tehtiin yli 1500 itsemurhaa. Vuonna 2020 itsemurhia tehtiin 717, vuonna 2019 niitä tehtiin 688. <https://findikaattori.fi/fi/10> [katsottu 1.10.2021].

jäseniä relevanteilta aloilta, kuten sosiaali- ja terveydenhuollosta, poliisista, oikeushallinnosta ja järjestöistä. Ensin alueelliset seurantaryhmät tekisivät oman alueensa surmista tapausanalyysit ja niihin perustuvat suositukset toiminnan ja palveluiden kehittämiseksi. Tämän jälkeen valtakunnallinen seurantaryhmä kokoaisi alueiden raporteista koko maata koskevat tulokset ja esittäisi valtakunnalliset suositukset. Valtakunnallinen raportti toimitettaisiin vielä esimerkiksi valtioneuvostolle.

Hajautetussa mallissa alueelliseen ja valtakunnalliseen seurantaan ja raportointiin osallistuvat henkilöt työskentelisivät tutkimustoiminnossa osana muita tehtäviään. Seurannan organisaatio olisi verkostomainen ja työn edellyttämät henkilöstöresurssien kustannukset olisivat hajautettuna hyvin laajalle sekä alueellisesti että hallinnonaloittain. Seurannan tapahtuminen alueilla lähellä sosiaali- terveydenhuollon, poliisitoiminnan ja väkivallan uhreja auttavien järjestöjen käytännön työtä voisi nopeuttaa tiedon ja suositusten siirtämistä käytännölliseen kehittämistyöhön. Sen sijaan linkki valtakunnallisen tason strategia- ja lainsäädäntötyöhön on pidempi. Hyvinvointialueiden järjestäytymisen ollessa vielä kesken, alueilla ei ole poliisia lukuun ottamatta vahvoja rakenteita, jotka tukisivat lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan alueellista järjestäytymistä.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voidaan järjestää myös keskittämällä se suoraan valtakunnallisella tasolla, kuten Ruotsissa. Tämä edellyttänee kuitenkin tutkimustoiminta varten perustettavaa virkatehtävää. Tämä henkilön rinnalla ja tukena toimisi eri viranomaisista ja järjestöistä koostuva asiantuntijaryhmä. Viran sijoituspaikkana voisi olla jokin valtion virasto tai laitos. Toiminnolle pitäisi osoittaa riittävät resurssit.

Viran ja asiantuntijaryhmän resurssoinnin määrä riippuu kuitenkin siitä, kuinka laajasti ja yksityiskohtaisesti lähisuhdesurmia halutaan analysoida ja raportoida. Alueellista mallia kuvatessa, esiteltiin mahdollisuutta ottaa analyysiin kohteeksi myös lähisuhdesurmiin liittyvät itsemurhat ja läheltä piti –tilanteet. Eräänä vaihtoehtona on tuottaa perustason analyysit kaikista lähisuhdesurmista. Tämän lisäksi voidaan tehdä tarkemmat analyysit erityisin kriteerein valituista tapauksista. Valtakunnallisen tason tutkimustoiminnan haasteena voi olla alueellista seuranta hitaampi tiedonsiirto alueellisen tason kehittämistyöhön. Valtakunnallisen seurannan vahvuutena on kuitenkin tutkimustoiminnan alueellista seurantaryhmää välittömämpi yhteys eri hallinnonalojen

asiantuntijaorganisaatioihin ja ministeriöiden lainsäädäntöön. Suoraan valtakunnallisella tasolla järjestettävän lähisuhdesurmien seurannan vaihtoehdossa pitää huolehtia pysyvien rakenteiden kautta siitä, että kehittämissuositukset siirtyvät seurannasta alueilla tapahtuvaan kehittämistyöhön.

Olipa tutkimustoiminto hajautettu alueille tai keskitetty valtakunnallisesti, toiminnolla ja sitä tukevalla asiantuntijaryhmällä tulee olla läheinen yhteys lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta estämisen käytäntöihin ja etulinjassa asiakkaiden kanssa työskenteleviin asiantuntijoihin. Tämä tarkoittaa sitä, että alueellisten ja valtakunnallisten seurantaryhmien – tai vaihtoehtoisesti valtakunnallisen asiantuntijaryhmän (ohjausryhmän) – jäsenissä on lähisuhdeväkivallan substanssiosaajia ja esihenkilöitä sosiaalihuollosta, terveydenhuollosta, poliisista, oikeuslaitoksesta ja järjestöistä. Substanssiosaajat toimivat palveluiden ja asiakastyön rajapinnassa ja heidän pitää hyötyä seurannan tuloksista. Esihenkilöiden tulee tietää, miten etulinjan toimijoiden työtä ja sen vaikuttavuutta voidaan tukea. Esihenkilöiden rooli on keskeistä organisaatioiden rakenteiden ja prosessien kehittämisessä sekä lähisuhdeväkivallan ennalta estämisen ja torjunnan johtamisessa ja valvonnassa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto edellyttää myös yhteistyörakenteita valtakunnallisen ja alueellisen tason välillä. Lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta estämisen palvelut tuotetaan aina paikallisesti, mutta käytäntöjä ohjaa valtakunnallinen strategia ja politiikka.

Sote-johtamiseen on tulossa 1.1.2023 alkaen lakisäätöiden rakenne. Valmisteilla olevat alueelliset terveyden ja hyvinvoinnin suunnitelmat ja kertomukset tulevat kattamaan myös alueiden turvallisuuden kehittämissuunnitelman. Lähisuhdesurmien seurantajärjestelmää voisi hyödyntää tuottamaan lähisuhdeväkivaltaa koskevaa turvallisuustietoa alueille. Koska sote-johtamisen rakenteet ovat vielä valmisteilla, valtakunnallinen tutkimustoiminto näyttäytyy selkeämmältä ratkaisulta. Valtakunnallisella tasolla tapahtuva tutkimustoiminto on hallinnollisesti suoraviivainen ja se voidaan toteuttaa nopeammalla aikataululla kuin tutkimustoiminnon jakaminen useisiin alueellisiin seurantaryhmiin.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan avulla voidaan kehittää lähisuhdeväkivallan ja naiseen kohdistuvan väkivallan ennalta estämisen ja torjunnan menetelmiä. Kehittämissuositukset näkyvät alueilla toteutetun käytännön toiminnan

vaikuttavuuden parantumisena. Valtakunnallisesti kehittäminen kohdistuu strategiaan ja lainsäädäntöön. Kehittämisen syötteiden tulee siis kohdistua sekä operatiivisella että strategisella tasolla.

2.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan hallinnollinen sijoittuminen

Suomessa eri hallinnonalojen toiminnan seuranta ja kehittäminen on annettu kyseisille hallinnonaloille. Liikenne ja viestintävirasto (Traficom) vastaa siitä, että tavarat, ihmiset ja data liikkuvat turvallisesti. Organisaatioon kuuluu mm. Kyberturvallisuuskeskus, joka valvoo ja kehittää kyberturvallisuutta. Kuolemaan johtaneiden tieliikenneonnettomuuksien osalta seurantaa hoitaa osaltaan Onnettomuustietoinstituutti (OTI). Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan viranomaisen Säteilyturvallisuuskeskus (Stuk) valvoo säteily- ja ydinturvallisuutta. Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes) valvoo ja edistää teollisuuden, tuotteiden ja palveluiden turvallisuutta. Työturvallisuudessa tietoja kerää ja asioita hoitaa aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueet sekä vakuutusala (Tapaturmavakuutuskeskus). Palo- ja pelastustoimen onnettomuuksissa toimijoina ovat alueelliset pelastuslaitokset ja koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa THL. Valtion tilastotoimeja johtaa ja kehittää sekä virallisia tilastoja tuottaa Tilastokeskus.²⁰

Lähisuhdesurmien käytännön tutkimustoimintaan tarvitaan useiden viranomaisten ja järjestöjen osallistumista. Toiminnon johtaminen tulee sijoittaa yhdelle valtionhallinnon viranomaiselle. Varsinainen tutkimustoiminto analyseineen ja raportoineen voidaan tehdä samaisessa toiminnasta vastuussa olevassa viranomaisessa tai jossain muussa käytännön selvitystyön kannalta relevantissa viranomaisorganisaatiossa. Vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja voidaan etsiä sosiaali- tai terveydenhuollon, poliisitoimen tai oikeushallinnon suunnasta. Relevantteja sijoituspaikkoja käytännön tutkimustyölle on ainakin kolme. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on asiantuntijaorganisaatio, jossa tutkitaan väestön terveyttä ja hyvinvointia sekä kehitetään terveyttä ja hyvinvointia edistäviä toimenpiteitä. Poliisihallituksen ohjauksessa toimivassa Poliisiammattikorkeakoulussa tehdään soveltavaa tutkimus- ja kehittämistyötä, joka palvelee poliisitoiminnan, poliisikoulutuksen ja sisäisen turvallisuuden

²⁰ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

suunnittelua ja kehittämistä. Oikeusministeriön yhteydessä toimivassa Onnettomuustutkimuskeskuksessa (OTKES) tehdään turvallisuustutkintaa turvallisuuden parantamiseksi ja onnettomuuksien ennalta ehkäisemiseksi.

Sijituspaikkaa harkitessa voidaan tarkastella myös lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa tarvittavia aineistoja, jotka löytyvät eri viranomaisten ylläpitämistä asiakirjoista ja rekistereistä. Surmattujen ja surmaajien toiminnasta löytyy tietoja mm. sosiaalihuollon asiakasrekistereistä, terveydenhuollon potilasrekistereistä sekä poliisiasiain tietojärjestelmästä (PATJA) ja esitutkintapöytäkirjoista.

THL, Polamk ja OTKES ovat viranomaistahoja, joissa on monipuolista menetelmällistä osaamista tutkimus-, selvitys- ja kehittämistoiminnasta sekä henkilötietojen turvallisesta käsittelystä. Lisäksi mainituilla tahoilla on olemassa fyysinen ja tietotekninen infrastruktuuri, joka mahdollistaa lähisuhdesurmien analyyseissa tarvittavien aineistojen tietoturvallisen käsittelyn ja säilyttämisen.

Järjestelmällinen ja pitkäjänteinen aineiston keruu ja arkistointi kansallisesti luo paremmat mahdollisuudet virheistä oppimiseen ja toiminnan kehittämiseen²¹. Lähisuhdesurmia koskevaa aineistojen käsittelyä ja hallintaa tulisi kehittää yhdessä tietotekniikan ja –turvan asiantuntijoiden kanssa. Hallinnollisesti selkein ja tiedonkäsittelyn kannalta turvallisin ratkaisu olisi se, että surmatapauksia koskevan tiedon kerääminen ja käsittely sekä toiminnan johtaminen tapahtuisi yhden viranomaisorganisaation ja tietojärjestelmän sisällä. Ratkaisu helpottaisi myös pitkittäisen tilannekuvan luomista ja aineiston pitkähyödyntämistä tutkinnassa, raportoinnissa ja kehittämistoiminnassa. Ulkomaisista seurantajärjestelmiä kuvaavista esimerkeistä ei ole saatavissa yksityiskohtaista tietoa, kuinka selvityksissä kerättyä aineistoa on koottu ja arkistoitu tietojärjestelmätasolla.

Riippumatta lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollisesta sijoituspaikasta, toimintaan osallistuvien viranomaisten velvollisuus osallistua toimintaan ja organisaatioiden välinen työnjako tulisi määrittellä selkeästi. Käytännön tutkimustyön tekevällä viranhaltijalla on oltava oikeus käsitellä selvityksen tekemiseen ja tapausten analyysin tarvittavia viranomaisten

²¹ Rowlands 2019, 26.

rekisteritietoja. Nykytilanteessa erilaisten rekisteritietojen käsittelemiseksi on haettava tutkimuslupa rekisterinpitäjältä. Vaihtoehtona olisi lainsäädäntöön perustuva oikeus rekisteritietojen käsittelyyn.

Asiantuntijoista koostuvan tukiryhmän tulee antaa surmatapauksista analyysia tekeväälle viranhaltijalle asiantuntija-apua hallinnonalansa rekisteritietojen tulkinnassa. Poliiseja sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia edustavia etulinjan toimijoita ja asiantuntijoita tarvitaan, esimerkiksi kun pohditaan, miten parannetaan väkivallasta kysymistä ja vakavan väkivallan tunnistamista asiakaskohtamisessa. Yhteistyö eri hallinnonalan edustajien kesken, asiantuntijoista koostuvan ohjaus- tai tukiryhmän kautta, on tärkeää, kun suunnitellaan seurannan tuloksista johdettavia suosituksia palvelujärjestelmän kehittämiseksi.

2.3 Onnettomuustutkintakeskus

Onnettomuustutkintakeskus (OTKES) muistuttaa ulkomaisia lähisuhdesurmien tutkimustoimintoja. OTKES on hallinnollisesti oikeusministeriön yhteydessä, mutta tekee tutkintapäätökset itsenäisesti ja riippumattomasti.²² OTKES:n turvallisuustutkinnassa selvitetään tapahtumien kulku, syyt, seuraukset, pelastustoimet ja viranomaisten toiminta. Erityisesti tarkastellaan, onko turvallisuus otettu riittävästi huomioon onnettomuuteen johtaneessa toiminnassa.

Ennen onnettomuuksien tutkinnasta annettua lakia valtioneuvosto asetti kutakin suuronnettomuutta varten erillisen tutkintalautakunnan. Nykyisin OTKES:lla on laaja lakisäätäinen tiedonsaantioikeus siltä osin, mitä tapauksen tutkiminen edellyttää. Vuodesta 2011 alkaen Turvallisuustutkintalaki on sisältänyt ns. poikkeuksellisen tapahtuman tutkinnan:

”Poikkeuksellisella tapahtumalla tarkoitetaan sellaista erittäin vakavaa kuolemaan johtanutta taikka yhteiskunnan perustoimintoja uhannutta tai vakavasti vaurioittanutta tapahtumaa, joka ei ole onnettomuus.”²³

²² <https://www.turvallisuustutkinta.fi/fi/index.html>; Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES; Turvallisuustutkintalaki 5 luvun 32 §.

²³ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES; Turvallisuustutkintalaki 5: 31§.

Jos määritelmä täyttyy jonkin tapauksen osalta, voi valtioneuvosto päättää poikkeuksellisen tapahtuman tutkinnan aloittamisesta. OTKES tutkii siis myös rikosperustaiset poikkeukselliset tapahtumat. Tällaisia poikkeuksellisia tapahtumia ovat olleet muun muassa kesäkuussa 2018 tapahtunut Turun puukotuksena tunnettu terroristinen teko sekä vuonna 2013 tapahtunut 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtanut pahoinpitely. Viimeksi mainittua pidettiin määritelmän mukaisesti erittäin vakavana, koska yhteiskunta ei pystynyt suojelemaan lasta lukuisista lastensuojeluilmoituksista huolimatta. Lähisuhdesurma, esimerkiksi perhesurma, ei välttämättä ylitä valtioneuvoston lainsäädännöllistä kynnystä myöntää tutkintapäätös.²⁴ Nykyjärjestelmä eli Turvallisuustutkintalaki (525/2011) ei tue lähisuhdesurmia tutkivaa toimintamallia. Silloin, kun kyse on onnettomuudesta tai vaaratilanteesta, OTKES voi itsenäisesti päättää tutkinnan aloittamisesta. Lähisuhdesurma ei ole tulkittavissa tämän kaltaiseksi onnettomuudeksi. Tällöin pitäisi löytää jokin muu menettelytapa tai muuttaa lainsäädäntöä.²⁵

Turvallisuustutkintalaki ohjaa ja osoittaa tutkinnan sisällön. OTKES:ssa on 17 virkahenkilöä, joilla kullakin on oma tehtäväkenttensä, kuten raideliikenne, vesiliikenne, ilmailu, sosiaali- ja terveydenhuolto, muut onnettomuudet ja hallinto. Jokaiseen tutkintaan otettavaan tapaukseen nimetään sen vaatima tutkintaryhmä. Vakituksista tutkijoista nimitetään tutkinnanjohtaja ja usein myös yksi jäsen tutkintaryhmään. Loput tutkintaryhmän jäsenistä valitaan ulkopuolelta, noin sadasta eri alojen asiantuntijasta, jotka ovat saaneet koulutuksen tutkintaan. Tarpeen mukaan voidaan niin sanotun ensiperehdytyskäytännön avulla ottaa uusia asiantuntijoita.²⁶

Poikkeuksellisissa tapauksissa toimitaan niin, että tutkintaryhmä on itsenäinen ja riippumaton, eikä sen johtaja ole OTKES:sta. Koska poikkeuksellisissa tapauksissa tutkintaryhmä on valtioneuvoston asettama, kokoonpano on valtioneuvoston ja valmistelevan oikeusministeriön päätettävissä. OTKES pyrkii kuitenkin osallistumaan valintoihin ja saamaan mukaan omaa henkilöstöä ja asiantuntijoita, jotta ryhmään saadaan riittävästi onnettomuustutkinnan erikoisosaamista.²⁷

²⁴ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

²⁵ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

²⁶ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

²⁷ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

Tapaukseen liittyvä tiedonkeruu tehdään järjestelmällisesti. Tutkinta aloitetaan yleensä paikkatutkinnalla, missä tutkijat dokumentoivat ja keräävät tuoreeltaan aineiston ja kuulevat ihmisiä. Osa aineistosta saadaan tietopyynnöillä, jotka koskevat esimerkiksi ihmisten terveystietoja tai hätäkeskustalenteita, poliisin tutkintailmoituksia ja esitutkinnan tai poliisitutkinnan aineistoja. Tietoja oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta saadaan pääsääntöisesti suoraan Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta. Tarpeen mukaan tutkintaryhmä perehtyy relevantteihin ohjeisiin, määräyksiin, lakeihin, aikaisempiin pöytäkirjoihin tai muihin kirjauksiin ja tieteellisiin tutkimuksiin.²⁸

Onnettomuustutkintakeskus laatii tapauksista tutkintaselostuksen. Tiedot kootaan myös julkiseen tutkintaselostukseen. Raporttien tärkein tulos on viimeisen luvun turvallisuussuosituksen, joiden toteutumista OTKES seuraa noin vuoden syklillä 10 vuoden ajan.²⁹

OTKES ei ota minkään onnettomuustyyppin tapauksia tutkintaan kategorisesti ja muodosta niistä jatkuvaa ajassa etenevää tilannekuvaa. Teematutkintoja, kuten hukkumisia, seurataan koko vuoden, ja ajanjaksolta tehdään yhtenäinen raportti. Teematutkinta on tehty mahdolliseksi Turvallisuustutkintalaissa. Se ei kuitenkaan sovellu tahallisiin tekoihin, vaan se on säädetty ainoastaan usein toistuvia samankaltaisia onnettomuuksia varten.³⁰

Onnettomuustutkintakeskuksesta todetaan, että yksittäisistä tapauksista, esimerkiksi lähisuhdesurmista, oppimista voisi olla Suomessa enemmän, koska tapauksia ei rikostutkinnan lisäksi selvitetä systemaattisesti ja moniammatillisesti.³¹ OTKES:n tekemän 8-vuotiaan lapsen surmaa koskevan selvitysraportin jälkeen tehtiinkin lakimuutoksia, jolla helpotettiin tiedonvaihtoa eri viranomaissektoreiden välillä. Kehittämistyö ja koulutus lasten turvallisuuden parantamiseksi on jatkunut myöhemminkin. Tuoreen Barnahus-hankkeen myötä on tehty parannusehdotuksia lapsiin kohdistuvan väkivallan torjunnan osalta.

OTKES:ssa tapahtuva lähisuhdesurmien seuranta voisi onnistua Turvallisuustutkimuslain laajentamisella kattamaan lähisuhdesurmat. Seuranta tapahtuisi

²⁸ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

²⁹ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

³⁰ Kai Valonen, johtava tutkija, OTKES.

³¹ <https://www.turvallisuustutkinta.fi/fi/index.html>

luontevasti keskitettynä valtakunnallisena. Tämä edellyttäisi lähisuhdesurmien tehtäväkenttää varten perustettavaa virkaa, jonka tehtävänä olisi tutkinnanjohtajana toimiminen lähisuhdesurmien tutkinnassa. Turvallisuustutkintaa varten asettaisiin tutkintaryhmiin tarvittaisiin lähisuhdeväkivallan asiantuntijoita eri aloilta.

2.4 Poliisi

Vaikka poliisi tutkii epäiltyjä rikoksia, niin se ei voi tehtäviensä puitteissa tietää kaikkia lähisuhdesurmaan johtaneita tapahtumakulkuja, uhrin ja epäillyn elämäntilanteita tai kontakteja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Poliisi selvittää esitutkinnassa asian laadun edellyttämällä tavalla epäillyn rikoksen, sen teko-olosuhteet, aiheutetun vahingon ja saadun hyödyn sekä muut syyteharkintaan ja rikoksesta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Poliisin näkökulma ja intressi tehdä esitutkintaa ei ole yhtä laaja, kuin sen selvittäminen, millaisten tapahtumaketjujen ja elämänolosuhteiden kautta päädyttiin surmaan, millaisia kontakteja osapuolilla oli eri viranomaisiin, millaisia palveluja viranomaiset tarjosivat tai millaisiin toimiin viranomaiset olivat ryhtyneet ennen surmaa. Tämän takia poliisihallintoon sijoitettava seurantajärjestelmä edellyttäisi tukea sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoilta ja oikeutta käsitellä sosiaali- ja terveydenhuollon rekistereistä saatavia asiakas- ja potilastietoja.

Poliisi tarkastelee turvallisuutta ja hyvinvointia heikentäviä ilmiöitä pääasiassa rikosprosessin ja rikosten torjunnan ja selvittämisen näkökulmista. Ennalta estämisen kärki kohdistuu suuremmin rikoksiin, kuin niiden taustalla mahdollisesti vaikuttavien sosiaalisten, psykologisten ja taloudellisten ongelmien selvittämiseen ja ratkaisemiseen³². Poliisi tekee toki sidosryhmäyhteistyötä niiden tahojen kanssa, joiden tehtävänä on ensisijaisesti sosiaalisiin, psykologisiin ja taloudellisiin ongelmiin sekä syrjäytymiseen puuttuminen. Rikokset ovat usein osa ihmisen elämäkokonaisuutta, johon voi liittyä myös yksilön mielenterveys- ja päihdeongelmia tai toimeentulon ja työllistymisen haasteita. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon sijoittaminen poliisiin voisi kuitenkin poistaa Ruotsissa havaitut ongelmat. Sosiaalihuollon vastuulla oleva lähisuhdesurmien tutkimustoiminta on joutunut muistuttamaan poliisia ja syyttäjää antamaa surmia koskevia tietoja.

³² Sisäministeriö 2019.

Lähisuhdesurmien seurannan järjestäminen alueellisesti poliisihallinnossa voisi olla mahdollista poliisilaitosten tai Keskusrikospoliisin (KRP) alueellisten toimintayksiköiden toimesta. Poliisia pidetään konservatiivisena ja hierarkkisena organisaationa, jossa johtaminen on muoto- ja kontrollikeskeistä.³³ Yksittäisen poliisin rooli organisaatiossa määrittyy pitkälti miehistönimikkeeseen ja hierarkkiseen asemaan (miehistö, alipäällystö, päällystö, ylin johto) sisäänkirjoitettujen odotusten kautta. Tällaisen organisaation voi olla vaikea antaa riittävästi tilaa radikaaleille innovaatioille ja asiantuntijuudelle³⁴. Lähisuhdesurmien alueellisesti hajautettu tutkintatoiminto edellyttäisi jokaiselta poliisilaitokselta itsenäisiä päätöksiä ja riittävää ymmärrystä seurantajärjestelmän tarkoituksesta, ja tahtotilaa osallistua toimintaan. Jos lähisuhdesurmien seurannan ja analyysin tekemisen sekä suositusten antamisen edellyttämää riittävää asiantuntijuutta ei olisi laitoksella käytettävissä, tehtävä voitaisiin antaa henkilölle muiden työtehtävien ohessa hoidettavaksi. Poliisin resurssikuormitus ja tehtävien laaja kirjo saattaa myös hankaloittaa poliisin tekemää alueellisesti järjestäytyntä lähisuhdesurmien tutkimustoimintoa.

Poliisilaitoksissa tapahtuva alueellisesti hajautettu lähisuhdesurmien tutkimustoiminto edellyttäisi myös Poliisihallitukseen (Poha) sijoitettua yksikköä, joka koordinoisi selvitystoimintaa valtakunnallisesti ja hallinnoisi kerättyä tietoa yhdessä muiden verkostoon sitoutuneiden laitosten kanssa. Poliisihallituksen Poliisitoimintayksikössä on vuodesta 2018 asti ollut niin sanottu analyysitoiminto, joka tuottaa toimintaympäristön analyysieja ja tilastoja poliisille. Mikäli seurantajärjestelmään otettaisiin tarkasteluun vain lähisuhdesurmat, pysyvien alueellisten seurantaryhmien asettaminen ei olisi kannattavaa.

Poliisin hallinnonalalla olevista valmiista rakenteista lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan suoraan valtakunnallisen tason toimijoiksi sopisivat Poliisiammattikorkeakoulu (Polamk), KRP tai edellä mainittu Poliisihallituksen (Poha) analyysitoiminto. Polamk toimii Poliisihallituksen alaisuudessa sisäministeriön toimialalla. Polamkin tehtäviin kuuluu antaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin ja johtamistehtäviin sekä harjoittaa soveltavaa tutkimus- ja kehittämistyötä, joka palvelee poliisitoiminnan ja sisäisen turvallisuuden suunnittelua ja kehittämistä. Keskusrikospoliisi (KRP) on myös valtakunnallinen poliisiyksikkö, jonka riski- ja uhka-arviot -toiminnossa

³³ Huotari ja Puttonen 2012.

³⁴ Kts. Huotari 2021.

tehdään vakavien väkivallantekojen, niihin liittyvien kohdehenkilöiden ja uhkien arviointeja ja analyysseja.

Tehtävänsä luonteen vuoksi poliisille tarjoutuu yhteiskunnallinen näköalapaikka tarkastella henkirikoksia ja lähisuhdesurmia. Poliisilla on runsaasti kokemusta toimimisesta asiantuntijana erilaisissa onnettomuuksia tutkivissa ryhmissä, jotka muistuttavat lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tyyppistä toimintaa. Poliisin osallistuminen yhteistyöryhmiin perustuu poliisityössä saavutettuun käytännölliseen asiantuntijuuteen, jota on täydennetty teoreettisella osaamisella. Poliisin yhteiskunnallinen asema sekä laajat ja pitkäaikaiset yhteistyöverkostot ovat tehneet yhteistyöryhmiin osallistumisesta tehokasta. Poliisin ympärille rakentuva asiantuntijoiden verkosto on yksi vaihtoehto myös lähisuhdesurmien seurannan järjestämiseen.

Tällaisessa poliisivetoisessa verkostomaisessa mallissa yksittäisten surmien analyysit suorittaisivat eri aloilta kootut asiantuntijat. Lähisuhdesurmien seuranta voisi olla perustietojen jatkuvaa kirjaamista tilannekuvan ylläpitämiseksi, jota täydentäisi ja syventäisi jonkin kriteeristön tai teeman mukaan tehdyt tapausanalyysit. Päätös tietyn tyyppisten surmien ottamisesta tarkempaan analyysiin voitaisiin tehdä moniammatillisen ryhmän tai verkoston toimesta etukäteen määritellyin perustein. Jokaisen surmatapauksen analyysia varten nimettäisiin asiantuntijat valtakunnallisesta asiantuntijapoolista, johon nimetyt henkilöt olisivat oman alansa lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta estämisen substanssiosaajia.

Tutkimustoiminnon voisi poliisivetoisessa mallissa järjestää kolmella tavalla. Valtakunnallisesti keskitetyssä mallissa Polamkiin, Poliisihallitukseen tai Keskusrikospoliisiin sijoitettu pysyvä viranhaltija tekee päätoimenaan lähisuhdesurmien selvitystä eri viranomaisten rekisteriaineistolla, jonka käsitteelyyn hänellä on lakiin perustava oikeus. Lisäksi rekisteritietoja pitäisi voida täydentää haastatteluin. Tulosten tulkintaan ja kehittämissuosituksen valmistamiseen viranhaltija saisi ohjausta ja tukea asiantuntijaryhmältä, johon osallistuisivat viranomaisten ja järjestöjen substanssiosaajat. Tämä olisi hallinnollisesti selkeä malli.

Toisessa mallissa poliisi on lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon koordinaattori ja tietopankin haltija. Varsinaisen seurannan ja analyysin suorittavat koulutetut asiantuntijat, jotka nimetään asiantuntijapoolista jokaiseen

tapausanalyysiin erikseen. Hajautetussa mallissa voi olla yksi valtakunnallinen seurantaryhmä tai useita alueellisia seurantaryhmiä. Jokainen viranomainen tarkastelee tässä pääasiassa omaa toimintaansa ja yhteistyötä muiden kanssa. Esimerkiksi poliisi osaa arvioida omaa toimintaansa suhteessa vakavan väkivallan tunnistamiseen ja ottaa kantaa mahdollisiin kehittämiskohteisiin, kuten esimerkiksi vaikuttavampaan väliintuloon tai viranomaisyhteistyöhön. Sen sijaan väkivallan tunnistaminen ja siitä kysyminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa tai järjestöissä on poliisin toimivallan ulkopuolella. Sosiaali- ja terveydenhuollon puolella on omat ohjeet ja menettelytavat lähisuhdeväkivallan puheeksi ottamiseen ja puuttumiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollossa väkivallan riskiä voidaan kartoittaa käyttämällä Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake. Lisäksi käytössä on monia muita järjestelmällisiä välineitä ja lomakkeita, kuten turvasuunnitelma ja Pahoinpitely- ja kehonkarttalomake (PAKE)³⁵.

Kolmas vaihtoehto voisi olla surmien seurannan ja analyysin toteuttaminen poliisin johtamana, mutta OTKES:n koordinoimana ja tukemana. Lähisuhdesurmien seurantaryhmiä voitaisiin muodostaa alueellisesti tai valtakunnallisesti valitsemalla tehtävään poliisin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon edustajia asiantuntijapoolista. OTKES toimisi tutkintaryhmän sihteerinä. Tällainen yhteistyömalli voisi olla toteutettavissa ilman raskasta hallinnosta sääntelyä ja ohjausta.³⁶

2.5 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) tuntee syvällisesti Suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän ja sillä on asiantuntemusta lähisuhdeväkivallasta ilmiönä. Vuoden 2021 alusta asti Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksessa on ollut väkivallan vastaisen työn erityispalveluiden osamiskeskittymä, jonka tehtävänä on väkivallan vastaisen työn ja palveluiden kansallinen koordinaatio, tuki ja kehittäminen. Väkivallan vastaiseen osamiskeskittymään on koottu kaikki THL:n väkivallan vastainen työ, johon kuuluvat esimerkiksi:

³⁵ THL on koonnut eri lomakkeiden tiedot ja niiden käytön ohjeet kotisivuilleen. Ks. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/tyon-tueksi/lomakkeet-vakivallan-kirjaamiseen-ja-kartoittamiseen>

³⁶ Helsingin poliisilaitos, ylikomisario Juhani Vuorisalo.

- kuntien vastuulla oleva väkivaltatyön kehittämisen tuki,
- väkivallan vastaisten kansainvälisten veloitteiden toimeenpanon tuki,
- laaja väkivallan vastaisten rakenteiden ja palveluiden koordinointi, tuki ja kehittäminen (MARAK, Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE), Nollalinja-palvelu, turvakodit, arviointitutkimukset, tutkimus- ja kehittämisprojektit, verkkokoulutus),
- sote-palvelujärjestelmän osaaminen ja ilmiön ymmärrys,
- asiantuntijuus erillisselvityksissä, kuten perhesurmat,
- lastensuojelun osaamiskeskittymä ja
- kansainvälinen osaaminen ja yhteistyö.

THL:n näkökulma väkivallan vastaiseen ehkäisytyöhön sekä kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin parantamiseen on laaja. Tavoitteena on ennalta estää ja katkaista väkivallan kierre ja vaikuttaa riskeihin.

THL tuottaa paljon tutkimus-, arviointi- ja ilmiötietoa palveluiden kehittämiseksi ja kansalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. THL tekee tutkimus-, kehittämis- ja asiantuntijatyötä yhdessä useiden muiden viranomaisien, organisaatioiden ja järjestöjen kanssa.

Seurantajärjestelmän sijoittaminen THL:een, esimerkiksi väkivallan vastaisen työn osaamiskeskittymään, puoltaisi vankka asiantuntemus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen keräämisessä, analysoinnissa ja tulkinassa. THL:lla on osaamista arvioida, kuinka vaikuttavasti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä kykenee tunnistamaan, ehkäisemään ja torjumaan lähisuhdeväkivaltaa.

Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen (Findata) on THL:n laitoksena toimiva itsenäinen yksikkö, joka tekee niin sanotun Toisiolain nojalla tietolupapäätöksiä useiden viranomaisten tuottamiin sosiaali- ja terveysaineistoihin. Findata voi pyynnöstä myöntää luvan aineistojen toissijaiseen käyttöön, kun käyttötarkoitus on esimerkiksi tilastointi, tieteellinen tutkimus- tai kehittämis- ja innovaatiotoiminta, opetus, tietojohtaminen tai viranomaisen suunnittelu- ja selvitystehtävä. Toisiolain tarkoituksena on sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnassa sekä sosiaali- ja terveysalan ohjaus-, valvonta-, tutkimus- ja tilastotarkoituksessa tallennettujen henkilötietojen tehokas ja tietoturvallinen käsittely sekä niiden yhdistäminen Kansaneläkelaitoksen, Väestörekisterikeskuksen, Tilastokeskuksen ja Eläketurvakeskuksen

henkilötietoihin. Toisiolain tavoitteena on myös turvata yksilön luottamuksen-
suoja sekä oikeudet ja vapaudet henkilötietoja käsiteltäessä. Findata vastaa
päätoimensä mukaisten tietojen kokoamisesta, yhdistelystä, esikäsittelystä ja
luovuttamisesta toissijaiseen käyttöön Toisiolain mukaisesti.³⁷ Jos lähisuhde-
surmien tutkimustoiminto sijoitettaisiin THL:een, poliisin osallistuminen sel-
vitystyöhön ja tulosten tulkintaan sekä poliisin rekisteritietojen käyttäminen
pitäisi turvata sopimuksella tai lainsäädännöllä.

³⁷ Lakisosaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (Toisiolaki, 552/2019). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190552> [katsottu 17.10.2021].

3 Lähisuhdesurmaa koskeva tiedonkeruu

Lähisuhdesurmia koskevaa tietoa kerätään jo nykyisin joidenkin organisaatioiden toimesta. Esittelemme tässä luvussa keskeiset Suomessa kerättävät lähisuhdesurmien tietolähteet ja raportit. Kuvaamme myös, kuinka lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tuottama tieto täydentää jo nykyisin kerättäviä tietoja.

3.1 Lähisuhdeväkivaltaa koskeva säännönmukainen tiedonkeruu Suomessa

3.1.1 Tilastokeskus: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta-aineisto

Tilastokeskus kerää tilastoja viranomaisten tietoon tulleista pari- ja lähisuhdeväkivaltarikoksista ja raportoi niistä säännöllisesti osana rikos- ja pakkokeinotilastoja³⁸. Tilastokeskuksen perhe- ja lähisuhdeväkivalta-aineisto on muodostettu yhdistämällä poliisiasian tietojärjestelmän rikosilmoitusten uhreja ja epäiltyjä koskevia tietoja Tilastokeskuksen tietoihin, jotka koskevat henkilöiden kotipaikkaa, perheasemaa, lapsia, vanhempia, aviopuolisoa ja rekisteröityjä puolisoja. Perheaseman ja asuintietojen perusteella arvioidaan, ovatko uhri ja epäilty avio- tai avosuhteessa.

Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvinä rikoksina otetaan huomioon rikoslain 20 luvun seksuaalirikokset, 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset sekä vapaudenriisto (RL 25:1–2§), laiton uhkaus (25:7§), vainoaminen (25:7a§), pakottaminen (25:8§) ja ihmiskauppa (25:3§). Myös ryöstö (31:1§) ja kiristysrikokset (31:3§) on huomioitu.

Tilastokeskuksen StatFin palvelun kautta voidaan tarkastella ja ladata taulukkomuodossa viimeisen kymmenen vuoden tilastotietoja. Muuttujina voi olla

³⁸ Suomen virallinen tilasto (SVT) 20220. Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/rpk/2019/15/rpk_2019_15_2020-06-02_tie_001_fi.html [katsottu 17.11.2021].

mm. uhrin sukupuoli, asumismuoto, uhrin ja epäillyn suhde (15 muuttujaa), uhrin sukupuoli ja ikä, epäillyn sukupuoli ja ikä sekä teon rikosnimike (14 muuttujaa). Muuttujat mahdollistavat erilaisten rikosten ja lähisuhteiden tarkastelun viimeisen kymmenen vuoden ajalta.

3.1.2 Krimo: Henkirikosseuranta, Rikoskatsaus ja Rikosuhritutkimus

Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Krimo (entiseltä nimeltään Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos), Poliisiammattikorkeakoulu ja Sisäministeriön poliisiosasto käynnistivät *Henkirikosseurannan* vuonna 2002. Henkirikosseurannassa raportoidaan poliisin tietoon tulleet henkirikokset ja tahallisiin pahoinpitelyrikoksiin liittyvät kuolemantuottamusrikokset. Tiedot tallennetaan tietokantaan, jota ylläpitävät Krimo ja Poliisihallitus. Tiedot koskevat poliisin Suomessa tutkimia rikoksia, joiden rikosnimikkeet ovat tappo, murha, surma, lapsedsurma sekä rikosnimikeyhdistelmällä pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamusrikos. Rikokset kirjataan pääsääntöisesti, kun esitutkinta on päättynyt. Tiedot kerätään erillisellä sähköisellä lomakkeella suoraan tutkinnanjohtajilta.

Henkirikosseurannassa tarkastellaan kuolemaan johtaneen väkivallantekojen määrää ja piirteitä. Tutkimusluvan seurantaan varten myöntää Poliisihallitus. Henkirikosseurannassa kerätään myös tietoja, jotka koskevat surman osapuolten suhdetta, joten siltä osin siinä voidaan selvittää lähisuhteessa tapahtuneiden surmien määrää ja piirteitä. Henkirikostietokantaan kirjataan myös tietoja rikoksesta epäiltyjen käyttäytymisestä kuulusteluissa.

Vuosina 2003–2018 henkirikoksiin syyllistyneistä miehistä 87 (6 %) ja naisista 11 (6 %) surmasi itsensä rikoksen yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen. Sekä miesten että naisten itsemurhat olivat yleisimpiä parisuhdetapoissa ja omiin lapsiin kohdistuneissa henkirikoksissa.³⁹ Henkirikosseurannan sähköistä tiedonkeruulomaketta voisi kehittää ottamaan lähisuhdesurmat tarkempaan tarkasteluun.

³⁹ Lehti 2020, 44.

Henkirikosseurannan tulokset raportoidaan vuosittain itsenäisinä Henkirikoskatsauksina ja osana Krimon Rikollisuustilanne –katsausta⁴⁰. Katsauksissa esitellään varsin yksityiskohtaisesti henkirikosten piirteitä, osapuolten ominaisuuksia, joten se mahdollistaa hyvin monenlaisissa suhteissa tapahtuneiden surmien erittelyn. Lisäksi katsauksissa esitellään henkirikosten tekopaikat, väkivallan toistuminen, tyyppi, raakuus ja suunnitelmallisuus, osapuolten päihtymys ja rikosten selvitysasteet. Katsauksissa kuvataan henkirikosten historiallisia trendejä, alueellista jakautumista ja vertaillaan Suomea kansainvälisesti. Henkirikosseurannan tiedoista julkaistaan myös paljon tieteellisiä artikkeleita, usein vertailuasetelmalla esimerkiksi suhteessa muihin Pohjoismaihin, länsimaihin ja laajemminkin.

Krimon tuottamassa Rikollisuustilanne -katsauksessa on erillinen luku Parisuhdeväkivallasta, jossa arvioidaan parisuhdeväkivallan esiintyvyyttä ja piirteitä väestötasolla⁴¹. Tietolähteinä käytetään Tilastokeskuksen rikos- ja pakokeinoilastoja, Krimon henkirikollisuuden seurantajärjestelmää ja kansallinen rikosuhritutkimus. Suomen perheväkivaltaa on vertailtu lyhyesti myös muihin maihin.

Henkirikosseurannan kiinnostus kohdistuu suurelta osin rikostilanteeseen. Uhrin ja epäillyn kontaktit eri poliisi-, sosiaali- ja terveystalouteihin eivät ole siinä mielessä analyysin keskiössä, että pyrittäisiin arvioimaan palveluiden vaikuttavuutta ja viranomaisten toimien onnistumista.

Krimo toteuttaa myös Kansallista rikosuhritutkimusta, jossa kartoitetaan väestötasolla ihmisten kokemuksia väkivallasta, omaisuusrikoksista ja rikollisuuden pelosta⁴². Tutkimuksen kohdejoukko on Suomessa vakituisesti asuvat 15–74-vuotiaat henkilöt. Kysely tehdään vuosittain ja tähän mennessä se on toteutettu kaikkiaan kahdeksan kertaa vuosina 2012–2019.

Kyselyssä kysytään, onko vastaaja kokenut väkivallalla uhkailua, fyysistä väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa tai sen yrityksen viimeisen 12 kuukauden aikana. Fyysisen väkivallan muotoja ovat liikkumisen estäminen, tarttuminen ja töniminen sekä vähintään läimäisyn käsittävä fyysinen väkivalta.

⁴⁰ Lehti 2020; Lehti ja Suonpää 2020.

⁴¹ Danielsson 2020; Tanskanen 2020.

⁴² Näsi ja Koltola 2021.

Taustamuuttujina on ikäryhmä, sukupuoli sekä uhrin ja tekijän välisen ihmissuhteen tyyppi. Väkivallantekijä voi olla uhrin entinen tai nykyinen kumppani, muut uhrin läheisesti tuntemat henkilöt, puolittut tai tuntemattomat henkilöt.

Rikosuhrikyselyssä kysytään myös vastaajien pelkoa joutua väkivallan kohteeksi jonkun perheenjäsenen taholta. Rikosuhritutkimuksen tiedot täydentävät kuvaa, joka saadaan poliisin ja muiden viranomaisten tietoon tulleesta rikollisuudesta. Lähisuhdeväkivallan väestötason määrän arvioinnin kannalta rikosuhritutkimus on tärkeä tiedonlähde, koska lähisuhdeväkivalta on pääosin piilorikollisuutta. Rikosuhritutkimuksessa esitellään mm. väkivallan muotoja sekä uhrin ja tekijän suhdetta, ikää ja sukupuolta.

3.1.3 THL: Lähisuhdeväkivallan ja Turvakotipalveluiden tilastoraportit

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on alkanut myös raportoida viranomaisten tietoon tullutta lähisuhdeväkivaltaa⁴³. Raportissa on esitetty tiivistetyksi tietoja edellä mainituista Tilastokeskuksen ja Krimon tuottamista tilastoista ja katsauksista.

Edellisten lisäksi THL:n tilastoraportissa esitellään, kuinka lähisuhdeväkivalta tulee näkyviin sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluissa. Tällaisia erityispalveluita ovat turvakodit ja Nollalinjan valtakunnallinen ja ympärivuorokautinen auttava puhelin, Seksuaalisen väkivallan uhrien tukikeskus (Seri) ja Marak-työryhmät. Raportista saadaan tietoja mm. erityispalveluiden asiakkaista, väkivallan uhreista, ja väkivallan muodoista.⁴⁴

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Turvakotipalveluiden tilastoraportista saadaan tietoja turvakotien aikuis- ja lapsiasiakkaiden lukumääristä vuodesta 2015 asti.⁴⁵ Muuttujina on asiakkaiden ikä, sukupuoli ja turvakodissa vietettyjen päivien lukumäärä. Lisäksi tietoja kerätään turvakotien

⁴³ October 2021.

⁴⁴ Myös kolmannen sektorin toimijoilta on mahdollisuus kerätä tietoja palvelujen käyttäjämääristä. Esimerkiksi Monika-naisilla ja Naisten linjalla on palvelevat puhelimet, joiden käyttäjämääriä voidaan seurata. Kunniaan liittyvän väkivallan osalta tietoja voi kerätä Setlementtiliitto ry:n Sopu-työltä.

⁴⁵ Peltonen ja Kaipiainen 2021.

asiakkaiden kokeman väkivallan kestosta, asumisjärjestelyistä ennen ja jälkeen turvakotijaksoa.

Maksuton auttava puhelin Nollalinja on kerännyt tietoja saamistaan puheluis- ta vuodesta 2017 lähtien. Soittajilta kerätään tietoja mm. väkivallan muodois- ta, toistuvuudesta, uhrista ja uhrien omaisista, väkivallantekijöistä ja yhteyk- sistä viranomaisiin. Raportissa mainitaan väkivallan muotoina henkinen, fyysinen, seksuaalinen ja taloudellinen väkivalta, mutta myös mm. vaino, kaltoinkohtelu, laiminlyönti, sekä kulttuurilla ja uskonnolla perusteltu väkivalta. Puheluissa kerätään tietoja myös, onko tekijä uhrin nykyinen tai entinen puo- liso, avopuoliso, seurustelukumppani, sukulainen tai joku muu soittajalle tuttu tai tuntematon henkilö.

3.1.4 Muita selvityksiä, raportteja ja projekteja

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä käynnisti selvityksen perhesurmien ja vanhempien tekemien omien lasten surmien taustoista tammikuussa 2012. Hankkeen lopputuloksena julkaistiin Selvitys perhe- ja lapsensurmien taus- toista vuosilta 2003–2012. Raporttia varten analysoitiin kaikki poliisin kirjaa- mat alle 15-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneet surmat ajalta 1.1.2003–31.1.2012, joissa tekijänä oli ollut lapsen biologinen tai ei-biologinen vanhempi.⁴⁶

Surmia oli kaikkiaan 35 ja surmissa kuoli yhteensä 55 ihmistä, joista seitse- män oli puolisoita ja 48 surmaajan lapsia. Selvityksessä kartoitettiin perhei- den mahdollisia kontakteja eri viranomaisiin ja palvelujärjestelmiin. Lisäksi arvioitiin, olisiko kontaktien yhteydessä ollut mahdollista tunnistaa perheen ti- lanne ja estää henkirikokset. Selvityksessä arvioitiin myös viranomaisten yh- teistyön toimivuutta.

Selvityksessä ei keskitytty niinkään yksittäisiin tapauksiin ja viranomais- toimintaan, vaan etsittiin surmia yhdistäviä tekijöitä ja viranomaistoimin- nan kehittämiskohteita oikeasuhtaisen ja –aikaisen avun varmistamiseksi. Selvityksen perusteella surmia yhdistäviä taustatekijöitä olivat parisuhteen vakavat ongelmat, erotilanteeseen liittyvät kriisit ja vanhemman mielenter- veys- tai päihdeongelmat. Selvityksen pohjalta estettiin useita suosituksia

⁴⁶ Sisäministeriö 2012.

erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ja lainsäädännön kehittämiseksi, jotta perhesurmia ja oman lapsen surmia voitaisiin ehkäistä jatkossa tehokkaammin.

Perhesurmat –selvityksessä on paljon yhtymäkohtia nyt tarkastelun kohteena olevan lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon kanssa. Perhesurmat –raportti päätyy toteamaan, että syvällisemmän kuvan saamiseksi perhesurmien ja oman lapsen surmien taustoista ja syistä sekä viranomaisten toiminnasta tarvittaisiin järjestelmällistä tietoa pidemmältä ajalta. Tämä edellyttäisi yksittäisistä tapauksista kertovien sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjojen läpi käymistä⁴⁷. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tarkoitus on nimenomaan syventyä yksittäisiin surmatapauksiin analysoimalla tapaukseen kytkeytyviä henkilöitä koskevat viranomaisten kirjaamat rekisteritiedot.

Helsingin yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston hankkeessa Tapahtumaketjut naisiin kohdistuvissa parisuhdetapoissa kuvataan naisiin kohdistuneita parisuhdetappoja Suomessa 2000-luvulla. Erityisen kiinnostuksen kohteena on surman osapuolten viranomais- ja palvelukontaktit ja surmaan johtaneet kehityskulut. Hankkeessa käytetään viranomaisten rekisteri- ja asiakirja-aineistoja ja tutkinnanjohtajien haastatteluja. Kyseinen hanke päättyy vuoden 2022 lopussa, joten siitä saatuja tuloksia ei ole vielä käytettävissä. Hankkeesta on odotettavissa enemmän tietoja surmaan johtaneista olosuhteista ja tekijöistä.⁴⁸

3.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon edellyttämä tiedonkeruu ja -käsittely

Erilaisista tilastoraporteista saa kattavan yleiskuvan lähisuhdeväkivallan laajuudesta ja sen ilmenemisistä eri väestöryhmissä. Mutta jättävätkö raportit aukkoja tietoihin, joita tarvittaisiin väkivallan vastaisen työn ja palvelujärjestelmän kehittämisessä? Jäävätkö vaikeammin havaittavat väkivallan muodot, kuten taloudellinen ja henkinen väkivalta tai pakottava kontrolli kartoittamatta? Pitäisikö raportointi ja tilannekuva pystyä tuottamaan nopeammalla syklillä?

⁴⁷ Sisäministeriö 2012, 30.

⁴⁸ Katso <https://tietokayttoon.fi/-/tapahtumaketjut-naisiin-kohdistuvissa-parisuhdetapoissa>.

Lähisuhdeväkivallan seuraamiseen ilmiönä väestötasolla nykyisin käytössä olevat raportit ovat riittäviä. Jos halutaan arvioida politiikan ja toimenpiteiden vaikuttavuutta tai kehittää lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta ehkäisyyn palvelujärjestelmää tai vaikuttaa suomalaiseen väkivaltakulttuuriin, tarvittaisiin kuitenkin useita tietolähteitä yhdisteleviä yksityiskohtaisia analyyseja ja näiden avulla tapahtuvaa monipuolista ja järjestelmällistä toimintaa, jossa arviointi ja kehittäminen kytkeytyvät toisiinsa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tavoite on selvittää palvelujärjestelmän mahdolliset katvealueet, jotka kaipaavat muutoksia avun tarpeen paremmassa hahmottamisessa ja tarjoamisessa. Tämä edellyttää, että surmiin johtaneista tapahtumakuluista ja viranomaisten toiminnasta on mahdollista saada tarkkaa tietoa. Kattavakaan tilastollinen tieto ei avaa riittävällä tarkkuudella palvelujärjestelmässä tapahtuvia prosesseja ja asiakaskohtaamisia. Iainsäädännölliset esteet asettavat kuitenkin sujuvalle tiedonkeruulle haasteita.

Viranomaisilla oleva tieto uhrin ja surmaajan elämänolosuhteista, viranomaiskontakteista ja viranomaisten toimenpiteistä ennen surmaa on kirjattu kunkin viranomaisen (rekisterinpitäjän) rekistereihin, kuten asiakas- ja potilasrekistereihin ja rikosilmoituksiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen tutkimiseen ja käsittelyyn liittyvät lupapyynnöt osoitetaan Findatalle.⁴⁹ Kuten aiemmin kuvattiin, Findata on sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen, jonka toiminta perustuu toisiolakiin eli lakiin sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä. Tilastotasaisen aineiston voi saada kaikkiin toisiolaissa määriteltyihin käyttötarkoituksiin. Aineiston saaminen edellyttää tiedonhyödyntämissuunnitelmaa. Toisiolain 6 §:ssä on määritelty palveluista vastaavat viranomaiset ja organisaatiot sekä tietoaineistorajaukset. Findata ei siis myönnä lupia kaikkiin rekisterinpitäjien aineistoihin. Tällä hetkellä Findatan kautta saatavan aineiston haasteet ovat maksullisuus ja hitaus. Tietolupahakemusten käsittelyaika voi olla jopa yli puoli vuotta.

⁴⁹ <https://findata.fi/> Findata parantaa sosiaali- ja terveystietoja sisältävien aineistojen tietoturvaa ja mahdollistaa niiden tehokkaamman hyödyntämisen. Findata toimii THL:n yhteydessä, eriytettyinä THL:n muusta toiminnasta. Toiminta käynnistyy vaiheittain. Findata myöntää jatkossa luvat sosiaali- ja terveystietojen toissijaiseen käyttöön silloin, kun tietoja yhdistellään usealta rekisterinpitäjältä tai rekisteritiedot ovat peräisin yksityisiltä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunjärjestäjiltä tai kyse on Kanta-palveluihin tallennetuista tiedoista.

Poliisihallitus puolestaan käsittelee tietopyynnöt, jotka kokevat poliisin valtakunnallisissa henkilörekistereissä olevia tietoja tai jos pyyntö koskee usean poliisilaitoksen tietoja. Jos tieto koskee Keskusrikospoliisia tai yhtä poliisilaitosta, niin lupa käyttää tietoja haetaan suoraan näiltä yksiköiltä.

Riippumatta lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon sijoittumisesta, täytyisi seurannassa hyödynnettävien rekisteri- ja henkilötietojen määräaikaiseen käsittelyyn hakea nykyisen lainsäädännön voimassa ollessa tutkimuslupaa eri rekisterinpitäjiltä. Jokainen surmatapaus vaatii oman lupansa. Jos seurantajärjestelmästä on tarkoitus tehdä pysyvä, tulisi erillislailla säätää seurantajärjestelmän vastuulliselle toimijalle lakisäätäinen oikeus saada tiedot lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tehtävien hoitoa varten. Vastaavan tyyppinen oikeus on säädetty Onnettomuustutkimuskeskukselle. Tiedon keruun helpottamiseksi tulisi siten huolehtia siitä, että lähisuhdesurmien tutkimustoimintaa tekevällä tutkijalla ja mahdollisilla ohjausryhmän jäsenillä on annettu lakisäätteisesti tiedonsaantioikeus sosiaali- ja terveydenhuollon ja poliisin tietoihin, jotka koskevat lähisuhdesurmatapauksiin liittyviä henkilöitä.

4 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käytännöt

Usean viranomaisen rekistereistä kerätyistä tiedoista tehtävä lähisuhdesurmien tieteellinen analysointi ja raportointi edellyttävät viranhaltijalta tutkijan koulutusta. Tulosten tulkinta edellyttää moniammatillista asiantuntijaosaamista, jotta pystytään tunnistamaan palvelujärjestelmän kehittämiskohteet. Kuten luvussa kolme esitettiin, asiantuntijuus ja substanssiosaaminen voidaan tuoda tutkijan tueksi esimerkiksi aktiivisen seuranta- tai ohjausryhmän kautta, jossa ovat mukana kaikki relevantit viranomaiset ja järjestöt. Tässä alaluvussa esitellään Ruotsin sekä Englannin ja Walesin seurantajärjestelmien valossa asioita, joihin surmatapausten analyyseissa tulisi kiinnittää huomiota.

4.1 Surmien tapahtumakulkujen analyysi

Ruotsin sosiaalihuoltoon sijoitetun seurantajärjestelmän mallia voi tarkastella yhtenä esimerkkinä tutkimustoiminnosta, johon osallistuu moniammatillinen ryhmä. Varsinaisen analyysin tekee sosiaalihuollosta tuleva asiantuntijaryhmä, jota voidaan täydentää sosiaalihuollon ulkopuolelta.

Jokainen kuolemantapaus käydään läpi analyysitapaamisessa, jossa on tarpeen mukaan asiantuntijoita eri toimialoilta: lähisuhdeväkivalta, oikeustiede, koulutus ja kasvatus, sosiaalihuolto, lastensuojelu, nuorisotyö, vanhustenhoito, päihteet ja riippuvuudet, terveyden- ja sairaanhoito, potilasturvallisuus, aikuispsykiatria, lasten psykiatria, äitiyshuolto ja lasten terveys. Eri tahojen edustajat osallistuvat analyysikokouksiin silloin, kun heidän toimialansa on ollut osallisena tapaukseen ennen surmaa liittyvissä tukitoimissa, tai jos toimialan osallistuminen on jostain muusta syystä tärkeää. Tapaamisissa keskustellaan surmaan johtavista kehityskuluista, surman osapuolten kontakteista viranomaisiin ja viranomaisten toimenpiteistä. Salassapitosäännökset saattavat estää muiden kuin asiaan suoraan liittyvien viranomaisten osallistumisen analyysikokouksiin.⁵⁰

⁵⁰ Kaksitoista viranomaista nimitti edustajan analyysityöhön joulukuussa 2016: Barnafriid, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Kriminalvården, Länsstyrelsen i Östergötland, Migrationsverket, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skolverket, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Polismyndigheten, Rättsmedicinalverket och Åklagarmyndigheten.

Analyysissa rekonstruoidaan yksityiskohtaisesti tapahtumien kulku, tehdään analyysi tapauksen syistä (*orsaksanalys*) ja ehdotetaan palvelujärjestelmään parannus- ja kehittämistoimia. Erityisen selvittelyn kohteena on uhrin ja syllisen kontaktit eri viranomaisiin ja näiden ylläpitämiin palveluihin. Tapahtumakulku analysoidaan seuraavien yleisten kysymysten avulla. Mikä rikkoi yhteiskunnan turvaverkon? Mitkä olivat turvaverkon ongelmat ja puutteet? Kuinka kehityskulku, joka johti surmaan, voitaisiin estää tapahtumasta uudelleen? Yksittäisten surmatapausten tarkastelun lisäksi tehdään kokonaisanalyysi, jolla pyritään tunnistamaan mahdolliset palvelujärjestelmän virheet ja ongelmien juurisytyt.

Lähisuhdesurmien seurannan metodina on ns. tapausanalyysi (*händelseanalys*⁵¹), jota käytetään yleisesti terveyden- ja sairaanhoidossa selvitettyä vakavia seurauksiltaan kielteisiä tapauksia sekä vaara- ja uhkatilanteita. Tavallisesti tapausanalyysi suoritetaan niin pian kuin mahdollista, jotta ihmisten muistikuvat olisivat vielä tuoreita.

Metodin hyvin osaava analyysijohtaja johtaa monitieteisen analyysiryhmän työtä. Tapahtuma-analyysi etenee seuraavien kysymysten kautta:

- Mitä on tapahtunut?
- Miksi näin on tapahtunut?
- Miten voidaan estää sama tapahtumasta uudelleen?

Pätevien vastausten saaminen kysymyksiin sisältää monia epävarmuustekijöitä. Yksittäisen tapauksen selittäminen pätevästi on jo sinänsä epävarmaa. Vielä haasteellisemmaksi kysymyksiin vastaaminen tulee, kun yksittäisten tapausten perusteella etsitään yleisiä vastauksia tapahtumiin ja niiden estämiseen.

Ruotsissa lähisuhdesurmien selvitystyössä käytetään ainoastaan kirjallisia dokumentteja, vaikka perinteisesti terveyden- ja sairaanhoidon tapausanalyysissä käytetään tavallisesti myös henkilöiden haastatteluja. Surmaan johtaneet tapahtumaketjut on pyritty kartoittamaan tarkasti asiaan liittyvistä

⁵¹ Potilasturvallisuuden parantamiseksi tarkoitettua analyysimetodia voi tarkastella esimerkiksi täältä: <https://webbutik.skr.se/sv/artiklar/riskanalys-och-handelseanalys-analysmetoder-for-att-oka-patientsakerheten.html>.

viranomaisten dokumenteista ja henkilörekistereistä. Aikuisia koskevissa lähisuhdesurmista sosiaalivirasto on pyytänyt dokumentteja niiltä viranomaisilta, jotka ovat olleet yhteydessä surmattuun henkilöön. Veroviranomaisilta, terveyden- ja sairaanhoidosta, hammashoidosta ja sosiaalipalveluista on mahdollisuus pyytää dokumentteja viiden vuoden ajalta. Poliisiviranomaiselta tapahtumaa koskevalle tietopyynnölle ei ole aikarajaa. Lisäksi voidaan pyytää muita dokumentteja, kuten tapahtumaraportteja, potilaskertomuksia, selviytyksiä, riskiarvioita sekä kuolemantapaukseen ja sen tutkimiseen liittyviä dokumentteja. Ainoastaan uhrin tilanne voidaan selvittää. Lainsäädännöllisten rajoitusten takia sosiaalivirasto ei voi saada tai hankkia tietoja surmaajasta. Voidaan kysyä, missä määrin viranomaisten rekisteriaineistoista saatavalla tiedoilla, joka on tuotettu tukemaan viranomaisten toimintaa, voidaan rekonstruoida surmaan johtanut kehityskulku ja viranomaisten toiminta. Päätelmiä voidaan myös tehdä asioista, joita ei ole tehty (tai kirjattu).

Ruotsissa pyritään ensin tunnistamaan epäsuotuisat taustatekijät ja viranomaisten toimintaa heikentävät mekanismit. Sen jälkeen esitetään kehittämisehdotuksia, joilla pyritään vaikuttamaan näihin tekijöihin ja mekanismeihin, jotteivät vastaavat tapaukset toistuisi tulevaisuudessa. Tarkoitus on analysoida koko järjestelmää enemmän kuin arvioida yksittäisten työntekijöiden onnistumisia ja epäonnistumisia.

Englannin ja Walesin sisäministeriön antama ohje lähisuhdesurmien tutkimustoimintoon korostaa, että surmatapausten analyysin tarkoitus ei ole yksinkertaisesti tutkia vain viranomaisten toimia. Analyysien tulisi olla ”uteliaita” ja löytää ihmissuhteen menneisyyteen ulottuva väkivallan jatkumo sekä samalla selvittää viranomaiset, jotka olivat olleet yhteydessä uhriin, surmantekijään tai näiden perheenjäseniin. Lisäksi pitää tutkia, mitkä viranomaiset ja muut toimijat olivat olleet keskenään yhteydessä. Tarkoitus on löytää perusteita suosituksille ja ratkaisuille, jotka auttavat tunnistamaan väkivaltaa, ohjaamaan uhri tarkoituksenmukaisesti tukipalveluihin ja parantamaan uhrin turvallisuutta.⁵²

⁵² Home Office, Multi-agency Statutory Guidance for the Conduct of Domestic Homicide Reviews, December 2016, 6. <https://www.gov.uk/government/publications/revised-statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [katsottu 1.10.2021].

Englannissa ja Walesissa jokaisen tapausanalyysin tavoitteena on rekonstruoida tapahtumia erityisesti pyrkien ymmärtämään uhrin näkökulma tapahtumiin. Tietoja kerätään myös uhrin läheisiltä, kuten perheenjäseniltä, ystäviltä, naapureilta ja asiantuntijoilta. Ohjeena on, että tapauksen analyysi sijoitetaan uhrin kodin, perheen ja yhteisön kontekstiin. Oletuksena on, että näin toimien analyysin tekijä ymmärtää paremmin uhrin elämäolosuhteita ja voi siten tunnistaa tekijöitä, jotka esimerkiksi estivät uhria ilmoittamasta väkivallasta viranomaisille. Oletuksena on myös se, että näin toimien analyysin tekijä ymmärtää sen toimintaympäristön, jossa ammattilaiset työskentelivät. Toimintaympäristö auttaa ymmärtämään, mitä viranomaiset tekivät tai jättivät tekemättä ja miksi väliintulot eivät onnistuneet. Analyysissa voidaan tarkastella siten myös viranomaisten organisaatiokulttuuria, ammattilaisten koulutusta ja esimiestoimintaa.⁵³

Englannin ja Walesin seurantajärjestelmää varten laadittu ohje nostaa esiin määrättyjä seikkoja, joita kaikissa tapausanalyysseissa tulee tarkastella. Tunnistivatko viranomaiset vakavan väkivallan riskin olleessaan yhteydessä uhuriin tai surmaajaan? Jos riski tunnistettiin, jaettiin tästä tietoa muille viranomaisille tai auttaville tahoille? Tehtiinkö riskin tunnistamisen jälkeen uhrin turvallisuutta parantavia toimenpiteitä? Analyysissa pitäisi myös selvittää, oliko uhrilla tai tekijällä ylipäättään mitään yhteyksiä viranomaisiin ennen surmaa. Estivätkö kulttuuriset, kielelliset tai muut tekijät uhria tai surmaajaa hakeutumasta viranomaisten luo? Oliko joitain erityisiä syitä, miksi uhri hakenut apua paikallisista palveluista? Pitäisikö paikallisesti tehdä enemmän, jotta tietoisuus väkivallan vastaisista palveluista leviäisi laajemmalle? Analyysseissa tarkastellaan myös sitä, käsiteltiinkö uhrin asiaa moniammatillisessa riskinarvioinnissa tai olisiko tapauksesta pitänyt tehdä moniammatillinen riskinarviointi. Analyysseissa voidaan myös arvioida paikallisia ja kansallisia menettelytapoja ja toimintaprosesseja. Seurasivatko viranomaiset menettelytapoja ja toimintaprosesseja? Tarvitaanko toimintaprosesseihin ja menettelytapoihin muutoksia?

⁵³ Home Office, Multi-agency Statutory Guidance for the Conduct of Domestic Homicide Reviews, December 2016, 7. <https://www.gov.uk/government/publications/revISED-statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [katsottu 1.10.2021].

Ruotsin sekä Englannin ja Walesin lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa surmatapauksille esitetyt analyttiset kysymykset ovat asiaankuuluvia myös Suomessa. Tutkimustoimintaa käynnistettäessä on dokumentoitava kirjallinen analyysisuunnitelma, jota voidaan tarpeen mukaan myöhemmin muuttaa. Analyysisuunnitelman dokumentointi ja sen eri versioiden arkistointi parantavat seurantajärjestelmän tuottaman pitkäaikaistiedon järjestelmällisyyttä ja luotettavuutta. Myös vanhojen ja uusien tulosten välinen luotettava vertailu on vaikeaa, jos analyysisuunnitelmaa ja sen muutoksia ei ole dokumentoitu.

4.2 Surmatapauksien analyysiin kuuluva aika

Ulkomaisissa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa surmiin johtaneita kehityskulkuja voidaan analysoida pääasiassa sen jälkeen, kun tapauksen esitutkinta tai rikosprosessi on päättynyt. Esimerkiksi Englannissa ja Walesissa on kannettu huolta siitä, että surmatapausten analyysi valmistuu varsin pitkän ajan kuluttua surmasta. Kun lähisuhdesurma tapahtuu, pitää tutkinnasta vastuussa olevan poliisin ilmoittaa asiasta CSP:lle. Palvelujärjestelmän kehittämiseen tarvittavan toivotaan saatavan käyttöön nopeammin. Englannissa ja Walesissa on lakisääteisesti määritelty, että surman tultua ilmi, surman analyysin valmistumiseen on kuusi kuukautta aikaa. Tämä aikaikkuna toteutuu käytännössä harvoin.

Englannissa ja Walesissa lähisuhdesurmien seuranta tapahtuu paikallisesti eri viranomaisten yhteistyönä. Keskimääräinen aika yksittäisen surman analyysille on ollut jopa 1,7 vuotta. Keskiarvoa nostaa erityisesti pieni määrä tapauksia, joiden analyysit kestivät huomattavasti keskimääräistä kauemmin. Englannissa ja Walesissa surmien analyysien käytetty aika on suhteellisen pitkä osin sen takia, että jokaisesta surmasta tehdään perusteellinen uhrin elämäkerrallinen tarkastelu, ja mahdollisuuksien mukaan haastatellaan myös uhrin sukulaisia, ystäviä ja työtovereita.⁵⁴ Kaikkiaan Englannissa ja Walesissa on analysoitu noin 400 lähisuhdesurmaa huhtikuun 2011 ja maaliskuun 2018 välisenä aikana.⁵⁵

⁵⁴ Rowlands 2019, 23, 52.

⁵⁵ Rowlands 2019, 10.

Surma-analyysien valmistumisen ajankohta riippuu myös siitä, missä vaiheessa prosessia surmat otetaan tarkasteluun. Ruotsissa sosiaalivaltio ei voi aloittaa tapauksen analyysia ennen lainvoimaista tuomiota tai esitutkinnan valmistumista ja sosiaalivaltiolle annettua ilmoitusta rikoksesta. Tämän takia tapausanalyysit saatetaan aloittaa vasta kuukausia tai joissain tapauksissa vuosi tai kaksi surman jälkeen. Seurannan ei haluta millään tavalla vaikuttavan rikosprosessiin. Surman analyysin aloittaminen rikosprosessin päätyttyä antaa mahdollisuuden saada laajemmin käyttöön erilaisia tietoja, kuten tuomioistuinkäsittelyn materiaaleja sekä tuomiolauselmat.

Rowlands on tuonut esiin, että Englannissa ja Walesissa aikaa vievät myös lähisuhdesurmien seurannan useat osa-alueet ja toiminnalliset vaiheet, joita on tutkittu varsin vähän. Ensin pitää tehdä päätös seurantaan ottamisesta. Tämän jälkeen on koottava viranomaisia ja järjestöjä edustavista substanssiosaajista seuranta- tai tukiryhmä. Surmantapauksen analyysista on tehtävä suunnitelma. Lisäksi seurannassa saatetaan joutua pitämään yhteyttä uhrin ja/tai surmantekijän perheen kanssa. Seurannan ja raportoinnin laadusta huolehditaan sisäministeriön tekemä laadunvarmistuksen kautta, joka voi kestää jopa useita kuukautta. Julkaisuprosessiin seurannan valmistuttua menee myös oma aikansa.⁵⁶

Ulkomaisten seurantajärjestelmien kokemusten perusteella tulisi varmistaa, ettei surmatapausten analyysien riittävän nopealle valmistumiselle ole esteitä. Tuloksista pitäisi pystyä johtamaan kohtuullisen lyhyessä ajassa tarvittavat kehittämissuosituksen. Esitutkinta voi paljastaa tapauksesta asioita, joita ei ole kirjattu esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon henkilörekistereihin. Tämä näkökohta puoltaisi, että surmaan johtaneiden kehityskulkujen analyysi alkaisi vasta esitutkinnan tai mahdollisesti tuomioistuimen antaman päätöksen jälkeen. Suomessa voisi kuitenkin harkita myös vaihtoehtoa aloittaa yksittäisen lähisuhdesurman selvittäminen jo ennen esitutkinnan päättymistä, jos tämä on perustelua esimerkiksi suuren yleisen intressin johdosta.

Suomessa henkirikokseen epäillyn henkilöllisyys saadaan yleensä selville nopeasti. Vuosina 2010–2018 78 %:ssa tapauksista epäillyn henkilöllisyys selvisi jo vuorokauden kuluessa surman tultua ilmi. 89 %:ssa tapauksista epäillyn henkilöllisyys selvisi viikon kuluessa surman ilmitulon jälkeen.

⁵⁶ Rowlands 2019, 23.

Ajanjaksolla oli ainoastaan 1,9 % tapauksia, joissa epäillyn henkilöllisyys ei ollut selvinnyt vuoden 2019 loppuun mennessä. Alle kahdessa prosentissa ajanjakson surmista ei epäiltyä selvitetty surman ilmituloa seuranneen vuoden aikana.⁵⁷ Surmatapausta koskevien henkilörekisteritietojen käsittelyyn tarvitaan rekisterinpitäjän lupa. Nykyisen lainsäädännön vallitessa jokaista surmatapausta koskevat henkilörekisteritiedot joudutaan anomaan aina erikseen kultakin rekisterinpitäjältä. Tietojen keruu ja analyysi tulee kestäväksi pitkään. Kuten yllä esitettiin, tiedon keruuta helpottaisi lähisuhdesurmien tutkimustoiminnosta vastaavan viranomaisen lainsäädäntöön perustuva lupa käsitellä surmaan liittyviä henkilörekisteritietoja.

4.3 Tulosten raportointi

Lähisuhdesurmien analyysitulokset voidaan raportoida useilla tavoilla. Ulkomaisissa lähisuhdesurmien seurantajärjestelmissä on joitain eroja surmien raporttien muodoissa ja julkisuudessa. Ainoastaan Englannissa ja Walesissa julkaistaan yksityiskohtaisia, anonymisoituja, tapausraportteja. Ruotsissa julkisissa raporteissa kuvataan surmien, kehityskulkujen ja palvelujärjestelmän yleisiä piirteitä. Ruotsin raporteista ilmenee esimerkiksi uhrien ja surmaajan välisen lähisuhteen tyyppi ja ne viranomaiset, joilla oli ollut yhteys tai palvelusuhdeuhriin ennen surmaa.

Englannissa ja Walesissa raportit tehdään moniammatillisena yhteistyönä paikallisen turvallisuusverkoston (*Community Safety Partnership, CSP*⁵⁸) toimesta. Ainoastaan sisäministeriön laadunvarmistuspaneelin hyväksymät raportit julkaistaan. Raportit ovat yksityiskohtaisia selostuksia uhrin ja surmantekijän elämäkultasta ja eri viranomaisten ja auttavien tahojen kontakteista uhriin ja surmantekijään ennen surmaa. Lisäksi raporteissa pääsevät ääneen surmatun uhrin läheiset sukulaiset ja muut asiaan mahdollisesti liittyvät ihmiset. Sisäministeriön tehtävänä on julkaista lähisuhdesurmien valtakunnallinen raportti. Valtakunnalliseen raporttiin kerätään tulokset ositetulla otannalla

⁵⁷ Lehti 2020, 42–43, 45.

⁵⁸ Englannissa ja Walesissa *Community Safety Partnership* on paikallinen kumppanuuselin, johon kuuluvat alueen poliisi, paikallisviranomaiset, pelastuslaitos, ehdonalaisvalvonta ja terveydenhuolto. Verkoston tarkoitus on ylläpitää ja parantaa turvallisuutta sekä suojella paikallisyhteisöjä rikollisuudelta.

satunnaisesti valituista paikallisista analyyseista. Valtakunnallisessa raportissa nostetaan esiin etukäteen suunnitellun luokittelukäsitteistön avulla uhrin ja surmaajan piirteitä sekä viranomaisten toimintaa ennen surmaa.⁵⁹

Englannissa ja Walesissa on oltu huolestuneita siitä, että liian yksityiskohtaiset tapausanalyysit ja -raportit vaarantavat uhrin, surmantekijän tai muiden osapuolten anonymiteettiä, koska henkilöt voidaan tunnistaa yhdistämällä paikallisesti tehdyn raportin tietoja tiedotusvälineiden julkaisemiin tietoihin⁶⁰. Ruotsissa lähisuhdesurmien raportoinnissa sen sijaan sovelletaan vahvoja yksityisyyden suojan ja tietosuojan kriteerejä. Uhreja, surmaajia ja kolmansia osapuolia koskevia henkilötietoja voidaan käsitellä ja raportoida vain sillä tavalla ja laajuudessa, josta ei koidu henkilöille eikä heidän läheisilleen haittaa. Raporteissa ei kuvata tai oteta millään tavalla kantaa syyllisyyttä, vastuuta tai virassa tehtyjä virheitä koskeviin kysymyksiin. Toki samaa analyysien ja raporttien neutraaliutta ja objektiivisuutta korostetaan kaikkien maiden lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa.

Lähisuhdesurmien raporttien tietosisältöjä ja niiden hyödyntämistä esitellään tarkemmin luvuissa 6 ja 7. Raporteissa voidaan eritellä olosuhteita ja tilanteita, joiden palvelujärjestelmä ei kyennyt tunnistamaan vakavan väkivallan riskejä. Esimerkiksi Ontarion osavaltion lähisuhdesurmien tutkimustoiminto Kanadassa etsii surmatapauksista riskitekijöistä, joita palvelujärjestelmässä ei onnistuttu tunnistamaan ennen surmaa⁶¹. Tavoitteena on oppia, jotta palvelujärjestelmän kykyä tunnistaa lähisuhdeväkivalta paranee.

Lähisuhdesurmien raportissa jaetaan myös tietoa poliittisille päättäjille ja väkivaltatyön asiantuntijoille. Tietoa voidaan jakaa myös ihmisille tai organisaatioille, joiden tehtävänä ei ole perinteisesti nähty olevan väkivaltaan puuttuminen. Esimerkiksi Ruotsissa lähisuhdesurman suosituksia vakavan väkivallan tunnistamisen parantamiseksi annetaan myös työvoimaviranomaisille, maahanmuuttoviranomaisille sekä sairaskassatoimistoille. Raporteissa ei tehdä lainopillisia johtopäätöksiä, vaan niiden tarkoitus on

⁵⁹ Domestic homicide reviews: key findings from research. <https://www.gov.uk/government/publications/domestic-homicide-review-lessons-learned> [1.10.2021].

⁶⁰ Rowlands 2019, 24.

⁶¹ Rowlands 2019, 54.

vaikuttaa palvelujärjestelmään ja sitä kautta aikaan saada yhteiskunnallista muutosta.⁶²

Raportteihin kirjatut kehittämissuositukset tehdään laajassa yhteistyössä eri viranomaisten ja sektoreiden asiantuntijoiden kesken. Esimerkiksi Ruotsissa usean viranomaistahojen johtoa ja asiantuntijoita osallistuu suositusten ja kehittämissuositusten muotoiluun. Viranomaisten välinen yhteistyö ja virastojen johdon osallistuminen toimintaan ovat mekanismeja, joilla parannetaan kehittämisen vaikuttavuutta.

Raporteissa määritellään usein myös aikataulu kehittämissuositusten toimeenpanolle ja odotettavissa oleville muutoksille. Tarkoitus on parantaa palveluita ja menettelytapoja paikallisesti ja kansallisesti.⁶³

Raporttien julkaisu- ja lähtöehtoja tulee myös pohtia. Englannissa ja Walesissa tavoitteena on julkaista aina paikallinen raportti kuuden kuukauden kuluttua surman esitutinnan päättymisestä. Kansallinen raportti julkaistaan vuosittain, koska niihin poimitaan tietoja useista yksittäisistä paikallisista tapausanalyysistä.⁶⁴

Ruotsissa yksittäisten lähisuhdesurmien tuloksia ei raportoida julkisesti. Kaikkia selvityksen kohteiksi valittuja lähisuhdesurmia koskevat tulokset ja johtopäätökset raportoidaan hallitukselle kahden vuoden välein. Raportit ovat julkisesti luettavissa sosiaalihuollon verkkosivuilta.⁶⁵

⁶² Frequently Asked Questions - Family Violence Death Review Committee. <https://www.alberta.ca/assets/documents/css-family-violence-death-review-committee-faqs.pdf>. Home Office, Multi-agency Statutory Guidance for the Conduct of Domestic Homicide Reviews, December 2016, 7. <https://www.gov.uk/government/publications/reviced-statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [1.10.2021].

⁶³ Home Office, Multi-agency Statutory Guidance for the Conduct of Domestic Homicide Reviews, December 2016, 6. <https://www.gov.uk/government/publications/reviced-statutory-guidance-for-the-conduct-of-domestic-homicide-reviews> [1.10.2021].

⁶⁴ Katso esimerkiksi <https://www.gov.uk/government/publications/key-findings-from-analysis-of-domestic-homicide-reviews/key-findings-from-analysis-of-domestic-homicide-reviews> [13.4.2022].

⁶⁵ Katso Socialstyrelsens 2018. Dödsfallsutredningar 2016–2017 <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott/dodsfallsutredningar/> [17.9.2021].

Eräs vaihtoehto on kaksitasoinen raportti. Yhdessä raporttityypissä voidaan kuvata lähisuhdesurmien yleisiä piirteitä. Tällöin voidaan esimerkiksi tarkastella uhrin ja surmaajan ominaisuuksia, heidän saamiaan palveluita ja viranomaisten toimintaa. Toisessa raporttityypissä voidaan kuvata valittuja tapausyyppejä ja näiden edellyttämiä palvelujärjestelmän kehittämiskohteita. Näissä raporteissa tapausyypeinä voivat olla, esimerkiksi parisuhdesurmat, kunniaan liittyvät surmat tai lasten surmaamat vanhemmat. Vaihtoehtoisesti raportti voisi kohdistua palvelujärjestelmää koskeviin erityskysymyksiin, kuten riskien tunnistamisen työkalut, väkivallasta kysyminen tai viranomaisyhteistyö.

Lähisuhdesurmien tutkimustoimintoa perustettaessa on pohdittava perusteellisesti julkisesti raportoitavien tietojen tarkkuutta. Henkilöiden yksityisyys voi vaarantua, jos tiedotusvälineissä ja sosiaalisessa mediassa julkaistujen tietojen yhdistämisen raportin tapautietoihin on mahdollista. Tiedotusvälineissä ja julkisuudessa esillä olleiden tapauksien kohdalla on syytä kiinnittää huomiota asianosaisten yksityisyyden suojaan tulosten raportoinnin yhteydessä. Tapauksien analyysissä saatavat tiedot ja seurantaryhmässä käyty keskustelut eivät ole tarkoitettu sellaisenaan julkaistavaksi. Julkinen raportti muodostaa oman kokonaisuutensa. Kaikkia tapauksien analyysissä ilmi tulleita yksityiskohtia ei ole tarpeen esittää julkisessa raportissa, vaikka niitä hyödynnettäisiin kehittämistoiminnassa.

5 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa hyödynnettävät tietoaineistot

5.1 Perusteet ottaa surma analyysin kohteeksi

Maittain on jonkin verran eroja siinä, millä kriteereillä ne ottavat surmata-paukset tutkimustoiminnon tarkasteluun. Yleensä surmatapaus otetaan analyysiin, kun uhrin ja surmaajan välillä oleva lähisuhde, kuten avioliitto, avo-suhde, sukulaisuus tai yhteinen talous). Lisäksi uhrin tulee olla vähintään 16-vuotias.^{66,67} Ruotsissa lähisuhdesurmia tarkastellaan aikuisten, vähin-tään 18 vuotta täyttäneiden henkilöiden lähisuhdesurmia. Yhtään lähisuhde-surmaa ei pitäisi jättää analyysin ulkopuolelle, jotta analyysillä saavutettu tie-to olisi mahdollisimman pätevää.⁶⁸

Seurantaryhmällä voi olla itsenäinen päätäntävalta siitä, mitkä surmat se ot-taa tarkasteluun. Kanadan Albertan osavaltion tutkimustoiminto on riippuma-ton päätöksissään ja voi puheenjohtajansa johdolla itsenäisesti päättää, mitkä surmat otetaan tarkempaan analyysiin. Ensin tarkastellaan kaikki lähisuhde-surmat, joista valitaan ne tapaukset, joiden yksityiskohtaisen analyysin arvel-laan antavan kattavan kuvauksen ilmiöstä. Käytännössä surmat valitaan niin, että tapaukset ovat tuoreita, uhrin ja tekijät edustavat useita ikäryhmiä, maan-tieteellisiä alueita, kulttuurisia ja etnisiä taustoja ja lähisuhteiden muotoja.⁶⁹

Suomalaista lähisuhdesurmien seurantajärjestelmää suunniteltaessa on myös pohdittava analyysiin otettavien lähisuhdesurmien valintakriteere-jä. Seurantaryhmän ja tutkijan riippumattomuus ja itsenäinen päätöksen-teko turvaavat seurannan ja analyysin neutraaliutta ja objektiivisuutta.

⁶⁶ Rowlands 2019, 39.

⁶⁷ Australian Domestic and Family Violence Death Review 2016, 38. Chantler ym. 2020, 3.

⁶⁸ Rowlands 2019, 42.

⁶⁹ Alberta Government. Frequently Asked Questions - Family Violence Death Review Committee, 2. <https://www.alberta.ca/assets/documents/css-family-violence-death-review-committee-faqs.pdf> [1.10.2021].

Valintakriteeristön pitäisi olla etukäteen päätetty: Lisäksi voidaan harkita seurantaryhmälle päätäntävaltaa ottaa kriteeristön ulkopuolella oleva tapaus analyysin kohteeksi, jos yleinen etu edellyttää sitä.

5.2 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa käytettävät aineistot

Tutkimustoiminnossa työskentelevien henkilöiden tiedonsaantioikeudet ratkaisevat, mitä aineistoja surmatapausten analyysiin voidaan käyttää. Tiedonsaantioikeudet määrittävät osittain myös sen, kuinka nopeasti aineistot ovat käytettävissä ja tulokset raportoidaan. Ulkomaisten tutkimustoimintojen välillä on eroja niiden käyttämissä tutkimusaineistoissa.

Ruotsissa lähisuhdesurmien selvitystyössä käytetään ainoastaan kirjallisia dokumentteja, vaikka selvitystyön menetelmään on otettu mallia terveyden ja sairaanhoidon tapausanalyysistä, joihin liitetään tavallisesti myös henkilöiden haastatteluja. Tutkiakseen tapauksen sosiaalihuollon voi pyytää muilta viranomaisilta kuten terveydenhuollolta, sosiaalihuollolta, poliisilta ja kouluilta surman osapuolia koskevia tietoja. Tällaisia tietoja voivat olla mm. terveystiedot ja sosiaalihuollon päätökset sekä muut tiedot, jotka ovat suorittavan tutkinnan kannalta merkityksellisiä. Ainoastaan uhrin tilanne voidaan selvittää. Tiettyjen rajoitusten takia sosiaalihuollon ei voi saada ja hankkia tietoja rikoksentekijästä. Tapausanalyysi suoritetaan niin pian kuin mahdollista esitutkinnan päätyttyä, jotta ihmisten muistikuvat tapauksesta olisivat vielä tuoreita.

Englannin ja Walesin tutkimustoiminto käyttää viranomaisten laatimia raportteja ja dokumentteja, joita on syntynyt mahdollisista kontakteista uhriin sekä surmaajaan. Viranomaisten laatimissa dokumenteissa voi olla tietoja kontaktin luonteesta, arvioita kyseisessä lähisuhteessa ilmenneestä väkivallasta, uhrille ja/tai surmantekijälle tarjotuista tukipalveluista tai ohjauksesta toiseen viranomaiseen tai tukipalveluun. Lisäksi dokumenteista käy ilmi viranomaisten välinen yhteistyö ja tiedonvaihto. Englannissa ja Walesissa surmien tapausanalyysin keskiössä on uhrin elämä ja tilanteen rekonstruoiminen hänen näkökulmastaan. Tämän takia tapausanalyysia varten haastatellaan myös perheenjäseniä, ystäviä, naapureita ja työkavereita. Näin ajatellaan saatavan esiin myös tietoja, joita ei ole kirjattu viranomaisten dokumentteihin ja rekistereihin. Uhrin näkökulman uudelleen rakentamisen ajatellaan auttavan

ymmärtämään, miksi hän ei hakeutunut palveluihin tai miksi viranomaiset eivät havainneet korkeaa riskiä vakavasta väkivallasta.⁷⁰

Suomalaisessa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa on luontevaa aloittaa surmatapausten analyysi uhria ja surmaajaa koskevista viranomaisten rekisteritiedoista. Viranomaisten, omaisten tai muiden asiaan liittyvien henkilöiden haastatteluja ei kuitenkaan kannata sulkea ehdottomasti pois mahdollisesti kerättävästä aineistosta. Tutkimustoiminnolla tulee olla selkeä suunnitelma siitä, mitä tietoja ja aineistoja surmatapausten analyysi edellyttää.

5.3 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon erityiskysymyksiä

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa käytettävällä aineistolla ja lähestymistavalla voidaan mahdollisesti saada sellaista tietoa lähisuhdeväkivaltaan ja -surmiin liittyvistä seikoista, joita ei saa tällä hetkellä Suomessa säännönmukaisesti kerättävillä ja julkaistavilla tilastoaineistoilla. Tutkimustoiminto voi tarjota aiempaa tarkempaa tietoa lähisuhdeväkivallan sukupuolittuneisuudesta sekä palvelujärjestelmän kapasiteetista puuttua lähisuhdeväkivaltaan erityisesti kieli- ja kulttuurivähemmistöjen keskuudessa ja kunniaan liittyvässä väkivallassa. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voi antaa myös tarkemman kuvan ennakoimattomista surmista ja surmiin liittyvistä itsemurhista sekä niin sanotuista läheltä piti -tilanteista.

5.3.1 Lähisuhdeväkivallan ja -surmien sukupuolittuneisuus

Suurin osa Suomessa ja maailmalla lähisuhteissa surmatuista henkilöistä on miespuolisen kumppanin tai ex-kumppanin surmaamia naisia. Suomessa yleisimmät henkirikoksen uhrityypit ovat tuttavan tai ystävän surmaama mies (43 % uhreista), parisuhdekumppanin surmaama nainen (17 %) ja uhrille tuntemattoman henkilön surmaama mies (10 %).⁷¹ Kaikkiaan viime vuosikymmenen aikana parisuhteessa surmattiin 149 naista ja 50 miestä. Viiden miespuolisen uhrin surmaaja oli heidän miespuoliset parisuhdekumppaninsa.

⁷⁰ Chantler ym. 2020, 3.

⁷¹ Lehti 2020, 4.

Naisuhrien surmaaja oli aina miespuolinen.⁷² Aikuisilla naisilla korkein henkikoskuolleisuus on avoliitossa elävillä, yksin asuvilla tai yksinhuoltajilla⁷³.

Englannin kielessä on käsitteen *'homicide'* rinnalle yleisesti otettu käyttöön feministi Diana Russelin 1970-luvulla lanseeraama käsite *'femicide'* kuvaamaan paremmin naisten huomattavan suurta yliedustusta lähisuhdesurmien uhreina. Termin *'femicide'* voi määritellä myös naisen tai tytön surmaamisena hänen sukupuolensa vuoksi myös lähisuhteen ulkopuolella.⁷⁴

Ulkomaisissa lähisuhdesurmien seurantaraporteissa kyseistä termiä ei ole otettu säännönmukaiseen käyttöön, vaikka raportit huomioivatkin lähisuhdesurmien voimakkaan sukupuolittuneisuuden.⁷⁵ Useat ulkomaiset lähisuhdesurmien tutkimustoiminnot ovat saaneet alkunsa tarpeesta estää tehokkaammin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja surmia.

Kansainväliset ihmisoikeuksia valvovat elimet ovat kiinnittäneet huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyteen Suomessa⁷⁶. Suomi on sitoutunut oikeudellisesti velvoittavaan Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevaan Istanbulin sopimukseen, jonka tavoite on vähentää naisiin ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä lähisuhdeväkivaltaa.

Sopimus esittää useita keinoja, joilla pyritään vaikuttamaan ihmisten asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, ehkäisemään väkivallan uusiutumista, parantamaan viranomaisten ja ammattilaisten kompetensseja naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjunnassa. Istanbulin sopimuksen täytäntöön panemiseksi osapuolet sitoutuvat myös väkivallan muotoja koskevan tutkimuksen toteuttamiseen, jotta saadaan tietoa naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan perussyistä ja seurauksista, esiintyvyydestä ja tuomitsemisprosentteista ja yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi toteutettujen toimien tehokkuudesta (11 artikla, 1b).

⁷² October 2021, 6.

⁷³ Tanskanen 2020, 27

⁷⁴ Brennan 2016, 1.

⁷⁵ Rowlands 2019, 13.

⁷⁶ Nipuli 2019, 11.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto vastaa osaltaan Istanbulin sopimuksen asettamaan vaatimukseen ja täydentää nykyisin kerättäviä tilastollisia tietoja. Tutkimustoiminto antaa tietoa erityisesti erilaisten viranomaistoimenpiteiden tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta sekä palvelujärjestelmän kehittämis-kohteista. Onko palvelujärjestelmässä tai viranomaisten lähestymistavassa jotain sellaista, joka estää tehokkaan puuttumisen väkivallan sukupuolittuneisuuteen? Nykyisin säännönmukaisesti julkaistavat tilastotiedot kuvaavat lähisuhdeväkivaltaa ja -surmia etukäteen määriteltyjen muuttujien perusteella. Lähisuhdesurmien seurannan laadulliset tapausanalyysit tarjoaisivat tilastollisia analyyseja yksityiskohtaisempaa tietoa väkivallan sukupuolittuneisuuden lisäksi tapausten moninaisuudesta ja useiden erityisryhmien tilanteesta. Näiden tietojen pohjalta parannetaan etulinjan toimijoiden kompetensseja tunnistaa lähisuhdeväkivallan erilaisia ilmenemismuotoja ja vahvistetaan palvelujärjestelmän kapasiteettia tukea ja suojella erityisen haavoittuvassa asemassa olevia lähisuhdeväkivallan uhreja.⁷⁷

5.3.2 Eri kieli- ja kulttuurivähemmistöt

Tutkimustoiminnon kautta on mahdollista tehdä tarkempia analyyseja lähisuhdeväkivallan erityispiirteistä vähemmistöryhmissä tai –yhteisöissä, joissa tehokkaat väkivaltaan puuttumisen toimintamallit saattavat erota valtaväestön parissa tehtävästä työstä. Tietyissä ulkomaisissa lähisuhdeväkivallan tutkimustoiminnoissa on havaittu tiettyjen etnisten ryhmien yliedustus lähisuhdeväkivallan tilastoissa. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa maorien alkuperäiskansaan kuuluvia henkilöitä on suhteessa enemmän lähisuhdeväkivalta ja –surmatapauksissa kuin muiden väestöryhmien henkilöitä. Lähisuhdesurmia tehdään suhteellisesti enemmän keskimääräistä huonoimmilla sosio-ekonomisilla alueilla, joilla myös maorit usein asuvat. Maorien kohdalla heikko sosio-ekonominen asema ilmenee työttömyytenä, alhaisena koulutuksena ja köyhyytenä, korkeana sairastavuutena.

Uuden-Seelannin tilannetta ei voida verrata suoraan Suomeen, koska maorien heikon yhteiskunnallisen aseman taustalla on kolonialismin historiasta nykypäivään asti vaikuttavia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä. Maorien perinteiset elinkeinot, elämäntavat ja yhteisölliset normit ovat

⁷⁷ Liimatainen 2021, 9.

rapautuneet ja tilalle on tullut ylisukupolvinen huono-osaisuus ja väkivalta-kierre.⁷⁸

Lähisuhdesurmien tapausanalyysit voisivat parantaa käsitystä tekijöistä, jotka vaikuttavat väkivallan uhrien haluttomuuteen ilmoittaa väkivallasta ja hakeutua palveluiden ääreen. Nämä kysymykset lienevät kaikkein haastavampia niiden yksilöiden, ryhmien ja vähemmistöjen kohdalla, joiden kieli, kulttuuriset ja uskonnolliset normit sekä elämäntavat eroavat valtaväestöstä. Tällöin henkilöiden suhtautuminen itseensä, omaan sukuunsa, viranomaisiin ja julkisiin palveluihin voi olla hyvin erilainen, kuin valtaväestöllä. Tutkimustoiminnon tuottaman tiedon avulla voitaisiin parantaa viranomaisten kompetensseja suhtautua uhreihin myötätuntoisesti, kysyä väkivallasta, havaita varhain vakavan väkivallan riskitekijöitä, puuttua tehokkaasti väkivaltaan, muokata tarjolla olevia palvelu- ja tukimuotoja sekä ohjata uhreja ja tekijöitä sopivien palveluiden ääreen. Erityisryhmiä ja haavoittuvassa asemassa olevia yksilöitä koskevan ymmärryksen lisääminen auttaisi kehittämään heidän tarpeitaan paremmin vastaavia turvallisia kanavia ilmoittaa väkivallasta ja saada tietoa erilaisista ilmaisista palveluista.

Henkirikosseurantatiedon mukaan suomalainen henkirikollisuus on suurelta osin syntyperäisten suomalaisten rikollisuutta, mutta ulkomailla syntyneiden ja etnisten vähemmistöjen suhteellinen osuus on aavistuksen kasvanut viime vuosina. Raportissa kuvataan myös henkirikoksentehtäjän kansalaisuus tai etninen tausta. Suomen romanit ja heidän keskuudessaan tapahtuvat henkirikokset on nostettu raportissa esiin etnisenä ryhmänä jo kymmenen vuoden ajan. Henkirikosseurantatiedossa ei olla eritelty tai rajattu erikseen romanien keskuudessa tapahtuneita lähisuhdesurmia tai muita erityispiirteitä.⁷⁹ Romanian esiin nostaminen henkirikosraportissa herätti romanijärjestöissä huolta romanien leimaamisesta muista suomalaista erilliseksi ryhmäksi⁸⁰. Jos lähisuhdesurmien seurannassa analysoidaan erikseen kulttuuri- tai kielivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, tulee se tehdä sensitiivisesti sekä laajassa yhteistyössä.

⁷⁸ Family Violence Death Review Committee. 2016. Fifth Report: January 2014 to December 2015. Wellington: Family Violence Death Review Committee. <https://www.hqsc.govt.nz/our-programmes/mrc/fvdr/our-publications-and-resources/publication/2434/> [katsottu 30.8.2021].

⁷⁹ Lehti 2019, 31–35.

⁸⁰ Hjelt, 2019.

5.3.3 Kunnialla perusteltu väkivalta

Perheen ja suvun kunnian säilyttämisellä tai palauttamisella perusteltu lähisuhdeväkivalta on luonteeltaan yhteisöllistä. ”Kunnia” on kuitenkin usein pelkkä tapa pukea naisviha muotoon, joka ikään kuin oikeuttaisi kyseiset naiset kohdistuvat väkivaltaiset teot. Sen äärimmäisenä muotona on niin sanottu kunniamurha, jonka taustalla on harvoin tyyppillisiä lähisuhdesurmaa ennakoivia riskitekijöitä. Kunniaan vetoava henkilö pitää väkivaltaa oikeutettuna keinona ohjata yhteisön jäsen käyttäytymään yhteisön normien mukaisesti. Väkivalta nähdään keinona ylläpitää yhteisön moraalista ja sosiaalista koheesiota.

Kunniaan liittyvä väkivalta koskee kunniaa rikkonutta periaatteessa sukupuolesta riippumatta, mutta käytännössä useimmiten yhteisön valvonnan ja kontrollin kohteena on naisten seksuaalisuus. Perheen tai suvun kunniaa voi loukata esimerkiksi yhteisön normin vastainen pukeutuminen, käyttäytyminen, elämäntapa tai seurustelusuhde. Yhteisön normien rikkomisesta uskotaan seuraavan perheen tai suvun häpeä, jonka palauttamiseksi pitää turvautua väkivaltaan tai väkivallalla uhkailuun. Väkivallan tekijänä ja surmaajana ovat pääsääntöisesti perheen ja suvun miespuoliset jäsenet, mutta myös naiset voivat antaa toiminnalle tukensa. Kunniaan liittyvää lähisuhdeväkivaltaa ja -surmia ennakoivat omanlaisensa riskitekijät, joiden tunnistaminen voi olla vaikeaa yhteisön ulkopuolisille ihmisille.

Ulkomaisissa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa ei Ruotsia lukuun ottamatta ole erikseen tarkasteltu kunniaan liittyvää väkivaltaa. Ruotsin lähisuhdesurmien seurantaraportissa vuosilta 2016–2017 katsotaan, että 21:stä lähisuhdesurmasta neljään liittyi kunniamotiivi. Raportin mukaan viranomaisien kyvyssä tunnistaa kunniaan liittyvää väkivaltaa, jakaa näitä tapauksista koskevia tietoja keskenään ja koordinoita toimenpiteitä on edelleen vakavia puutteita, vaikka asiaan on kiinnitetty paljon huomiota usean vuoden ajan.⁸¹

Suomessa kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisyyn on kehitetty toimintamalleja vasta aivan viime vuosina. Toistaiseksi Suomessa ei ole ilmoitettu yhtään kunniamotiiviin perustuvaa surmaa, mutta kunniamurhan yrityksiä on tapahtunut. Suomen viranomaisilla on myös vaikeuksia tunnistaa kunniamotiivia.

⁸¹ Socialstyrelsen 2018,37–42.

Poliisiammattikorkeakoulun viharikosraportissa huomioidaan kunniamotiivi, jos tilanteessa on mukana selkeästi joku vihamotiiveista (esim. seksuaalinen suuntautuminen tai toiseen uskontoon vaihtaminen). Mutta jos selkeää vihamotiivia ei kunniamotiivin lisäksi ole mukana, niin tapaukset eivät tule viharikosraporttiin.⁸²

Tarkempi analyysi niistä lähisuhteessa surmatuista uhreista ja surman tekijöistä, joiden etninen, kulttuurinen ja uskonnollinen identiteetti poikkeavat tyypillisistä suomalaisista surmatapauksista (päihdeet, mielenterveys, aiempi väkivalta) tuottaisi arvokasta tietoa ennalta estämisen parantamiseksi. Haavoittuvassa asemassa olevien erityisryhmien tuen tarpeet, mahdollisuudet hakea palveluista apua ja motivaatio ottaa yhteyttä viranomaisiin saatavat poiketa valtaväestöstä. Interventiot tällaisissa tapauksissa edellyttävät erilaista lähestymistapaa ja toimintamallia kuin päihde- tai mielenterveysongelmien kyseessä ollessa. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan avulla voitaisiin tarkastella monipuolisesti, miten kunniaan liittyvä väkivalta ilmenee ja miksi sen tunnistaminen ja tehokas väliintulo ovat viranomaisille usein vaikeaa.

Kunniaan liittyvän väkivallan parissa tehtävä työ on ollut pitkälti kolmannen sektorin käsissä. Näin ollen järjestöt tulee ottaa erityisesti huomioon tiedon keräämisessä mahdollisen surman tapahduttua, tulosten tulkinnessa sekä suosituksia ja kehittämiskohteita pohdittaessa.

5.3.4 Ennakoimattomat surmat ja itsemurhat

Lähisuhdesurmien riskitekijät ovat tyypillisesti maasta riippumatta hyvin samankaltaisia, ainakin kun kyseessä on valtaväestöön kuuluvat henkilöt. Hyvin moniin lähisuhdesurmiin liittyy surman tekijän – usein myös uhrin – huono-osaisuutta, syrjäytyneisyyttä ja elämänhallinnan ongelmia. Surman tekijällä voi olla ongelmia päihdeiden ja/tai mielenterveyden kanssa. He ovat voineet syyllistyä jo aikaisemmin väkivalta – ja/tai muihin rikoksiin. Heillä voi olla alhainen tai kesken jäänyt koulutus. He voivat olla työelämän ulkopuolella.

⁸² Katso Rauta 2021.

Tyypillisten surmatapausten ohella esiintyy kuitenkin joitain tapauksia, joista ei näytä löytyvän ainakaan ensisilmäyksellä edellä lueteltuja surmaa ennakoivia yleisiä piirteitä tai riskitekijöitä Tällaiset lähisuhdesurmat tapahtuvat ikään kuin ennakoimattomasti ja yllätyksenä jopa läheisille.

Uuden-Seelannin lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan komitea määritteli lähisuhdesurman jo aiemmin väkivaltaa sisältäneen ihmissuhteen kärjistymispisteeksi. Näin haluttiin sulkea pois surmat, joissa yksi perheenjäsen yllättäen surmaa toisen ilman aiempaa väkivaltahistoriaa.⁸³ Rajaus on siinä mielessä ongelmallinen, että se jättää ulkopuolelle mahdollisuuden oppia niistä tapauksista, jotka eivät täytä kriteeriä. Vertailu yllättävien surmien kanssa saattaisi paljastaa myös jotain erityistä pitkäaikaisen väkivallan kärjistyisestä surmaamiseen.

Suomessakin on tapahtunut lähisuhdesurmia, jotka jälkikäteen tarkasteltuna eivät olisi olleet ennakoitavissa, eikä viranomaisilla siten olisi ollut juurikaan mahdollisuuksia puuttua surmiin ennakolta. Lähisuhdesurmien tutkimustoimintoa perustellaan mahdollisuudella tunnistaa vakavan väkivallan riski-indikaattoreita ja estää väkivalta tehokkaalla ja oikea-aikaisella interventiolla. Myös ennakoimattomista tapauksista voidaan jälkikäteen oppia jotain, jota voidaan hyödyntää kehittämistyössä.

Päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, työelämän ulkopuolisuus ja aiempi väkivalta ovat tekijöitä, jotka korreloivat lähisuhdesurmien kanssa. Luetellut hälytysmerkit näkyvät myös viranomaisille sekä uhrin ja surmanteikijän läheisille ihmisille.

Näiden yleisten riskitekijöiden ennustuskyky on kuitenkin rajallinen. Vaikka väkivaltaisessa ihmissuhteessa olisi läsnä useita riskitekijöitä, tekijä ei surmaa uhria. Ennakoimattomien surmien analyysien avulla voidaan mahdollisesti löytää myös uusia riskitekijöitä, jotka eivät välttämättä esiinny perinteisten riskitekijöiden rinnalla, mutta jotka voivat kuitenkin lisätä surman riskiä lähisuhteissa.

⁸³ Family Violence Death Review Committee 2017, 15.

5.3.5 Läheltä piti –tilanteet

Eräissä ulkomaisissa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa analysoidaan myös tapauksia, joissa uhri olisi suurella todennäköisyydellä kuollut, ellei jokin väliin tuleva seikka olisi pelastanut häntä. Niin sanottujen läheltä piti –tapausten vertailu surmaan johtaviin tapauksiin antaa tilaisuuden syventää analyysia surmaan päätyvien johtavien tapausten piirteistä, ominaisuuksista ja riskitekijöistä.

Aiemmin tehdyissä analyyseissa on havaittu useita tekijöitä, jotka saattavat osittain selittää, miksi jotkin vakavat väkivaltatilanteet eivät johda surmaan. Keskeinen surman estävä seikka on uhrille annettavan ammattitaitoisen ensiavun mahdollisimman nopea aloittaminen. Ensihoidon saapuminen nopeasti paikalle riippuu siitä, missä väkivalta tapahtuu ja hälyttääkö väkivallan tekijä tai joku ulkopuolinen ensivasteen paikalle.

Voidaan myös pohtia sitä, missä määrin erilaiset satunnaiset tekijät, joihin viranomaistoimin ei voi vaikuttaa, vaikuttavat siihen seuraako väkivallasta surma vai ei. Erilaisten läheltä piti –tilanteiden – tapon tai murhan yritykset sekä törkeät pahoinpitelyt – ottaminen mukaan lähisuhdesurmien seurantaan vertailuaseman kautta tarkentaisi kuvaa surmaan johtavista kehityskuluisista, tilannetekijöistä ja satunnaisista tekijöistä. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa pitäisi olla mahdollisuus tarkastella lähisuhdesurmien yrityksiä. Riskitekijät voivat ennakoida myös väkivaltaa, jonka seurauksena ei ole surma, koska väliin tulevat tekijät, kuten surmavälineiden saatavuus ja ensivasteen saapuminen väkivaltapaikalle, estivät surman.

6 Lähisuhdesurmien analyyseista saatava tieto

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon avulla pyritään löytämään kehittämis-kohteita palvelujärjestelmästä sekä viranomaisten toiminnasta ja yhteistyöstä. Kehittämistyön tavoitteena on väkivallan ja surmien ennalta estäminen ja vähentäminen. Esittelemme tässä luvussa teemoja ulkomaisten lähisuhdesurmien tutkimustoimintojen tuottamista löydöksistä, joita voidaan hyödyntää kehittämissä.

Palvelujärjestelmien haasteet liittyvät usein lähisuhdeväkivallan ja sen riskitekijöiden tunnistamiseen, väkivallan puheeksi ottamiseen, uhrin ja tekijän palveluihin ohjaamiseen sekä viranomaisten yhteistyöhön. Asianosaisten näkökulmasta kyse on uhrin voimattomuudesta ilmoittaa väkivallasta ja tekijän kyvyttömyydestä hakea tukea.

Suomalaisen lähisuhdesurmien tutkimustoiminto tullee tekemään havaintoja samanlaisista teemoista. Palvelujärjestelmässä havaittavia ongelmia on helppo jäsentää teemoihin, kuten väkivallan tunnistamisen vaikeudet tai viranomaisten yhteistyön vaikeudet. Surmatapausten analyysissä pitäisi kuitenkin päästä yleisiä teemoja syvemmälle. Analyysien pitää pystyä kuvaamaan yksityiskohtaisesti ne tekijät ja prosessit, jotka tuottavat ja ylläpitävät palvelujärjestelmän heikkouksia. Ilman juurisyiden ymmärtämistä kehittämistoimetkaan eivät tule onnistumaan.

6.1 Lähisuhdesurmien analyysi voi paljastaa palvelujärjestelmän puutteita

Englannin sisäministeriö on tilannut kaksi laajempaa selvitystä, joiden aineiston muodostivat surmatapauksista tehdyt julkiset raportit vuosina 2014 (54 tapausta) ja 2016 (40 tapausta). Analyysien tarkoitus oli selvittää lähisuhdesurmien uhrien ja surmaajien piirteitä sekä arvioida viranomaisten ja muiden ihmisten tietoisuutta lähisuhdeväkivallasta ennen surmaa ja tunnistaa surmaan liittyvät kontekstuaaliset tekijät.⁸⁴

⁸⁴ Chantler ym. 2020, 3–4, 19.

Selvityksissä havaittiin, että noin puolessa surmista viranomaiset olivat tietoisia suhteessa ilmenevästä väkivallasta. Useimmiten tieto oli poliisilla (47 %), mutta myös terveydenhuollolla (25 %). Asumiseen liittyvillä viranomaisilla (12 %), kouluilla (5 %), lastensuojelulla (15 %) ja varsinkin lähisuhdeväkivaltaan erikoistuneilla organisaatioilla (1 %) oli harvemmin etukäteen tietoa väkivallasta.

Tietoisuudesta ei silti välttämättä seurannut uhrin auttaminen palvelujärjestelmän tarjoamin keinoin. Hiukan alle puolessa tapauksista (45 %) joko uhrin tai tekijän perheenjäsenet tai ystävät olivat tietoisia väkivallasta. Uhreista vain harva (12 %) oli saanut tukea joko perheeltään tai muunlaista vertais-tukea. Vain noin kolmannes (35 %) tapauksista oli arvioitu ennen surmaa jollain riskinarviointityökalulla. Arvioitujen tapausten riskitasoksi oli määriteltä useimmiten matala (23 %) tai keskitaso (16 %), mutta harvemmin korkea (9 %) tai erittäin korkea (2 %). Riskinarviointia ei viety säännöllisesti moniammatilliseen riskiarviointityöryhmään. Vain noin joka kymmenes (9 %) tapauksista oli saanut tukea Marak -ryhmältä. Merkittävä yhteinen tekijä oli uhrien usein tapahtuva muuttaminen. Surmatuista 55 %:lla asumisjärjestely oli väliaikainen tai he olivat kodittomia.⁸⁵

Myös Ruotsin lähisuhdesurmien raportti vuosilta 2016–2017 nostaa esiin useita palvelujärjestelmässä havaittuja ongelmia, jotka ovat esiin myös muissa lähisuhdeväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa. Jollei rikoksen uhri kerro väkivallasta oma-aloitteisesti, tulee väkivalta harvoin viranomaisten tietoon. Väkivalta voi jäädä piiloon, vaikka moni lähisuhdesurman uhri oli ollut yhteydessä kahteen tai jopa useampaan eri sektorin viranomaiseen ennen surmaa. Viranomaiset eivät osaa, halua tai ehdi kysyä väkivallasta, vaikka jälkikäteen tarkasteltuna väkivallasta näkyisi asiakaskäynnillä joitain merkkejä.

Ruotsissa havaittiin myös, että väkivallan riskinarviota tehtiin harvoin yhteistyössä poliisin kanssa. Uhrin ei usein halua tai osaa hakea tukea ja apua sosiaalihuollon palvelusta. Viranomaisten toimenpiteiden yhteensovittamisessa on ollut myös puutteita. Raportissa kerrotaan, että viranomaiset toimivat usein rinnakkain, mutta eivät yhdessä. Väkivaltatapauksiin liittyvää tietoa ei vaihdeta viranomaisten kesken, eikä suunnittelua tehdä riittävästi yhdessä. Rikoksentekijän väkivaltaisuuden riskiä ei usein tunnisteta, vaikka hän

⁸⁵ Chantler ym. 2020, 11–16.

olisi ollut hiukan ennen henkirikosta yhteydessä terveyden- ja sairaanhoitoon mielenterveysongelmien tai päihteiden takia. Poliisi tai sosiaalihuolto eivät myöskään aina kykene havaitsemaan kunniaan liittyvää väkivaltaa, vaikka rikoksen uhri kertoisi väkivallasta ja hakisi apua.⁸⁶

6.2 Lähisuhdesurmien analyysi voi tunnistaa lisää riskitekijöitä

Ulkomaiset lähisuhdesurmien tutkimustoiminnot ovat avanneet mahdollisuuden tarkastella surmiin johtavia tapahtumakulkuja ja niissä havaittavia riskitekijöitä. Tehdyt löydökset ovat samansuuntaisia maasta riippumatta.⁸⁷

Vuoden 2013–2015 Englannissa ja Walesissa analysoidusta 432 lähisuhdesurmasta yli kolmasosa tuli surmatuksi puolison tai entisen puolison toimesta. Vain murto-osa uhreista oli muiden perheenjäsenten surmaamia. Suurin osa pääepäillyistä on miehiä.⁸⁸ Lähes kaikki henkilöt, jotka päätyivät surmaamaan perheenjäsenen, olivat miettineet tekoa pidempään ja heidän käyttäytymisessään oli havaittavissa merkkejä, jotka ennakoivat surman toteuttamisesta.⁸⁹ Usein viranomaiset ja lähiomaiset eivät kuitenkaan olleet tietoisia surmaa edeltäneestä väkivallasta tai tekijän surma-aikeista. Ulkomaiset lähisuhdesurmien tutkimustoiminnot ovat löytäneet useita indikaattoreita ja riskitekijöitä, jotka ennakoivat lähisuhdesurmaa (ks. kuvio 2). Samoja tekijöitä on kuvattu myös tutkimuskirjallisuudessa.

Naisen riski tulla surmatuksi parisuhteessa kasvaa suhteen päättyessä, varsinkin jos miespuolinen puoliso on mustasukkainen ja taipuvainen harhaluuloisuuteen. Pariskunnat eroavat puolestaan usein juhlapyhien jälkeen. Suuret urheilutapahtumat, varsinkin kansainväliset jalkapallo-ottelut lisäävät lähisuhdesurmien määrää. Taustalla oleva riskitekijä on urheilutapahtumiin liittyvä alkoholinkäyttö. Tutkimusten mukaan naisilla, jotka käyttäytyvät väkivaltaisesti puolisoaan kohtaan, on kohonnut riski joutua itse väkivallan uhriksi miehen taholta.⁹⁰

⁸⁶ Socialstyrelsen 2018.

⁸⁷ Saxton ym. 2020, 6.

⁸⁸ Home Office 2016, 3; Chantler 2020, 2.

⁸⁹ Koskelainen & Stenberg 2020; Piispa ym. 2012, 13.

⁹⁰ Swan ym. 2008.

Englannin ja Walesin valtakunnallisesta lähisuhdesurmien selvityksestä ilmenee, että suurin osa surmista tapahtui asuntojen sisällä, ja yleensä surmantekijä oli jakanut asunnon uhrin kanssa. Yleisin surmaväline oli teräase tai terävä esine (47 %), jonka lisäksi surmatekoon liittyi jokin muu väkivallan muoto. Seuraavaksi yleisimpiä tekotapoja olivat kuristaminen (20 %), tylpällä esineellä surmaaminen (16 %) tai potkiminen ja lyöminen (15 %). Miehet turvautuivat usein liioiteltuun väkivaltaan (*overkill*) surmatessaan kumppaninsa. Lisäksi usein, vastoin yleistä luuloa, surmissa oli nähtävissä suunnitelmallisuutta.

Kuvio 2. Lähisuhdesurman yleisimmät riskitekijät.

Suomen perhesurmista tehdystä raportista ilmenee, että surmaaja usein oireilee ennen surmaa uhkailemalla väkivaltaisella teolla lähipiiriä tai itseä kohtaan.⁹¹ Lähes kaikki tekijät olivat miettineet tekoa pitempään ja heidän käyttäytymisessään oli jälkikäteen tarkasteluna havaittavissa surmaa ennakoivia merkkejä. Tekijä on voinut esimerkiksi esitellä ammuksia, etsiä tietoa

⁹¹ Piispa ym. 2012, 13.

perhesurmista internetistä tai jättää itsemurhaviestejä näkyville. Tekijät olivat olleet usein jo aikaisemmin väkivaltaisista kumppaniaan tai lapsiaan kohtaan (71 %). Kuitenkaan kaikki väkivaltatapaukset eivät olleet tulleet poliisin tietoon, sillä henkirikostietokannassa vain muutamalta tekijöistä löytyi merkintä aiemmasta väkivallasta.⁹²

Pelkkä riskitekijöiden tunnistaminen ei riitä. Analyyseissa pitää tarkastella myös riskitekijöiden tunnistamisen jälkeen toteutettuja toimenpiteitä. Jakaivatko viranomaiset keskenään riskeistä kertovaa tietoa? Mitä toimia viranomaiset toteuttivat hallitakseen riskejä ja parantaakseen uhrin turvallisuutta? Lähisuhdesurmien analyysit voivat antaa yksityiskohtaisia vastauksia tämän kaltaisiin kysymyksiin.

⁹² Piispa ym. 2012, 13.

7 Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa saatujen tietojen hyödyntäminen

7.1 Tavoitteena väkivallan ennalta ehkäisy

Pelkkä lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon perustaminen ei vähennä surmia, jollei siitä saatuja tietoja hyödynnetä vaikuttavasti palveluiden ja viranomaistoiminnan kehittämisessä. Englannissa toimiva kansalaisjärjestö *Femicide Census* on tuonut esiin huolensa, ettei naisiin kohdistuvissa surmissa ole tapahtunut riittävää laskua viimeisen kymmenen vuoden aikana surmien seurannasta huolimatta. Suomessa henkirikosten määrät ovat historiallisessa tarkastelussa laskeneet, mutta lähisuhdesurmia tapahtuu yhä vuosittain keskimäärin yli 30⁹³. Olisikin hyvä pohtia, millä tapaa tutkimustoiminto olisi yhteydessä muuhun lähisuhdeväkivallan torjuntatyötä, olematta irrallinen tiedon tuottaja.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon yhteiskunnallisen vaikuttavuuden pitkän aikavälin indikaatio on vaikuttavampi lähisuhdeväkivallan ja -surmien ennalta ehkäisynä. Seurannasta ei voi kuitenkaan odottaa mitään ihmeläkettä, joka voisi yksin tuottaa merkittävää yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tutkimustoiminto on vain yksi väline henkirikosten ennalta estäminen työkalupakissa.

Lähisuhdesurmien seurannan toiminnallisessa kehässä surmien ennalta ehkäisy tarkoittaa järjestelmän moniulotteisinta osaa. Surmatapausten analyseissa ja raporteissa saadaan selville paljon tietoja, joita voidaan käyttää kehitettäessä muun muassa riskitekijöiden tunnistamista, lähisuhdeväkivallan puheeksi ottamista, väkivallasta ilmoittamista, ammattisektoreiden välistä yhteistyötä ja tietojen vaihtoa, koulutusmateriaaleja, politiikkaa, lainsäädäntöä ja viestintää (ks. kuvio 3). Kaikki nämä osa-alueet vaativat yksityiskohtaista tarkastelua, mutta tässä luvussa käsitellään vain keskeisimpiä

⁹³ October 2019, 5. Luku on alle 30, jos lasketaan mukaan vain aikuisten surmat.

asioita, joita tulee ottaa huomioon väkivallan ennalta ehkäisyä tarkastellessa. Esittelemme ulkomaisissa seurantajärjestelmissä esiin nousseita havaintoja.

Kuvio 3. **Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto ja väkivallan ennalta ehkäisy.**

7.2 Väkivaltakulttuuriin vaikuttaminen

Ulkomaisissa lähisuhdesurmien tutkimustoiminnoissa esitellään yksittäisten surmien kehityskulkuja sekä lähisuhdesurmien kokonaismäärien vaihtelua ajassa. Tutkimustoimintojen puutteena voi pitää yksittäisten tapausten ja ajallisten trendien taustalla olevien yhteiskunnan rakenteellisten ja kulttuuristen tekijöiden jättäminen analysoimatta ja tulkitsematta.

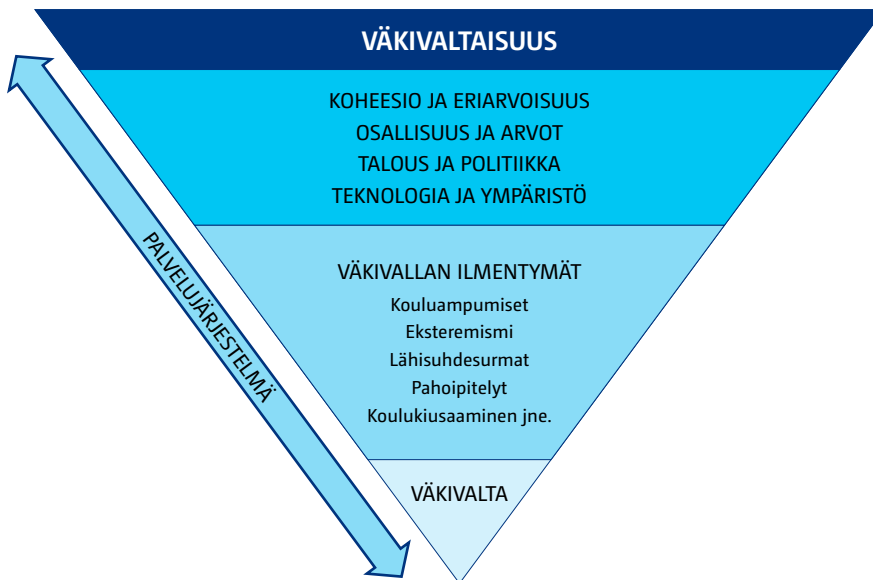
Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnot keskittyvät osoittamaan tapausten ja trendien kautta kehittämiskohteita palvelujärjestelmässä ja viranomaisten toiminnassa. Mutta tutkimustoimintojen aineistoja voisi hyödyntää aiempaa enemmän surmien taustalla vaikuttavien sosiaalisten, taloudellisten, kulttuuristen ja psykologisten tekijöiden analyyseissa.

Lähisuhdeväkivallan torjunnan parissa työskenteleviltä virkamiehiltä etulinjan operatiivisilta toimijoista aina heidän esimiehiinsä ja organisaation ylimpään johtoon saakka edellytetään ymmärrystä lähisuhdeväkivallan monimutkaisista syy- ja seuraussuhteista. Julkista valtaa käytetään oikeusvaltiossa

lainsäädännön ja hyvän hallintotavan puitteissa sekä parhaaseen käytettävissä olevaan tutkimustietoon perustuen. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tuottama tieto on osa laajempaa tietoperustaa, jonka avulla väkivallan vastaista työtä kehitetään.

Väkivallasta on monia erilaisia muotoja ja ilmentymiä, jotka nousevat vaihtelevasti otsikoihin ja julkiseen keskusteluun. Kun henkilö kuolee esimerkiksi terroristisen teon tai muun raa’an väkivallan seurauksena, yksittäinen teko ja siihen liittyvät henkilöt julkiseksi puheenaiheeksi. Kun yksittäistapahtuman uutinen unohtuu eiliseen, jää tapahtuman monimutkaiset syy- ja seuraussuhteet usein vaille tarkempaa analyysia. Jos paljon julkisuutta saanutta väkivaltatapausta analysoidaan tarkemmin, voi seurauksena olla merkittäviä parannuksia lainsäädäntöön ja viranomaisten toimintaan.

Väkivaltaa voidaan lähestyä kuitenkin myös monikerroksisena ilmiökokonaisuutena, jossa yksittäiset väkivallanteot ovat konkreettinen ilmentymä. Myös palvelujärjestelmän arviointi tulisi nähdä laajemmin kuin yksittäisen väkivallanteon torjuntana. Palvelujärjestelmän vaikutukset voidaan ulottaa myös väkivallan eri tasoihin (ks. kuvio 4).

Kuvio 4. **Väkivalta monikerroksisena yhteiskunnallisena ilmiönä.**

Yhteiskunnan tasolla pitää kysyä, mitkä sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset olosuhteet synnyttävät väkivaltaa. Köyhyys, taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus ja osattomuus sekä yhteisöjen ja arvojen eriytyminen voivat lisätä yhteiskunnallisia jännitteitä ja ruokkia väkivallan eri muotoja. Covid-19 pandemia on osoittanut konkreettisesti, miten olosuhteiden muutokset, poikkeusolojen asettamat liikkumisrajoitukset, vaikuttavat lähisuhdeväkivallan ilmenemismuotoihin eri maissa.⁹⁴ Digitalisaatio mahdollistaa uusia lähisuhdeväkivallan muotoja. Digitalisaatio mahdollistaa myös uusia tapoja puuttua väkivaltaan ja tarjota tukipalveluita väkivallan uhreille, vaikka chatbotin avulla.

Lainsäädäntö, kriminaalipolitiikka ja sosiaalipolitiikka heijastelevat käsityksiämme rikollisuuden juurisyistä ja niihin vaikuttamisesta.⁹⁵ Väkivallan selityksiä sekä haetaan yhteiskunnasta, eli taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista olosuhteista, yksilöiden psykologisista piirteistä ja väkivaltaisen teon tilannetekijöistä. Väkivaltaan puuttumisen ja väkivallan ennalta ehkäisyn kehittäminen edellyttää näiden väkivallan moninasiin juurisyiden ymmärtämistä ja niihin vaikuttamista.⁹⁶

Yhteiskunnallinen analyysi auttaa meitä hahmottamaan väkivaltaa yksilöä laajempänä ilmiönä ja luomaan politiikkaa, jossa puututaan sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin, joiden katsotaan luovat kasvualustan väkivaltaan. Pelkkä yhteiskunnallinen analyysi ei kuitenkaan selitä, miksi tietty yksilö on syyllistynyt väkivaltaiseen tekoon.

Väkivaltaisen teko voidaan selittää seurauksena persoonallisuuden piirteiden ja tilannetekijöiden yhteisvaikutuksena⁹⁷. Tietynlainen tilanne voi ruokkia aggressiivista käyttäytymistä. Jotkut yksilöt ovat tällaisissa tilanteissa aggressiivisempia kuin toiset. Tiedetyt persoonallisuuden piirteet ja kognitiiviset

⁹⁴ Kersten, J., Burman, M., Houtsonen, J., Herbinger, P. & Leonhardmair, N. 2022.

⁹⁵ Lidman 2015, 17.

⁹⁶ Loisto Settlementti ry, Sopu-työ, Johanna Aapakallio. Johanna Aapakallio työskentelee Sopu-työssä kunniaan liittyvän väkivallan parissa. Sopu-työ tekee kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisytyötä, työskentelee sekä uhrien että tekijöiden kanssa ja tarjoaa pitkäaikaista tukea perheestään ja yhteisöstään erottautuneille nuorille.

⁹⁷ Anderson & Bushman 2002.

tekijät voidaan yhdistää väkivaltaiseen tekoon. Yksilön ajattelusta ja päätöksenteosta ennen surmaa on kuitenkin tehty verrattain vähän tutkimusta.⁹⁸

Koska väkivallan syyt ovat moninaiset, niihin puuttumisen pitää tapahtua usean viranomaisen voimin. Jokaisella viranomaisella on oma roolinsa ja toimialueensa. Silti viranomaisten yhteistyö, johon osallistuvat myös järjestöt, on ratkaisevan tärkeää. Pätevän avun ja tuen tarjoaminen väkivallan uhreille ja tekijöille edellyttää, että palvelujärjestelmän eri rooleissa olevat henkilöt ymmärtävät väkivallan yhteiskunnalliset ja psykologiset ulottuvuudet. Erilaiset väkivallan ilmentymät, kuten kunniaan liittyvä väkivalta, koulukiusaaminen tai väkivaltainen ääriajattelu, edellyttävät myös erilaisia puuttumisen muotoja.

Vaikka suunnitelmalliset henkirikokset näyttävät lisääntyneen Suomessa, muutos heijastaa tosiasiallisesti henkirikollisuuden laskevaa trendiä. Mielijohteisten henkirikosten määrä on laskenut, jolloin suunnitelmallisten rikosten suhteellisen osuuden tulisikin kasvaa. Näin on myös Suomessa kulluvalla vuosituhannella käynyt. Rikosten kokonaismäärän muutosten ei sen sijaan pitäisi vaikuttaa rikollisuuden tosiasialliseen raakuuteen. Se voi kuitenkin vaikuttaa rikosten koettuun raakuuteen ja poliisin rikosnimikevalintaan sensitiivisyyden muutosten kautta.⁹⁹ Suomalainen yhteiskunnan voi sanoa olevan kokonaisuutena liikkumassa väkivallattomampaan suuntaan.

Arvo- ja asennemuutosta kohti väkivallattomuutta tulee yhä vahvistaa. Mitään väkivallan ilmenemismuotoa ei saa hyväksyä tai vähätellä. Väkivaltakulttuuriin vaikuttaminen edellyttää konkreettisia toimenpiteitä, jotka toteutetaan kaikilla yhteiskunnan sektoreilla ja elämänalueilla, arjessa, kouluissa, työpaikoilla ja harrastuksissa. Palvelujärjestelmän kehittämisen lisäksi lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan tuottamalla tiedolla on potentiaalinen mahdollisuus vaikuttaa myös suomalaiseen väkivaltakulttuuriin.

7.3 Väkivallan toistuvuuden estäminen

Hyvin usein lähisuhdesurmia edeltää jo pitkään jatkunut väkivalta. Viranomaisten tietoon tuli 10 800 perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapausta vuonna 2020, joissa uhreja oli 8 100 henkilöä. Noin viidesosa uhreista eli 1700

⁹⁸ Brookman & Wright 2017, 5, 3.

⁹⁹ Lehti & Suonpää 2020, 32.

henkilöä oli joutunut viranomaisilla olevan tiedon mukaan perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhriksi useammin kuin kerran kyseisenä vuonna. Toistuvan väkivallan uhreista aikuisia oli 1 400, joista naisia yli 80 %. Kymmenen vuoden seurantajaksona (2009–2020) poliisin tietoon tulleita perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreja oli 73 500 henkilöä. Uhreista noin 15 % oli henkilöitä, jotka olivat olleet uhrina vähintään kahtena eri vuonna ja noin 4 % vähintään kolmena eri vuonna. Aikuisia vähintään kahtena vuonna uhreina olleita oli noin 13 %, joista naisia oli noin 83 %.¹⁰⁰ On huomattava, että tässä toistuvuus tarkoittaa viranomaisten tiedossa olevaa väkivaltaa.

Henkirikostietokantaan on kirjattu myös tietoja siitä, esiintyvätkö henkirikoksen osapuolet yhdessä tai erikseen poliisiasiantietojärjestelmään kirjatuihin rikosilmoituksissa ennen surmaa. Vuosilta 2013–2018 on tietoja 326 rikoksen osapuolesta, joista noin joka viides (22 %) on kirjattu rikosilmoitukseen yhdessä ainakin kerran ennen henkirikosta. Aiempia väkivaltarikosilmoituksia, joissa henkirikoksen tekijä oli epäiltynä ja uhri uhrina, löytyi 8 %:sta tapauksia. Rikosilmoituksia, joissa henkirikoksen tekijä oli uhrina ja uhri tekijänä oli 5 % tällaisista tapauksista. Useimmin osapuolten aiempaa väkivaltaa koskevia rikosilmoituksia löytyi naisiin kohdistuneiden parisuhdetappojen yhteydessä. Niistä 26 %:sta löytyi ilmoituksia tekijän aiemmasta uhuriin kohdistuneesta väkivallasta ja 17 %:sta uhrin tekijään kohdistamasta väkivallasta.¹⁰¹ Myös tässä toistuvuus tarkoittaa rikosilmoituksiin kirjattuja tietoja. Tosiasiassa näissäkin tapauksissa on esiintynyt aiempaa väkivaltaa eri muodoissaan, joista poliisilla ei ole ollut tietoa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa tehtävien analyysien yhtenä tärkeänä tavoitteena on luoda keinoja toistuvan väkivallan entistä parempaan tunnistamiseen ja väkivaltaan puuttumiseen. Surmatapauksien analyysit porautuvat mahdollisiin puutteisiin viranomaisten menettelytavoissa havaittuun toistuvaan ja jatkuvaan väkivaltaan. Havainnoista johdetaan kehittämisehdotuksia menettelytapojen ja prosessien parantamiseksi.

¹⁰⁰ SVT 2020.

¹⁰¹ Lehti 2020, 18.

7.4 Palvelujärjestelmien kehittäminen

Ennalta estävyyden näkökulmasta lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tavoitteena on löytää palvelujärjestelmästä ne kohteet, joita kehittämällä voidaan parantaa väkivallan tunnistamista, väkivaltaan puuttumista sekä uhreille ja väkivallantekijöille suunnattuja palveluja. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn hyvät käytännöt tulisi saada organisaatioiden toimintaprosesseihin ja rakenteisiin. Hyvänä lähtökohtana voidaan pitää sosiaali- ja terveysministeriön raporttia, jossa on selvitetty konkreettisia muutostöiden piteitä neljän tavoitteen kautta: (1) Lähisuhdeväkivaltatyön rakenteita pitää kehittää valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti; (2) lähisuhdeväkivallan uhreille, tekijöille ja väkivallalle altistuneille lapsille tulee varmistaa pääsy tukipalveluihin; (3) lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaaliväkivaltaa tulee ehkäistä ennakolta; (4) lähisuhdeväkivallan ja seksuaaliväkivallan uhrien oikeuksia tulee parantaa, koska näin voidaan vaikuttaa myös yleisiin asenteisiin väkivaltaa kohtaan.¹⁰² Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon avulla voidaan tehdä konkreettisia ehdotuksia, joilla edistetään edellisiä tavoitteita.

Uhrin turvallisuuden, väkivallantekijöille suunnattujen palveluiden ja mielen-terveys- ja päihdepalveluiden saatavuuden parantaminen ovat keskeisiä ennalta estämisen kehittämiskohteita. Palvelujärjestelmässä työskentelevien tulisi myös ymmärtää lähisuhdeväkivallan dynamiikka, siihen liittyvät riskitekijät sekä uhrin vaikeudet irtautua väkivaltaisesta suhteesta ja ottaa yhteyttä viranomaisiin. Tavoitteiden toteutumisen kannalta moniammatillinen yhteistyö auttavien tahojen kesken on välttämätöntä.

7.5 Väkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen

Valtaosa lähisuhdeväkivallan tutkimustoimintojen suosituksista koskee väkivallan parempaa tunnistamista¹⁰³. Kaikki lähisuhdeväkivalta ei jätä jälkeensä helposti havaittavia fyysisiä jälkiä. Henkisen väkivallan uhrit eivät aina edes itse ymmärrä heihin kohdistuvaa kontrollia ja vallankäyttöä väkivallaksi. Viranomaisten on helpointa kiinnittää huomionsa väkivallasta aiheutu-neisiin näkyviin vammoihin, jotka eivät kuitenkaan aina anna täyttä kuvaa

¹⁰² Nipuli 2019.

¹⁰³ Rowlands 2019, 54

väkivallasta ja uhrin kärsimyksistä.¹⁰⁴ Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen koostuu useista elementeistä, joita ovat havaitseminen (kuten vammat ja käyttäytyminen), puheeksi ottaminen ja ymmärtäminen sekä kuunteleminen (mitä uhri sanoo, mitä tekijä sanoo, mitä muut sanovat). Kaiken tämän pohjana on viranomaisen kyky ymmärtää lähisuhdeväkivallan dynamiikkaa.

Ruotsin vuosien 2016–2017 lähisuhdesurmien raportti (Socialstyrelsen 2018) esittää useita kehittämissuhteita, joilla parannettaisiin väkivallan puheeksi ottamista, riskinarviointia ja viranomaisten yhteistyötä. Ehdotukset ei ole suunnattu ainoastaan sosiaali- ja terveydenhuollolle ja poliisille, vaan myös maahanmuuttoviranomaisille ja sairausvakuutustoimistoille¹⁰⁵

Suomessa Siltala (2021) on väitöskirjassaan tutkinut lähisuhdeväkivallan terveydenhuollolle aiheuttamia kustannuksia. Hän on todennut, että lähisuhdeväkivallan uhrien on arvioitu käyttävän terveystalvija 25–100 prosenttia enemmän kuin muun väestön. Lähisuhdeväkivallan yleisyydestä ja haitallisuudesta huolimatta suurin osa terveystalvija käyttävistä väkivallan uhreista jää tunnistamatta. Siltalan tutkimuksessa useille lähisuhdeväkivallan uhreille oli kirjattu useita diagnooseja jo ennen lähisuhdeväkivallan tunnistamista. Diagnooseja kirjataan usein vielä lisää väkivallan tunnistamisen jälkeen. Tämä viittaa siihen, että lähisuhdeväkivallan terveysvaikutukset ovat laajempia kuin muun väkivallan. Siltalan tutkimuksessa ei kuitenkaan löydetty tiettyjä ennakoivia diagnooseja, jotka olisivat luotettavasti erotelleet lähisuhdeväkivaltaa kokeneet henkilöt muista väkivallan uhreista jo ennen väkivallan tunnistamista. Siltalan mukaan kaikkien väkivallan uhrien terveystalvija käyttö lisääntyi lineaarisesti väkivallan tunnistamisen ajankohdan lähestyessä. Tunnistamisen jälkeen terveystalvija käyttö puolestaan laski lähisuhdeväkivallan ja seksuaalisen väkivallan uhreilla, mutta ei muun väkivallan uhreilla.

Lähisuhdeväkivallan uhrien terveystalvija ylittivät väestön keskiarvon jo 1,5 vuotta ennen väkivallan tunnistamista. Lähisuhdeväkivallan aikaisemalla tunnistamisella terveydenhuollossa voitaisiin vähentää potilaiden hoitokustannuksia. Siltala toteaa, että terveydenhuollon piirissä tutkimusta tulisi

¹⁰⁴ Long ym. 2020, 18.

¹⁰⁵ Socialstyrelsen 2018.

kohdentaa esimerkiksi lähisuhdeväkivallan tunnistamismenetelmien kehittämiseen ja käyttöönottoon.¹⁰⁶

Moni ammattilainen kokee väkivallan puheeksi ottamisen haastavaksi, vaikka aiheeseen on annettu koulutusta. Puheeksi ottamisen tueksi on kehitetty erilaisia työkaluja, kuten Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake, Väkivallan puheeksi ottamisen muistilista ja Henkilökohtainen turvasuunnitelma. Uusiutuvan ja korkean väkivaltariskin tapausten tunnistamiseksi on useilla paikkakunnilla otettu käyttöön moniammatillinen MARAK-riskinarviointilomake ja yhteistoimintamalli.

Väkivallan puheeksi ottamista ei tulisi rajata, vaan siihen voi osallistua kaikki ammattiryhmät, jotka ovat tekemisissä väkivallan uhrien, väkivallantekijän ja näiden omaisten kanssa. Lähisuhdeväkivallan puheeksi ottaminen ja tunnistaminen voisi tapahtua myös nuorisotoimessa, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa sekä lasten ja nuorten harrastustoiminnassa.¹⁰⁷ Yhdeksi väkivallan puheeksi ottoa estäväksi tekijäksi on todettu myös epävarmuus soveltuvista toimintavoista ja siitä, mihin väkivallan riskissä olevat tai väkivaltaa kokeneet henkilöt tulisi ohjata.¹⁰⁸

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tuottama tieto tukee erityisesti lähisuhdeväkivallan tunnistamisen kehittämistä viranomaisissa. Kehittämisen perustana voi olla esimerkiksi sen tietäminen, millaisissa tilanteissa tunnistaminen ja puheeksi ottaminen ovat onnistuneet tai epäonnistuneet. Tutkimustiedon perusteella kehitetty luotettava väkivallan tunnistaminen ja nopea väliintulo parantavat väkivallan uhrien turvallisuutta ja alentavat palvelujärjestelmälle väkivallasta koituvia kustannuksia.

7.6 Väkivallasta ilmoittaminen

Henkirikostietokannasta löytyy tietoja väkivallasta viranomaisille ilmoittamisesta tai ilmoittamatta jättämisestä. Vaikka lähes puolessa vuosien 2010–2018 henkirikostapauksista oli ennalta oirehtimista, yksipuolista tai

¹⁰⁶ Siltala 2021, 56–59.

¹⁰⁷ Nipuli 2019, 156.

¹⁰⁸ Korpilahti ym. 2021, 161.

keskinäistä väkivaltaa, niin uhrin tai tekijät eivät useinkaan hakeneet apua viranomaisilta tai järjestöiltä. Hyvin harvoin uhrin turvautuivat poliisiin, hakeutuivat turvakotiin tai tekijälle haettiin lähestymiskieltoa.¹⁰⁹

Usein uhrien perheenjäsenet, ystävät, naapurit tai työtoverit ovat tietoisia väkivallasta, mutta eivät tiedä, miten asiaan pitäisi puuttua. Väkivalta voi tulla ilmi, kun uhri tai väkivallantekijä käyttävät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Mutta usein väkivallantekijä tai edes uhri eivät välttämättä kerro väkivallasta avoimesti terveydenhoidon vastaanotolla tai sosiaalityön asiakastapaamisissa. Jos henkilö vain vihjaa väkivallasta tai kieltää sen kokonaan, eikä väkivallasta ole nähtävissä kuin heikkoja epäsuoria merkkejä näkyvässä, niin kuinka sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset pystyvät tunnistamaan väkivallan? Voidaanko ammattilaisten väkivallan tunnistamista kehittää? Voidaanko asiakkaiden mahdollisuutta ja halua kertoa väkivallasta parantaa? Näihin kysymyksiin on vaikea vastata lähisuhdeväkivaltaa ja –surmia koskevan nykyisin säännönmukaisesti tuotettujen tilastoraporttien avulla. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan tapausanalyysit voisivat antaa tarkemman kuvan tilanteesta ja olosuhteista, joissa asiakkaat ilmoittavat tai jättävät ilmoittamatta väkivallasta.

Naisten surmiin keskittyvän brittiläisen seurannan mukaan lähisuhdesurmatapauksia edeltävästä väkivallasta kerrottiin viranomaisille tai muille auttaville tahoille yllättävän harvoin. Useimmiten väkivallasta kerrotaan poliisille. Vuonna 2012 tehdyn tutkimuksen mukaan noin puolet (51,8 %) ilmoitti viimeisimmästä väkivallasta poliisille.¹¹⁰ Toiseksi eniten väkivallasta kerrottiin perheelle ja ystäville.¹¹¹

Uhri ilmoittaa väkivallasta viranomaisille suuremmalla todennäköisyydellä, jos

- tekijä on kiinniotettu,
- uhrin omaisuutta on tuhottu,
- uhrille on tullut fyysisiä vammoja,
- hyväksikäyttö on ollut fyysistä tai seksuaalista,
- uhri kokee, että hänen lapsiinsa kohdistuu väkivallan uhka,
- uhri on jo aiemmin ilmoittanut häneen kohdistuneesta väkivallasta.

¹⁰⁹ Lehti 2020, 17.

¹¹⁰ Birdsey & Snowball 2013, 1.

¹¹¹ Long ym. 2020, 18.

Uhri ilmoittaa väkivallasta viranomaisille pienemmällä todennäköisyydessä, jos

- uhri on raskaana,
- uhriin on kohdistunut enemmän kuin viisi aikaisempaa pahoinpitelyä.

Pääsyyt olla ilmoittamatta poliisille ovat:

- poliisi ei ymmärrä, eikä ole proaktiivinen käsittelemään lähisuhdeväkivaltaa (17,1 %),
- koston uhka tai pelko tulevasta väkivallasta (13,9 %),
- tilanteeseen liittyvä häpeä (11,8 %),
- uhri ei pitänyt tilannetta vakavana (11,8 %).¹¹²

Kaikkiin edellisiin syihin voidaan vaikuttaa kehittämällä väkivallan vastaisia toimintamalleja ja palveluita, perustuen lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan tapausanalyseista saatavaan tietoon.

7.7 Riski- ja uhka-arvioinnin kehittäminen¹¹³

Viranomaisen näkökulmasta riskiarviointi on merkittävä työväline lähisuhdeväkivallan ja -surmien tunnistamisessa ja torjunnassa sekä uhrin turvallisuuden parantamisessa. Riskiarviointi on viranomaiselle haastavaa, koska väkivaltaa ennustavia tekijöitä ja muuttujia on useita. Jokaisen viranomaisen tulisi kuitenkin tehdä väkivallan riskinarviointia osana omaa työtään ja yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Perhesurmaraportti vuodelta 2012 toteaa, että vaikka viranomaisten tietoisuus väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisesta on lisääntynyt vuodesta 2003 erilaisten koulutusten ja toimenpideohjeistusten kautta, järjestelmällinen väkivallan ja väkivallan uhkien kartoittaminen on vielä vähäistä.¹¹⁴ Riski- ja uhka-arviointia on kehitetty Suomessa useisiin eri tarpeisiin, kuten terrorismin torjunta, huolta aiheuttavat henkilöt ja vankien vapautumisarviointi. Järjestelmällistä lähisuhdeväkivallan riskiarviointia tehdään vielä suhteellisen harvoin, vaikka tähän on kehitetty toimintamalleja.

¹¹² Birdsey & Snowball 2013, 1.

¹¹³ Riskeistä on puhuttu lyhyesti jo luvussa 6.2., jota laajennetaan tässä luvussa.

¹¹⁴ Piispa ym. 2012, 19

7.7.1 Mitä on riskiarviointi ja sen merkitys

Keskusrikospoliisin (KRP) ughiin keskittyvä yksikkö tuottaa päivittäisessä työssään konkreettisia uhka-arvioita. Tehtävässä pohditaan, miten käsitteet riski ja uhka pitäisi ymmärtää.¹¹⁵ Käsitteenä ”uhka” on laaja-alaisempi kuin ”riski” tai ”vaara”, joskaan määritelmien erot eivät ole kovin yksiselitteisiä, eivätkä rajat tarkkoja. Vaara mielletään joksikin, joka on jo lähempänä seurausiltaan negatiivista konkreettista tapahtumaa kuin uhka (vrt. vaaratilanne). Riski ja epävarmuus voivat liittyä toivottuun lopputulokseen (ns. positiivinen riski) tai ei-toivottuun lopputulokseen (ns. negatiivinen riski).

Yleisesti riski ja sen taso nähdään täsmällisemmin mitattavissa olevana epävarmuutena kuin uhka. Tämän takia uhkan tasoa määriteltäessä kokonaisarvio on tärkeämmässä asemassa. Riskin tasoa mitattaessa myös yksittäinen indikaattori, esimerkiksi uhrin kuristaminen, voi saada merkittävän painoarvon. Uhka on toteutuessaan poikkeuksetta jollain tavoin ei-toivottu tapahtuma. Kohdennetun väkivallan arvioinnin yhteydessä riskimuuttujat mielletään aina negatiivisiksi.

Sekä uhkaan että riskiin liittyy myös toimenpiteitä ja menettelytapoja, joilla niitä pyritään hallitsemaan. Sen lisäksi on olemassa toiminta- ja varautumissuunnitelmia tilanteisiin, joissa riski tai uhka toteutuu. Suunnitelmat koskevat varsinaisessa tilanteessa toimimista ja siitä palautumista.

KRP ja poliisilaitosten uhkatyötä tekevät tarkastelevat henkilöitä yksilötasolla, lähinnä uhkaajia, ja pyrkivät määrittämään, mikä on henkilön aiheuttaman uhkan taso, mikä tämä aiheutettu uhka on ja mikä tai kuka on uhkan potentiaalisin kohde. Arviointi kohdistuu henkilön yksilöllisiin ominaisuuksiin ja riskimuuttujiin, mutta myös niin sanottuihin suojaaviin tekijöihin, jotka voivat estää henkilöä toteuttamasta uhkaavaa tekoa.

Uhka-arvion tekeminen lähisuhdesurman yhteydessä huomioi väkivallan riskiä kohottavat tekijät. Lähisuhdesurman ennakointi riskimuuttujien avulla on haastavaa. Lähisuhdeväkivallan riskejä koskevat tutkimukset ja riskinarviointivälineet listaavat samankaltaisia lähisuhdeväkivaltaa ja -surmaa ennakoivia

¹¹⁵ Rikosylikonstaapeli Mia Nieminen, KRP, tiedusteluosasto, riski- ja uhka-arviot.

riskitekijöitä. Floridan osavaltion henkirikosseurantaohjelma löysi yli 60 prosentissa analysoimistaan surmatapauksista vähintään 11 riskitekijää.¹¹⁶ Mikään riskitekijä harvoin nostaa yksin surman riskiä, vaan riskitekijät toimivat yhdessä ja määrättyissä olosuhteissa. Toisaalta on olemassa yksittäisiä merkittäviä riskitekijöitä, kuten uhrin kuristamien, jotka eivät saisi jäädä viranomaisilta piiloon.

Yksittäisen väkivallantekijän käyttäytymistä yritetään ennakoida kohdennetun väkivallan taustamuuttujista käsin. Esimerkiksi fiksoituminen kumpuniin nostaa väkivallan riskiä. Fiksoitumisen taustalla voi olla mahdollinen persoonallisuuden ja mielenterveyden häiriö. Fiksoitunut väkivallantekijä voi olla esimerkiksi introvertti täydellisyyden tavoittelija, jolla on huono itsetunto. Henkilöitä voidaan havainnoida ja mahdollisia kohdehenkilöitä voidaan seuloa tiettyjen piirteiden avulla. Silti voi olla hyvin vaikea tietää, mitkä tekijät ennakoivat väkivaltaa tai surmaa. Uhka- ja riskiarviointiin on silti tärkeä työkalu ennalta estämisessä.¹¹⁷ Lähisuuhdesurmien tutkimustoiminnon tapausanalyysit tulevat antamaan tärkeää tietoa uhka- ja riskiarvioinnin toimivuuteen ja kehittämiseen sekä poliisissa että sosiaali- ja terveydenhuollossa.

7.7.2 Riskiarvioinnin työkalut

Lähisuhdeväkivallan riskiarviointiin on kehitetty kansainvälisesti erilaisia työkaluja. Suomessa riskinarvioinnin työkalujen hyödyntämisessä on eroja eri ammattialoilla.¹¹⁸ Maanlaajuisesti laajin tällä hetkellä käytössä oleva työkalu on moniammatillinen riskinarviointikokous (MARAK) ja siinä käytetty riskiarviolomake. MARAK on vakavan parisuhdeväkivallan riskiarvioon ja uhrin turvallisuuden parantamiseksi vuonna 2010 käyttöön otettu moniammatillinen toimintamalli. MARAK-malli ei kuitenkaan ole käytössä Espoossa ja Helsingissä. Espoossa MARAK-toiminnan on korvannut Omatila-malli, jossa uhrin tilanne kartoitetaan kaupungin itse kehittämällä menetelmällä.

¹¹⁶ Saxton ym. 2020, 6.

¹¹⁷ Mari Koskelainen, ylitarkastaja, KRP.

¹¹⁸ Niklander ym. 2019, 51; Liimatainen 2021, 3; Euroopan tasa-arvoinstituutin (EIGE) kotisivulta löytyy kuusi erillistä riskinarviointityökalua, jotka on kehitetty ja testattu lähisuhdeväkivallan riskien arviointiin. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/risk-assessment-risk-management/tools-approaches> [katsottu 13.12.2021].

Väkivallan uhrille laaditaan tarvittaessa turvasuunnitelma ja hänet saatetaan tarvittaviin palveluihin.¹¹⁹ Helsinki on koonnut lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön tehostamiseksi työryhmän, joka tekee esityksiä lähisuhdeväkivaltaa ehkäisevistä toimenpiteistä, viestinnästä ja koulutuksesta. Työryhmään osallistuu laaja joukko tahoja mukaan lukien sosiaali- ja terveydenhuolto, järjestöt, poliisi ja syyttäjät.

MARAK-toiminta on paikkakuntasidonnaista. Suomessa on tällä hetkellä 39 paikallista MARAK-työryhmää¹²⁰. Joidenkin MARAK-toimintojen yhteydessä kerätään tilastotietoja asiakasmääristä ja tapausten ohjaajatahosta MARAK-palveluihin. Ohjaajatahoina voivat olla esimerkiksi turvakoti, sosiaalityö, mielenterveyspalvelut, päihdepalvelut, terveydenhoito, poliisi, seurakunta, rikosuhripäivystys tai jokin muu väkivaltatyön toimija.

Riskiarviossa MARAK-asiakkaiden tilanne arvioidaan riskiarviolomakkeen avulla ja lasketaan niin sanotut riskipisteet. Lisäksi saadaan tietää uhrin sukupuoli, ikä ja äidinkieli sekä samassa taloudessa asuvat lapset ja näiden ikä. Samalla kartoitetaan väkivallan muodot, eli onko kyseessä fyysinen, henkinen, taloudellinen ja seksuaalinen väkivalta tai vaino. Lisäksi selvitetään tietoja väkivallantekijästä. Onko tekijä nykyinen tai entinen avo- tai aviopuoliso tai seurustelukumppani. MARAK-työryhmät tilastoivat asiakkaistaan tietoja Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle, joka koordinoi MARAK-työtä valtakunnallisesti.

MARAK-arviointimenetelmä, samoin kuin muut kohdennetun väkivallan uhkan tason arvioimiseen kehitetyt välineet, pohjautuvat niin sanottuihin strukturoituihin riskinarviointimenetelmiin. Strukturoiduilla menetelmillä kerätään tietoa väkivallasta sellaisten indikaattoreiden avulla, joiden on tutkimusten mukaan todettu lisäävän väkivaltaisen käyttäytymisen todennäköisyyttä. Menetelmät eivät ole tarkkoja psykometrisia testejä, vaan niissä kerätään monipuolisesti tietoa esimerkiksi väkivallantekijän henkilöhistoriasta, nykyisestä elämäntilanteesta ja -olosuhteista, käyttäytymisestä ja väkivallan piirteistä. Riskimuuttujien perusteella asiantuntijat tekevät arvion siitä, miten riskitekijät kokonaisuudessaan voivat ennakoita henkilön väkivaltaista käyttäytymistä. Tällaisen laaja-alaisen riskien tunnistamiseen perustuvan

¹¹⁹ Liimatainen 2021, 16.

¹²⁰ Liimatainen 2021, 16.

jäsennyksen pohjalta pohditaan moniammatillisia keinoja, joilla mahdollinen väkivaltainen käyttäytyminen voitaisiin estää ennakolta tai joilla riskejä voidaan parhaiten hallita.¹²¹ Riskiarvioon tulee aina liittää yksilöity suunnitelma siitä, kuinka väkivallan uhrin turvallisuutta ja hyvinvointia ylläpidetään ja parannetaan. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa tuotetut tapausanalyysit tulevat antamaan tietoa riskinarvioinnin ja turvasuunnitelmien onnistumisesta etulinjan toimijoiden työssä. Tämän tiedon pohjalta voidaan rakentaa kehittämissuhteita riskinarvioinnin ja uhrin turvallisuuden parantamiseksi.

7.8 Viranomaisten välisen tiedonvaihdon parantaminen

Viranomaisten välinen tiedonvaihto on välttämätöntä riskinarvioinnissa ja uhrin turvallisuuden parantamisessa sekä yleisemmin lähisuhdeväkivallan ja -surmien ennalta ehkäisyssä. Lähisuhdesurmat tapahtuvat äärimmäisen harvoin ilman joitain ennakoivia olosuhteita, tapahtumia ja tekijöitä, joiden perusteella voidaan arvioida riskin voimakkuus ja uhkan vakavuus. Etulinjan toimijoiden välinen ja hallintosektoreiden väliset rajat ylittävä yhteistyö ja tiedonvaihto perustuu vallitsevaan lainsäädäntöön. Viranomaisten oikeudet ja velvollisuudet luovuttaa ja vastaanottaa tietoa määrittellään lainsäädännössä, jonka tulkintaa voidaan täsmentää virastojen antamissa määräyksissä ja ohjeissa. Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa ohjaa myös toimijoiden osaaminen, tahto ja tiedonvaihdon teknologiset välineet ja kanavat.

Viranomaisesta riippumatta pääsääntönä aikuisiin kohdistuvissa epäilyisissä rikoksissa on salassapitovelvollisuus. Tietoja saa luovuttaa vain asiakkaan suostumuksella. Sen sijaan RL 15 luvun 10 § mukaisesti kaikilla viranomaisilla on velvollisuus ilmoittaa valmisteilla olevasta törkeästä rikoksesta. Rikoslain pykälä pitää sisällään mm. murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, törkeän terveyden vaarantamisen. Jos tieto epäilystä rikoksesta on tullut jo poliisille, esimerkiksi kotihälytyksen kautta ja poliisi on kirjannut tapauksesta rikosilmoituksen, jota se tutkii ja pyytää tämän perusteella tietoja terveydenhuolloilta, salassapito väistyy ainoastaan, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.¹²²

¹²¹ Koskelainen & Stenberg 2020.

¹²² Ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon; Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 4 luvun 13 §: 2.

Poliisin laajasta oikeudesta tiedonsaantiin poliisin eri tehtävissä säädetään poliisilaissa, jonka mukaan kuitenkin salassa pidettävää tietoa ei tarvitse luovuttaa, mikäli sen antaminen poliisille tai tietojen käyttäminen todisteena on laissa kielletty tai rajoitettu (Poliisilaki 872/2011, 4 luvun 2 §)¹²³.

Potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä. Potilasasiakirjoihin kirjattuja tietoja saa luovuttaa sivullisille vain, kun siitä on säädetty laissa tai kun luovuttamiseen on saatu potilaan suostumus. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (4 luvun 13 §) antaa terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevälle oikeuden ilmoittaa poliisille välttämättömät tiedot henkeen ja terveyteen kohdistuvasta vaarasta uhkan arviointia varten ja teon estämiseksi. Mahdollisen väkivallan ei tarvitse olla muodoltaan vakavaa, se voi olla fyysistä, henkistä tai seksuaalista, eikä sen tarvitse olla välittömästi tapahtuvaa. Epäilyn voi synnyttää jo tapahtunut teko, joka esimerkiksi voi olla merkki siitä, että toiminta voi jatkua myös tulevaisuudessa. Lähestymiskiellon rikkominen voi ennakoida väkivallan uhkaa.¹²⁴

Sosiaalihuollon järjestäjällä tai toteuttajalla on oikeus myös oma-aloitteisesti luovuttaa tietoja poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle silloin, kun epäillään, että joku on syyllistynyt tekoon, jonka enimmäisrangaistus on vähintään 4 vuotta. Sosiaalihuollon viranomainen voi myös pyytää virka-apua esimerkiksi poliisilta.¹²⁵ Tällöin poliisille voidaan luovuttaa tietoa, joka on välttämätöntä virka-aputehtävän suorittamiseksi.

Yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon järjestäjällä ja toteuttajalla on oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti poliisille tietoja, jotka ovat välttämättömiä henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arvioimista varten tai henkeä tai terveyttä uhkaavan teon estämistä varten. Tietoja voidaan antaa salassapitovelvollisuuden estämättä. Tietoja voidaan luovuttaa siinä määrin kuin on välttämätöntä, jotta poliisi voi tehdä arvion väkivallan uhasta tai estää väkivaltaisen teon tai sen jatkumisen. Edellytyksenä on, että henkilö on tehtäviä hoitaessaan saanut tietoja sellaisista olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan joutumassa väkivallan kohteeksi. Ilmoitusoikeus koskee sekä lapsiin että aikuisiin kohdistuvaa väkivallan uhkaa. Ilmoitusoikeuden

¹²³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 2, 3.

¹²⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 4.

¹²⁵ Sosiaalihuollon asiakaslain 22§:n (Finlex)

tarkoitus on ehkäistä perhe- ja lapsensurmia siten, että poliisi saa niiden uhkasta tiedon ajoissa ja voi siten pyrkiä ehkäisemään niitä.¹²⁶ Luovuttaminen oma-aloitteisesti on mahdollista edellä mainituissa tilanteissa ja myös vähäisempien rikosten osalta silloin, kun sosiaalihuollon viranomaisen arvioi, että tiedon luovuttaminen on välttämätöntä lapsen edun tai erittäin tärkeän yksityisen tai yleisen edun vuoksi.¹²⁷

Huolta aiheuttaviin henkilöihin liittyvää tiedonvaihtoa ja yhteistyötä on sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa kehitetty jo vuosia ja poliisin ja terveydenhuollon välillä on laadittu ohje tiedonvaihdosta. Lainsäädännön osalta tilanne on kuitenkin yhä tulkinnanvarainen. Tilanteen hankaluutta kuvaa korkeimman hallinto-oikeuden tammikuussa 2021 antama ratkaisu 2021:13, jossa poliisilla ei ollut oikeutettu saamaan sosiaaliviranomaiselta tietoja uhkarviointien tekemistä varten. Sosiaaliviranomainen voisi lain mukaan luovuttaa tietoja poliisille oma-aloitteisesti, mutta poliisilla ei ole oikeutta saada pyytämiään tietoja.¹²⁸

Hallinto-oikeuden päätös koskien Helsingin poliisilaitoksen asiassa tekemää valitusta toteaa, että Asiakaslain 18 § koskee salassa pidettävien tietojen antamista sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksesta riippumatta. Asiakaslain 18 §:ää oli sitä kokonaisuutena arvioiden ja lainvalmisteluaineistossa lausuttu huomioon ottaen pidettävä säännöksenä, jolla poliisin oikeutta saada tietoja ja asiakirjoja oli poliisilain 4 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla nimenomaisesti rajoitettu. Poliisilaitoksella ei siten ollut oikeutta saada pyytämiään tietoja poliisilain 4 luvun 2 §:n 1 momentin perusteella, vaan tietojensaantioikeus määräytyi yksinomaan asiakaslain 18 §:ssä säädetyn perusteella.

Tietojen ilmoittamista poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten koskeva asiakaslain 18 §:n 3 momentin toinen virke koski ainoastaan tietojen oma-aloitteisen luovuttamisen edellytyksiä. Poliisilaitoksella ei jo tästä syystä ollut sanotun säännöksen perusteella oikeutta saada pyytämiään tietoja. Hallinto-oikeuden harkittavaksi

¹²⁶ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 18 § 3 momentti (Finlex)

¹²⁷ Sosiaalihuollon asiakaslaki 18 § 3 momentti (Finlex).

¹²⁸ Liimatainen 2021, 17.

osoitettu kysymys ei koskenut muutakaan asiakaslain 18 §:ssä tarkoitettua tietojen luovuttamista koskevasta tilanteesta, joten poliisilaitoksella ei ollut oikeutta saada pyytämäänsä tietoja sosiaalihuollon viranomaiselta.¹²⁹

Ottaen huomioon lähisuhdeväkivallan portaittaisuuden ja muut siihen liittyvät riskitekijät, ongelmaksi tässä kokonaisuudessa saattaa muodostua, että tieto pitkälle kriisiytyneestä tilanteesta tulee poliisille tai muulle viranomaiselle, liian myöhään. Tilanteeseen ei päästä reagoimaan oikea-aikaisilla toimenpiteillä salassapitosäännösten vuoksi.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tapausanalyysien avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka lainsäädäntö toteutuu viranomaisten päivittäisessä toiminnassa. Analyyseista voidaan saada arvokasta tietoa myös lainvalmistelua varten. Olisiko joitain surmia voitua estää, jos lait tai niiden tulkinnat olisivat mahdollistaneet tiedonvaihdon viranomaisten välillä?

7.9 Digitalisaation hyödyntämisen mahdollisuudet tulevaisuudessa

Lähisuhdeväkivallan yleisyyttä ja muotoa sekä uhria ja väkivallantekijää koskevia tietoja sekä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimia kuvaavia tietoja kertyy moniin sähköisiin rekistereihin ja tietokantoihin. Joissain maissa on pohdittu lähisuhdeväkivallan seurantajärjestelmien teknologista kehittämistä kohti automaattisempaa tietojen keruuta ja analyysia sekä parempaa alueellisten ja paikallisten seurantajärjestelmien välistä tiedonvaihtoa ja yhteistyötä.¹³⁰

Rekisteritietojen ja tietojärjestelmien digitalisaatio ja suurten aineistomassojen automaattinen käsittely voivat mahdollisesti korvata paljon aikaa vievää käsin tehtävää työtä. Tulevaisuudessa on syytä pohtia myös mahdollisuutta kokeilla tekoälyyn perustuvia algoritmeja, jotka oppisivat tunnistamaan ja analysoimaan lähisuhdeväkivaltaa koskevia rekisteritietoja ja tunnistaa aineistomassasta mahdollisia väkivallan uhreja.

¹²⁹ KHO 2021, 13.

¹³⁰ Rowlands 2019, 53.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon analyysit voi mahdollisesti tarjota materiaalia, jonka avulla tekoäly voi oppia paitsi tunnistamaan väkivallan uhrin tuen tarpeita, niin myös ennakoimaan ilmiöiden muutoksia. Myös palvelujärjestelmän tarjoamien toimenpiteiden vaikuttavuus voi olla tekoälyn kohteena. Koneoppimiseen ja neuroverkkoihin perustuva tekoälyn käyttö tulee joka tapauksessa laajenemaan tulevaisuudessa, joten sen kokeilu myös lähisuhdeväkivallan seurannassa olisi suotavaa.¹³¹

Esimerkkinä tekoälyn sovelluksesta voidaan mainita Espoon kaupungissa toteutettu kokeilu. Kaupungin lastensuojeluviranomainen hyödynsi päätöksenteon tukena tekoälypohjaista algoritmia ennakoidakseen lastensuojelun toimenpiteiden tarvetta. Ohjelma keräsi ja yhdisteli useista rekistereistä kerättyjä henkilöiden sosiaali- ja terveystietoja. Näiden tietojen avulla tunnistetaan erilaisia tekijöitä, jotka ennustavat lastensuojelun asiakkuutta. Espoon kokeilussa löydettiin 280 tekijää, joista mikään ei yksin ennakoisi lastensuojelun asiakkuutta. Sen sijaan useiden tekijöiden yhtäaikainen esiintyminen nostaa riskiä.¹³²

Tekoälyn käyttöön liittyy monia lainsäädännöllisiä ja eettisiä sekä hyvään hallintoon, tietoturvaan ja tietosuojaan liittyviä kysymyksiä, joihin ei tässä raportissa oteta kantaa.¹³³

7.10 Koulutustarpeiden löytäminen

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon avulla voidaan tunnistaa viranomaisien ja auttavien järjestöjen koulutustarpeita. Ulkomaisissa lähisuhdesurmien seurantajärjestelmien raporteissa esitetään toistuvasti suosituksia koulutuksen lisäämisestä. Koulutusten tavoitteina on viranomaisten ja auttavien tahojen kompetenssien parantaminen. Lähisuhdesurmin analyyseissa mahdollisesti havaittavat ongelmat väkivallan tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa, riskiarvioinnissa ja yhteistyössä liittyvät usein puutteisiin etulinjan

¹³¹ Ailisto ym. 2019.

¹³² Vuolteenaho 2018

¹³³ Koivisto ym. 2019; Koulu ym. 2019, 79–86. Tekoälyn kehittämisessä ja kokeilussa voitaisiin hyödyntää yliopistoja, tutkimuslaitoksia ja verkostoja. Esimerkiksi *Finnish Center for Artificial Intelligence (FCAI)* on avoin ekosysteemi, joka tuo yhteen tutkijoita, yrityksiä ja julkista sektoria.

toimijoiden puutteisiin tiedoissa, taidoissa ja asenteissa. Teknisen ja prakti-
sen koulutuksen lisäksi tarvitaan myös koulutusta, joka lisää etulinjan toimi-
joiden ja heidän esihenkilöiden ymmärrystä lähisuhdeväkivallasta monisyise-
nä yhteiskunnallisena ja psykologisena ilmiönä.

Väkivaltaa ei pidä koskaan hyväksyä, mutta sen syitä ja seurauksia voi ym-
märtää paremmin. Koulutukset on hyvä rakentaa mahdollisimman moniam-
matillisesti, koordinoitusti ja eri alojen asiantuntijoita hyödyntäen. Näin ilmiön
moninaisuus, ammattinäkemyksen laajuus ja moniammatillisen yhteistyön ky-
symykset ovat kattavasti ja luontevasti esillä.

Suomessa onkin kiinnitetty viime aikoina erityistä huomiota lähisuhdeväkival-
lan koulutustarpeisiin viranomaisten parissa¹³⁴. Verkkokoulutuksia on myös
tuotettu eurooppalaisissa projekteissa useille ammattiryhmille.¹³⁵

Viranomaisten ja ammattilaisten koulutustarpeiden rinnalla on hyvä muistaa
myös kansalaisten tietoisuuden lisääminen lähisuhdeväkivallasta. Suomessa
on aiemmin toteutettu useita kansalaiskampanjoita. Esimerkiksi Epras-
projektissa pyrittiin lisäämään kansalaisten tietoutta ja ymmärrystä lähisuh-
deväkivallasta ilmiönä. Samalla pyrittiin parantamaan turvakotipalvelujen
tunnettavuutta sosiaalisen median ja radion kautta lähetetyillä mainoksilla ja
tietoiskuilla. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tuottamien raporttien yh-
teyteen voidaan järjestää myös laajempia väestötason tiedotuskampanjoita.

Ammattilaisille tarkoitettu koulutus on osittain yhteistä, mutta sisältö myös
eriytyy huomioiden jokaisen sektorin työtehtävien erityiskysymykset.

¹³⁴ Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Jyväskylän yliopisto
ja Poliisiammattikorkeakoulu ovat tuottaneet EU-rahoitteisessa Epras-
projektissa (JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9936) Luo luottamusta – puutu
väkivaltaan -verkkokoulutuksen ammattilaisille, jotka työssään kohtaavat
lähisuhdeväkivaltaa kokeneita asiakkaita. Erityisesti se on suunnattu
sosiaali- ja terveydenhuollossa työskenteleville sekä poliisille. [https://thl.fi/
fi/-/thl-on-julkaissut-verkkokoulutuksen-ammattilaisille-lahisuhdevakivallasta-
ja-siihen-puuttumisesta](https://thl.fi/fi/-/thl-on-julkaissut-verkkokoulutuksen-ammattilaisille-lahisuhdevakivallasta-ja-siihen-puuttumisesta).

¹³⁵ Poliisiammattikorkeakoulu oli partnerina EU-rahoitteisessa IMPRODOVA
projektissa (sopimusnumero 787054), jossa luotiin verkkokoulutusmateriaa-
lia poliisille sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. [https://training.
improdova.eu/en/](https://training.improdova.eu/en/).

Organisaatioiden haasteena on usein henkilöstön vaihtuvuus. Jatkuvasti tarjolla oleva lähisuhdeväkivallan koulutuspaketti uusien työntekijöiden perehdyttämistä.¹³⁶

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa valvova GREVIO on vaatinut Suomea ottamaan käyttöön kaikille lainvalvontavirkkamiehille ja syyttäjille pakollisen perus- ja jatkokoulutuksen, jossa käsitellään kaikkia Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan kuuluvia väkivallan muotoja. Myös apulaisoikeuskansleri on ratkaisussaan OKV/11/50/2019 todennut, että Istanbulin sopimuksen ja uhridirektiivin velvoitteiden noudattamisen kannalta olisi perusteltua, että poliisin perus-, esimies-, täydennys- ja erityiskoulutukseen sisältyisi pakollista koulutusta naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan erilaisista ilmenemismuodoista sekä väkivallan ennalta estämisestä.¹³⁷

Poliisiammattikorkeakoulun ja Poliisihallituksen välisen tulossopimuksen 2021 mukaan Poliisiammattikorkeakoulu vastaa koulutuksesta, joka liittyy perhe- ja lähisuhdeväkivallan torjuntaan ja siihen liittyvään uusintarikollisuuteen. Koulutus kattaa rikoksen uhrin ohjaamisen tukipalveluihin, uhrin suoje-lutarpeen arvioinnin, rikoksesta epäillyn ohjaamisen tukipalveluihin ja poliisin pakkokeinojen tarkoituksenmukaisen käytön lähisuhdeväkivallan yhteydes-sä.¹³⁸

Vuoden 2021 tulossopimuksessa Poliisiammattikorkeakoululle on asetettu ta-voite vastata koulutuksesta, joka liittyy lähisuhdeväkivallan torjuntaan ja sitä koskevaan uusintarikollisuuteen. Poliisiammattikorkeakoulun vetovastuul-la ja yhteistyössä Poliisihallituksen MARAK-projektin kanssa vuodelle 2021 on tekeillä koulutuskokonaisuus ”Poliisi tunnistaa lähisuhdeväkivallan moni-naisuuden ja puuttuu siihen”. Kokonaisuuden suunnittelussa on hyödynnet-ty projektin poliisiyksikkötapaamisilla kerättyjä tietoa poliisin koulutustarpeis-ta. Koulutuskokonaisuus on pakollinen ja sen tavoitteena on parantaa koko henkilöstön osaamista. Tavoitteena on tietoisuuden ja osaamisen lisäämi-nen poliisia koskevista velvoitteista ja niistä mahdollisuuksista, joita poliisilla on käytettävissään puuttua lähisuhdeväkivaltaan sekä naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Erityisesti koulutuksen tavoitteena on asenteisiin vaikuttaminen

¹³⁶ Liimatainen 2021, 19.

¹³⁷ Liimatainen 2021, 22.

¹³⁸ Liimatainen 2021, 4.

sekä ihmisten kohtaamiseen liittyvien virheellisten tai vähemmän toivottavien käytänteiden muuttaminen.¹³⁹

Lähisuhdesurmien seurannan kautta saadaan tietoa, jota voidaan hyödyntää edellä mainituissa koulutuksissa ja uusien koulutussisältöjen ja -pakettien luomisessa. Lähisuhdeväkivallan tutkimustoiminnon sijoittaminen koulutusorganisaatioon (Polamk) ja lähisuhdeväkivallan etulinjan toimijoita kouluttavien organisaatioiden osallistuminen seurantaryhmään edistäisi surmatapausten analyseista saatavan uuden tiedon ohjautumista koulutuksen sisältöjen suunnitteluun.

7.11 Viestinnän suunnitelmallisuus

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminto tarvitsee viestinnän ammattilaisten tukeamana suunnitellun viestintästrategian, jota suuntaa lähisuhdesurmien torjunnalle asetetut valtakunnalliset tavoitteet. Lähisuhdesurmien tutkimustoimintoon liittyvää viestintää voidaan tarkastella useista näkökulmista:

- organisaatioiden sisäisenä viestintänä,
- organisaatioiden välisenä viestintänä,
- viranomaisten viestintänä surman asianosaisille, perheelle ja muille läheisille,
- viranomaisen viestintänä medialle,
- median kautta tapahtuvana viestintänä kansalaisyhteiskunnalle.

Organisaatioiden sisäisessä viestinnässä lähisuhdeväkivallan torjunnan ja ennalta ehkäisyn parissa työskenteleviä työntekijöitä, esihenkilöitä ja johtoa informoidaan aktiivisesti tutkimustoiminnan tuloksista ja niiden merkityksestä käytännön työlle. Sujuva sisäinen viestintä parantaa myös organisaatioiden välistä viestintää, joka on eri ammattisektoreiden välistä tiedonvaihtoa, jossa eri sektoreiden näkökulmat kohtaavat ja asiantuntijat joutuvat keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Viranomaiset ja toimittajat jakanevat käsityksen siitä, että jokainen lähisuhdesurma on tiedottamisen arvoinen, vaikka heidän näkökulmansa viestintään

¹³⁹ Liimatainen 2021, 26.

eroaa toisistaan. Media elää lukija- ja katsojaluvuista. Jossain yksittäisessä lähisuhdesurmassa saattaa olla piirteitä, joilla on median näkökulmasta suuri uutisarvo. Lähisuhdesurma on omaisille aina traaginen ja ainutkertainen tapahtuma, jota koskevan viestinnän toivotaan kunnioittavan yksityisyyden suojaa. Viranomaiset käsittelevät surmia yksittäisinä tapauksina, mutta pyrkivät myös johtamaan surmatapausten analyysistä yleispätevää tietoa esimerkiksi palvelujärjestelmän kehittämiseen. Lähisuhdesurmia koskeva yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu tapahtuvat tavallisesti yleisellä tasolla, vaikkakin muutokset voi käynnistää tiedotusvälineissä laajalti uutisoitu surmatapaus. Poikkeuksellisen surman korostaminen viestinnän kohteena saattaa kuitenkin vääristää ja kärjistää ilmiöstä käytävää analyttistä ja kokonaisvaltaista yhteiskunnallista keskustelua.

Lähisuhdesurman tapahduttua poliisilla on yleensä tapahtuman viestinnällinen vastuu. Poliisin näkökulma viestintään on ensisijaisesti tutkinnallinen. Koska poliisi ei halua vaarantaa tutkintaan, niin kesken olleesta surmatutkinnasta tiedotetaan yleensä niukasti. Julkisuuslain mukaisesti asianomistajan perhetilanne, vammat, terveystiedot sekä sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakkuudet ovat aina salassa pidettävää tietoa ja rajoittavat poliisin tiedottamista.¹⁴⁰

Yksityiselämän suojan rajoissa tapahtuvan viestinnän pitäisi kuitenkin olla siinä määrin aktiivista, ettei tapahtumista liikkuisi väärää tietoa. Rikoslain mukainen yksityiselämän suoja lakkaa kuoleman hetkellä, mutta poliisin ja tuomioistuimen tulee varoa loukkaamasta uhrin muistoa ja uhrin läheisiä (Julkisuuslaki 6 luvun 24 § 26 momentti ja Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 3 luvun 8 § 3 momentti). Viestinnän ei siten tarvitse tapahtua rikoslain säännöksen yksityiselämän suojan rajoissa, vaan sen sijaan esitutkintalain ja julkisuuslain rajoissa. Kun näitä säännöksiä tulkitaan, voidaan tilanteessa ottaa huomioon myös rikoslain suoja yksityiselämälle. Tilanne voi olla vaikea arvioida, etenkin kun puhutaan häpäisevistä tekotavoista.¹⁴¹

Käytännössä poliisin on kuitenkin vaikea suojata ihmisen henkilöllisyyttä median mielenkiinnolta. Poliisi on tyypillisesti tulkinnut julkisuuslakeja tiukasti. Tutkinnanjohtajalle tämä tarkoittaa viestinnässä tasapainottelua median

¹⁴⁰ Ritva Elomaa, rikosylikomisario.

¹⁴¹ Marko Forss, rikoskomisario.

tarpeiden ja lain tarkoituksen välillä. Lisäksi tulee huomioida asianosaisten omaiset, joita kohtaan tulee olla hienotunteisia kaikessa viestinnässä. Läheiset ovat järkyttyneitä tapahtumista ja surevat menetystään. Viestinnän tulee olla asiallista ja kohteliasta.

Viranomaisen tulee olla eri medioiden suuntaan neutraali, eikä ketään saa suosia.¹⁴² Puolueettomuus tuo omat haasteensa yhteistyön rakentamiseen lähisuhdesurmista viestittäessä, koska viesti pitäisi saada kattavasti kaikille keskeisille tiedotusvälineille. Lainsäädäntö ei sinänsä velvoita poliisia kertomaan antamistaan tiedotteista etukäteen rikoksen asianosaisten läheisiä, mutta tapana on ottaa yhteyttä ainakin uhrin, mutta usein myös epäillyn omaisiin ennen tapausten lopputiedotetta.¹⁴³

Yksittäisten surmatapausten julkiseen keskusteluun tulee osallistua sensitiivisesti. Viranomaisen vastuu on tiedottaa yhteiskunnallisista ongelmakohdista ja antaa omalta osaltaan näistä asioista ajankohtaisia katsauksia. Viestintä tulee pyrkiä rakentamaan myös siten, ettei se toimi yllykkeenä tuleviin surmiin. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tapausanalyyseista saatujen tietojen raportoiminen tulisi tapahtua yhteistyössä kaikkien seurantaan osallistuvien tahojen kesken.

Journalismin näkökulma viestintään on sen kertominen, millaisia rikoksia Suomessa tapahtuu. Oikeanlaisella tiedottamisella voidaan tavoitella jopa surmia estävää vaikutusta, jos mahdollisen väkivallan uhrin lähellä olevat ihmiset näkevät varhain väkivallan merkit. Ihmisillä on taipumus etsiä tietoa ja syytä siihen, miksi jotain on tapahtunut ja kuka siitä on vastuussa. Tiedon salailun seurauksena ihmiset täyttävät tiedon aukot arvailuilla, uskomuksilla ja ennakkoluuloilla. Myös viranomaisten virheet ja puutteet palvelujärjestelmissä tulee kertoa avoimesti.¹⁴⁴

Poliisi kyllä tiedottaa henkirikoksista, mutta toimittajan näkökulmasta tietoa voisi antaa enemmänkin. Toimittajat kaipaavat faktoja mahdollisimman paljon. Kyse on myös poliisin luottamuksesta mediaan ja journalismiin. Journalistiliiton ohjeiden mukaan toimivat tiedotusvälineet ja tiedotuskanavat

¹⁴² Ritva Elomaa, rikosylikomisario.

¹⁴³ Marko Forss, rikoskomisario.

¹⁴⁴ Päivi Happonen, oikeustoimittaja, Yle Uutiset.

harkitsevat tarkkaan, mitä ne julkaisevat yksittäisistä tapauksista. Poliisi ja toimittajat tulkitsevat julkisuuslakia hieman eri tavalla. Journalistisesta näkökulmasta poliisin tiedottamislinja on niukka.¹⁴⁵

Tiedotusvälineet toivovat, että yksittäisiä surmia koskevien tiedostusten lisäksi poliisi sekä sosiaali- ja terveydenhuolto voisi tiedottaa väkivallasta ja surmista ilmiöinä. Yleinen viestintä voi sisältää myös neuvoja ja ohjeita. Kansalaisten tietoisuuden kasvattaminen lähisuhdeväkivallasta ja -surmista edistää surmien ennalta ehkäisyä ja riittävän aikaista väliin tuloa. Viestinnällä voidaan yrittää vaikuttaa kansalaisten asenteisiin ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.¹⁴⁶

Tutkimustoiminnolle pitää suunnitella viestintästrategia, jossa huomioidaan tiedotusvälineiden ja kansalaisyhteiskunnan tarpeet. Tutkimustoiminnan tuottamat raportit ovat suunnattuja poliitikoille, asiantuntijoille ja etulinjan ammattilaisille. Tämän rinnalla tulee olla myös yleistajuisempaa viestintä tutkimustoiminnon toiminnasta, tuloksista ja lähisuhdesurmia yhteiskunnallisena ilmiönä. Tällainen viestintä, joka on suunnattu kansalaisyhteiskuntaan ja tiedotusvälineille ei lähesty lähisuhdesurmia yksittäisinä rikoksen tunnusmerkistön täyttävinä tekoina.

¹⁴⁵ Päivi Happonen, oikeustoimittaja, Yle Uutiset.

¹⁴⁶ Päivi Happonen, oikeustoimittaja, Yle Uutiset.

8 Johtopäätöksiä

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon perustamista Suomeen voidaan perustella sen tuottamalla uudella tutkimustiedolla, jota voidaan hyödyntää väkivaltatyön palvelujärjestelmän kehittämisessä. Mitä tarkempaa tietoa haluamme tutkimustoiminnon tuottavan, sitä enemmän toiminnolle on ohjattava resursseja. Seurannan resurssoinnissa on huomioitava vuosittain tutkittavien surmien lukumäärä ja mahdollisuus analysoida myös joitain läheltä piti –tilanteita ja lähisuhdesurmien yhteydessä tapahtuneita itsemurhia.

Lähisuhdesurman analyysissa pyritään kuvaamaan uudelleen surmaan johtanut tapahtumakulku, asianosaisten kontaktit viranomaisiin ja muihin auttaviin tahoihin ja mahdolliset viranomaisten toimenpiteet ennen surmaa. Tämä edellyttää tutkimustoiminnolle oikeutta kerätä joustavasti tietoja useiden viranomaisten henkilörekistereistä ja mahdollisesti oikeutta haastatella asiaan liittyviä henkilöitä.

Nykyisin voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista sujuvaa tiedonkeruuta, vaan surmatapauksia koskevien rekisteritietojen käsittelemiseksi pitää hakea tutkimuslupa erikseen kaikilta rekisterinpitäjältä. Nykyisen lainsäädännön puitteissa tällainen tutkimuslupaprosessi on suhteellisen hidas. Tutkimusluvan saaminen voi kestää useita kuukausia. Tämän takia lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tutkijalla ja muille vastuullisille toimijoille, kuten ohjausryhmän jäsenille tai vastaaville henkilöille tulisi säätää lakiin perustuva oikeus saada tarvittavat rekisteritiedot tehtäviensä hoitoa varten.

Keskeinen kysymys on lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollinen ja toiminnallinen sijoittuminen. Seuranta voi tapahtua suoraan valtakunnallisella tasolla tai hajautettuna esimerkiksi hyvinvointialueille. Valtakunnallisessa seurannassa toimintoa varten tulee perustaa tutkijan virka, joka voidaan sijoittaa esimerkiksi Poliisiammattikorkeakouluun, Onnettomuustutkintakeskukseen tai Terveysten ja hyvinvoinnin laitokseen. Tutkijan työskentelyn tueksi tarvitaan moniammatillinen valtakunnallinen seurantaryhmä, jossa on edustajat kaikista keskeisistä viranomaisista ja auttavista järjestöistä.

Alueellisesti hajautetussa tutkimustoiminnossa alueelliset seurantaryhmät tekevät surmatapausten analyysit alueillaan. Valtakunnallinen seurantaryhmä

kokoaisi valtakunnallisen raportin ja koordinoisi alueilla tapahtuvaa seuranta- ja kehittämistyötä.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon hallinnollinen vastuu ja toiminnan johtaminen tulee sijoittaa yhdelle valtionhallinnon keskusvirastoon. Varsinainen tutkimustoiminta analyyseineen ja raporteineen voidaan tehdä toiminnasta vastuussa olevan viranomaisen yksikössä tai jossain muussa käytännön selvitystyön kannalta relevantissa viranomaisorganisaatiossa.

Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa tuotettujen analyysien tulkinta sekä pätevien johtopäätösten ja kehittämissuositusten tekeminen edellyttävät useiden eri viranomaisten ja järjestöjen panosta. Käytännön tutkimustoimintaa tekevä viranhaltija tarvitsee tuekseen seurantaryhmän, jossa on edustus sosiaali- ja terveydenhuollosta, poliisista, oikeushallinnosta ja auttavista järjestöistä.

Tutkimustoiminnossa tulee olla moniammatillista substanssiosaamista. Pysyvä työryhmärakenne varmistaa tutkimustoiminnon asiantuntijuuden kumuloitumisen. Tutkimustoimintoon osallistuvien viranomaisten ja organisaatioiden tulee varmistaa, surma-analyysien kautta saatu tieto saadaan organisaatioiden rakenteisiin ja prosesseihin. Lähisuhdesurmien tutkimustoiminnan seuranta- tai ohjausryhmän jäsenille tulee olla nimetyt varahenkilöt. Seurantaryhmään osallistuvilla organisaatioilla ja hallintosektoreilla tulee olla prosessit, joiden kautta tutkimustoiminnon tulokset ja suositukset voidaan ottaa käyttöön.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyy kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille 1.1.2023 alkaen. Hyvinvointialueilla tehtävien terveyden ja hyvinvoinnin suunnitelmien tulee sisältää myös turvallisuuden kehittämissuunnitelmat. Koska sote-johtamisen rakenteet ovat vielä valmisteilla, lähisuhdesurmien seurannan perustamista valtakunnallisena toimintona on perusteltua. Samalla pitää luoda rakenteet ja mekanismit, joiden kautta valtakunnan tason seurannasta nousevista suosituksista päästään alueilla tapahtuvaan käytännön väkivaltatyön kehittämiseen. Valtakunnallinen lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voisi tuottaa hyvinvointialueille turvallisuustietoa ja suosituksia, joka otettaisiin alueellisesti ja paikallisesti soveltuvin osin käyttöön.

Moniammatillisuuden käsitettä on syytä tarkastella myös laajemmin kuin vain viranomaisten ja järjestöjen välisenä viestintänä ja yhteistyönä. Suomessa on korkeatasoista tieteellistä osaamista, jota tulisi hyödyntää lähisuhdesurmien tutkimustoiminnossa. Lähisuhdesurmien tutkimustoimintoa tukevan seurantaryhmän jäsenistöön voisi kuulua myös henkilöitä korkeakouluista ja tiedemaailmasta. Näiden henkilöiden tehtävänä on erityisesti seurantajärjestelmän tuottaman tiedon suhteuttaminen muuhun lähisuhdesurmia ja palvelujärjestelmää koskevaan tutkimustietoon.

Tieteellisten asiantuntijoiden kautta tutkimustoiminnossa voidaan päästä käsiksi myös perimmäisiin kysymyksiin, jotka koskevat suomalaisen lähisuhdeväkivallan ja -surmien erityispiirteitä suhteessa muihin läntisiin teollisuusmaihiin. Seurantajärjestelmän tuottamasta tiedosta johdetut suositukset eivät voi olla yksittäisiä surmatapauksista johdettuja ad hoc –ehdotuksia. Kehittämissuosituksen tulee olla sopusoinnussa muun tieteellinen tutkimuksen luoman systemaattisen tietoperustan kanssa.

Lähisuhdeväkivaltaa ja -surmia koskeva tutkimustoiminto syventää ymmärrystä väkivallan dynamiikasta, viranomaisten toiminnasta ja palvelujärjestelmän kapasiteetista. Tieteellisen tutkimuksen tietoperustaan kiinnitetyt kehittämissuositukset ovat vakaalla pohjalla. Pelkkä tutkimustoiminnon olemassaolo ei takaa kestäviä muutoksia palvelujärjestelmissä tai väkivaltakulttuurissa, jos syvempi ymmärrys puuttuu. Samalla lähisuhdesurmien tutkimustoiminto voi olla myös enemmän kuin faktojen kerääjänä ja informaation tuottajana. Palvelujärjestelmien kehittämisen rinnalla pitää tähdätä myös kulttuuriin muutokseen lähisuhdeväkivaltaan suhtautumisessa. Yhteiskunnallisen muutoksen vahvistamiseksi lähisuhdesurmien tutkimustoiminnolle tulee luoda vahva viestintästrategia. Poliitikoille, asiantuntijoille ja väkivaltatyön etulinjan toimijoille suunnatun tutkimusraportoinnin lisäksi viestintää voidaan suunnata myös tiedotusvälineille ja kansalaisyhteiskuntaan. Viestinnässä tulee huomioida, ettei lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon tavoite ole etsiä virheitä, laiminlyöntejä ja syyllisiä, vaan tuottaa tietoa palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Tämän ajatuksen varaan on hyvä rakentaa lähisuhdesurmien tutkimustoiminto.

Lähteet

- Ailisto, H., Neuvonen, A., Nyman, H., Halén, M. & Seppälä, T. 2019. Tekoälyn kokonaiskuva ja kansallinen osaamiskartoitus – loppuraportti. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja 4/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-632-4> [katsottu 17.2.2022].
- Anderson, C. A., & Bushman B. J. 2002. Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53: 27–51.
- Australian Human Rights Commission 2016. A National System for Domestic and Family Violence Death Review. file:///C:/Users/pojarhou01/Downloads/AHRC_2016_12_19_Expanding_DV_Death_Review.pdf [katsottu 17.2.2022].
- Birdsey, E. & Snowball, L. 2013. Reporting Violence to Police: A survey of victims attending domestic violence services. New South Wales Bureau of Crime Statistics and Research, Bureau Brief No. 91. <http://www.bocsar.nsw.gov.au/Publications/BB/bb91.pdf> [katsottu 17.2.2022].
- Brennan, D. 2016. The Femicide Census: 2016 findings. Annual report on cases of femicide in 2016. <https://1q7dqy2unor827bqjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/12/The-Femicide-Census-Report-published-2017.pdf> [katsottu 24.11.2021].
- Bridger, E., Strang, H., Parkinson & J. Sherman W. L. 2017. Intimate Partner Homicide in England and Wales 2011-2013: Pathways to Prediction from Multi-agency Domestic Homicide Reviews. *Cambridge Journal of Evidence Based Policing* 1: 93-104. <https://doi.org/10.1007/s41887-017-0013-z> [katsottu 17.2.2022].
- Brookman, F. & Wright, M. 2017. ‘Deciding’ to kill: Understanding homicide offenders’ decision making. teoksessa Bernasco, W., van Gelder J.-L. & Elffers, H. (toim.). *The Oxford handbook of offender decision making*. New York: University Press, 587–610.

Chantler, K., Robbins, R., Baker, V., Victoria, L. & Stanley, N. 2020. Learning from Domestic Homicide Reviews in England and Wales. *Health and Social Care in the Community*, 28, 2: 485–493. <https://doi.org/10.1111/hsc.12881> [katsottu 17.2.2022].

Danielsson, P. 2020 Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 42/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0675-9> [katsottu 26.10.2021].

Family Violence Death Review Committee. 2016. Fifth Report: January 2014 to December 2015. Wellington: Family Violence Death Review Committee. <https://www.robveale.com/sites/default/files/FVDRC-5th-report-Feb-2016.pdf> [katsottu 16.2.2022].

Findikaattori 2021. Itsemurhat 10.12.2021. <https://findikaattori.fi/fi/10> [katsottu 27.1.2022].

Danielsson, P. 2020. Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0675-9> [katsottu 28.10.2021].

Hjelt, Y., 2019. Romanian henkirikostilastojen julkistamisesta puhkesi riita – romanijärjestöt syyttävät tutkijoita rasismista ja vaativat selvitystä. YLE 1.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11042210> [katsottu 24.11.2021].

Home office (2016) Domestic Homicide Reviews: Key Findings from Analysis of Domestic Homicide Reviews. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/575232/HO-Domestic-Homicide-Review-Analysis-161206.pdf [katsottu 17.2.2022].

Huotari, V. 2021. Innovations and Innovativeness in the Police & Policing. Essays on History, Theory and Philosophy. Research Reports of the Police University College 46. Tampere: Grano.

Huotari, V. & Puttonen, E. 2012. Sisäinen toimintaympäristö poliisissa. Teoksessa Honkonen, R. & Muttilainen V. (toim.). *Poliisin toimintaympäristö. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 102. Tampere: Juvenes, 121–131.

Kersten, J., Burman, M., Houtsonen, J., Herbinger, P. & Leonhardmair, N. (eds.). 2022. *Domestic Violence and COVID-19 - The 2020 Lockdown in the European Union*. Springer. [Julkaistaan 2022].

Koivisto, R., Leikas, J., Auvinen, H., Vakkuri, V., Saariluoma, P., Hakkarainen, J. & Koulu, R. 2019. Tekoäly viranomaistoiminnassa - eettiset kysymykset ja yhteiskunnallinen hyväksyttävyys. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja 14. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-643-0> [katsottu 17.2.2022].

Koulu, R., Mäihäniemi, B., Kyyrönen, V., Hakkarainen, J. & Markkanen, K. 2019. Algoritmi päätöksentekijänä? Tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuudet ja haasteet kansallisessa sääntely-ympäristössä. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja 44. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-764-2> [katsottu 17.2.2022].

KHO 2021:13. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätökset. <https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1611048835723.html> [katsottu 3.11.2021].

Korpilahti, U., Kettunen, H., Nuotio, E., Jokela, S., Nummi, V. M. & Lillsunde, P. 2021. Väkivallaton lapsuus 2020–2025. Toimeenpano ja viestintä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6> [katsottu 17.2.2022].

Koskelainen, M & Stenberg, J-H. 2020. Mustasukkaisuudesta harhaluuloisuushäiriöön: tunnistaminen ja väliintulot osana lähisuhdeväkivallan estämistä. *Duodecim* 2020, 136: 611–6

Lehti, M. 2020. Henkirikoskatsaus 2020. Katsauksia 41. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0674-2> [katsottu 26.10.2021].

Lehti, M. & Suonpää, K. 2020. Henkirikokset. Teoksessa P. Danielsson (toim.) *Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia 42. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 9–36. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0675-9> [katsottu 26.10.2021].

Lidman, S. 2015. Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Liimatainen, M. 2021. Lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan nykytila ja kehittämiskohteet poliisissa 2021. Helsinki: Poliisihallitus.

Long, J., Harvey, H., Wertans, E., Allen, R., Harper, K., Elliott, K. & Brennan, D. 2020. UK Femicides 2009–2018. Femicide Census. <https://www.femicidecensus.org/wp-content/uploads/2020/11/Femicide-Census-10-year-report.pdf> [katsottu 30.12.2021].

Niklander, E., Notko, M. & Husso, M. 2019. Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja ammattilaisten koulutus sosiaali- ja terveydenhuollossa ja poliisissa EPRAS-hankkeen arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 13. Helsinki: PunaMusta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-369-4> [katsottu 17.2.2022].

Nipuli, S. 2019. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit. Lähisuhdeväkivaltatyön hyvät käytännöt rakenteisiin. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 55. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4121-2> [katsottu 17.2.2022].

Näsi, M. & Kolttola, I. A. 2021. Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina 2020 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 48. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. https://researchportal.helsinki.fi/files/168108802/Katsauksia_48_Nasi_Kolttola_2021.pdf [katsottu 26.10.2021].

October, M. 2021. Lähisuhdeväkivalta 2019. Viranomaisten tietoon tulleen lähisuhdeväkivallan määrä kasvussa. Tilastoraportti 3. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103046568> [katsottu 26.10.2021].

Peltonen, J. & Kaipainen, S. 2020. Turvakotipalvelut 2019. Turvakotien asiakasmäärät jatkoivat kasvua. Tilastoraportti 17. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020060139895> [katsottu 28.10.2021].

Piispa, M., Taskinen, J. & Ewalds, H. 2012. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-728-8> [katsottu 28.20.2021].

Rauta, J. 2021. Poliisin tietoon tulleet viharikollisuus Suomessa 2020. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 19. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110253250> [katsottu 10.3.2022].

Rowlands, J. 2019. Reviewing domestic homicide. International practice and perspectives. Project report Winston Churchill memorial trust. <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/92181/3/James%20Rowlands%20Churchill%20Fellowship%20Report%20%28final%20for%20publication%29.pdf> [katsottu 16.2.2022].

Siltala, H. 2021. Family violence as a public health problem: Effects and costs in Finnish health care. JYU Dissertations 421. Jyväskylä: Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8808-1> [katsottu 11.4.2022].

Sisäministeriö. 2019. ENSKA. Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2022. Sisäministeriön julkaisuja 3. Helsinki: Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-242-5> [katsottu 8.3.2022].

Sisäministeriö. 2012. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisuja 35. Helsinki: Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-779-7> [katsottu 26.10.2021].

Socialstyrelsen 2018. Dödsfallsutredningar 2016–2017. Stockholm. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2018-1-37.pdf> [katsottu 17.9.2021].

Sosiaali- ja terveysministeriö 2020. Ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202002034389> [katsottu 11.2.2022].

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2020. Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html [katsottu 29.19.2021].

Swan, S. C., Gambone, L. J., Caldwell, J. E., Sullivan, T. P. & Snow, D. L. 2008. A Review of Research on Women’s Use of Violence with Male Intimate Partners. *Violence and Victims* 23 (3): 301–314. DOI: 10.1891/0886–6708.23.3.301 [katsottu 10.3.2022].

Tanskanen, M. 2020. Parisuhdeväkivalta. Teoksessa P. Danielsson (toim.) Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 195–211 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0675-9> [katsottu 28.10.2021].

Valtioneuvoston asetus 53/2015 naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantuloista. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053> [katsottu 4.10.2021].

Vuolteenaho, S. 2018. ”Voi hyvänen aika”, huudahtaa virkamies – Tekoäly löysi 280 tekijää, jotka ennakoivat lastensuojelun asiakkuutta. YLE 29.5.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10413353> [katsottu 24.11.2021].

Raporttiin haastatellut henkilöt:

Helsingin poliisilaitos, rikoskomisario Marko Forss, rikostutkintayksikkö, väkivaltarikokset, nuorisoryhmä. [sähköpostitse 28.12.2021].

Helsingin poliisilaitos, rikosylikomisario Juhani Vuorisalo, rikostutkintayksikkö, uhkaryhmä. [sähköpostitse 14.12.2021].

Helsingin poliisilaitos, rikosylikomisario Ritva Elomaa, rikostutkintayksikkö, lähisuhdeväkivaltarikokset. [sähköpostitse 27.12.2021].

Keskusrikospoliisi, rikosylikonstaapeli Mia Nieminen, tiedusteluosasto, riski- ja uhka-arviot –toiminto. [sähköpostitse 20.10.2021].

Keskusrikospoliisi, ylitarkastaja Mari Koskelainen, psykologi, tiedusteluosasto, riski- ja uhka-arviot –toiminto. [puhelimitse 13.12.2021].

Loisto Settlementti ry, Sopu-työ, vastaava työntekijä; kunniaan liittyvä väkivalta, Johanna Aapakallio, FM. [sähköpostitse 20.12.2021].

Onnettomuustutkintalautakunta (OTKES), johtava tutkija Kai Valonen. [sähköpostitse 8.12.2021].

Yle Uutiset, oikeustoimittaja Päivi Happonen. [puhelimitse 29.12.2021].

Suomessa tehdään väkilukuun suhteutettuna enemmän henkirikoksia ja lähisuhdesurmia kuin muissa läntisissä teollisuusmaissa. Antavatko nykyisin tehtävät tilastot ja kyselytutkimukset riittävän tietoperustan väkivallan ja surmien vähentämiseen? Voitaisiinko lähisuhdesurmia estää aikaisempaa tehokkaammin? Pitäisikö Suomeen perustaa tutkimustoiminto, jonka tehtävänä on selvittää aikaisempaa tarkemmin aikuisten välisissä lähisuhteissa tapahtuneiden henkirikosten kehityskulkuja ja esittää sen pohjalta suosituksia väkivallan vastaisen työn ja palveluiden kehittämiseen?

Joissain läntisissä demokratioissa on luotu seurantajärjestelmiä, joiden tehtävänä on analysoida aikuisten lähisuhdesurmia säännönmukaisesti ja järjestelmällisesti. Tavoitteena on selvittää, mitä viranomaiset tiesivät väkivallasta ennen surmaa. Olivatko viranomaiset tietoisia väkivaltaa ja surmaa ennakoivista riskitekijöistä? Millaisia palveluita henkirikoksen uhrille oli tarjottu, ja oliko surmaaja ollut viranomaisten toimenpiteiden kohteena? Kuinka viranomaisten välinen yhteistyö ja tietojen vaihto sujuivat? Tutkimustoiminnon tarkoitus ei ole etsiä sosiaalityön, terveydenhuollon, poliisin tai auttavista järjestöjen toiminnasta laiminlyöntejä, vaan oppia tapahtuneesta ja tunnistaa palvelujärjestelmän kehittämiskohteita.

Julkaisussa tarkastellaan, mitä Suomeen mahdollisesti perustettava lähisuhdesurmien tutkimustoiminto edellyttää. Mihin viranomaiseen tutkimustoiminto sijoitetaan? Kuinka tutkimustoiminto organisoidaan ja mitkä viranomaiset osallistuvat järjestelmän toimintaan? Millaisia tietoaineistoja tutkimustoiminnossa pitää saada hyödyntämään? Kuinka surmatapausten analyysien tulokset raportoidaan ja käytetään kehittämistyössä väkivallan ennalta estämiseksi ja surmien vähentämiseksi?

Yhteiskunnallisesti vaikuttava tutkimustoiminto tarvitsee tuekseen vakaat hallinnolliset ja organisatoriset rakenteet. Tutkimustoiminnolle tulee antaa lainsäädäntöön perustuva oikeus hyödyntää surmien analyysissa ainakin sosiaali- ja terveydenhuollon ja poliisin tuottamia rekisteriaineistoja. Palveluiden kehittäminen tutkimustiedolla edellyttää pysyviä mekanismeja sekä viranomaisten ja järjestöjen sitoutumista.

Tämä Katsauksia –raportti on tehty Sisäministeriön poliisiosaston toimeksiannosta.

